К 84(2Рос=Хат)
А 37

Еремей Айпин

МА МӘҲЭВ ҚӨӅӘНТӘӅЭМ

Еремей АЙПИН

Я СЛУШАЮ ЗЕМЛЮ

Книга для дополнительного чтения
в 3–4 классах
хантыйских школ
(сургутский диалект)

2-е издание

Ответственный редактор **А. С. Песикова**

Ханты-Мансийская
государственная
окружная библиотека
КО

-075780-3

Ханты-Мансийская
государственная
окружная библиотека
обязательный
экз.
ХМАО

Санкт-Петербург
Филиал издательства «Просвещение»
2003

84(2Рос=Хант)-4
К 1.511
А 37

*Издание осуществлено при финансовой поддержке
Комитета по вопросам малочисленных народов Севера
Российской Федерации
Правительства Ханты-Мансийского
автономного округа*

Художник *Виктор Гузенюк*

Айпин Еремей.

А 36 Я слушаю землю: Книга для доп. чтения в 3—4 кл. хант. шк. (сургут. диалект).— 2-е изд.— СПб.: филиал изд-ва «Просвещение», 2003.—111 с.: ил.

ISBN 5-09-005306-5.

УДК 373.167.1:811.511
ББК 81.2 Хан-9

© Издательство «Просвещение»,
Санкт-Петербургский филиал, 2003
Все права защищены

ISBN 5-09-005306-5

Олԓәӈмәт өҳ.

ӨЙӘҲТӘТӘ ҚӐТԒ.

Ма тәм мәҳа кычӌимпыр ӄуҳ ӄӑтәԓнә йӱҳтәм. Ницә ӌу вӓр пәтан, ма саҳетпам, ма сӓма питмам ӄӑтԓы мант нөмԓәм. Нөмԓәм, ӄӱԓнә аӈкемнә аԓәммин иԓтоем. Нөмԓәм ԓӱв пӱмәӈ пӓстә ӄӧтҳәԓ. Нөмԓәм мәӈ вөԓмив ӄотәт, ӌи певәртәт лаӈкисәт-цөмԓәт. Нөмԓәм, ӄоты кем ӓтмама оԓәӈ сӓмам ӄойәм унцәҳ. Нөмԓәм өҳ нум пӓләк уҳәр-уҳәр ӓтәр вӑҳ. Нөмԓәм, ӄӱԓнә морты войҳәт тӑви пӱм аԓтәԓәт. А тӑви пырнә ӓпԓәӈ канкәп ԓӱӈ йәҳтәхԓәҳ. Аӈкемнә панә Лиза өпемнә ӌи канкәтат иԓтойәм. Канкәт, ӌи йомәт-анцхәт бордо пан вәртә, пәҳтә пан вөстә, унцәх өӈӄ ӄурас пан вәркис вуԓәт. Нөмԓәм, ӄӱԓнә сӱвәс йӱхтәхԓәҳ, панә морты войҳәтнә ԓӱӈ пӱм морты мәҳнам туҳи. Сӱвәс мән — панә оԓәӈ ԓоньӌ сӓмәт няӌҳә ыԓнам питта йәҳәт...

Пан оԓәӈ ԓоньӌ, мәҳа питты нәви рев...

Но ӌи цоҳәтнә әнтә ма, а аӈкем лэкәт паҳәԓ вәсәт ӄычӌәт. Ма аӈкем кӱрҳәннат ӌу ԓатнә ӄӱԓҳа йӓӈӄиԓәм. Ма вәԓә төп лоньӌ питԓәҳнә, оԓ ӄычӌәмпыр ӄӱх ӄӑтәԓнә, йәм тӑви нәви атәт ԓатнә тәм мәҳа йөҳтәм. Ницә ӌу пәтан мәӈ пуҳԓәв тӓԓ мырнә пөны: ма йӱтам, ма нөптам әӌә тәм мәӈ мәҳәв нәви атәт ӄӱрасҳә мустәмин мәнәԓ...

Панә ма йәмат өйяӈ нӓмат мәйойәм — Роман. Ма ӌетӌеӌем нӓм. Уԓәӈ ма йәмат, ӌетӌеӌем иты, сәмәӈкә пан вŭккәӈкә йәӽәм. Ӌуԓат ԓўв нӓмәԓ мантэм мәи. Ма ӌетӌеӌем әнтә вуйәм, ԓўв мант аԓәммин әнтә иԓт. Ԓўв тэм мәӽнә вөԓәм ӄӑтәԓԓаԓ ма сӑма питԓәӽамнә тәрмәт, панә ԓўв па саӈкия пит. Но ма йәмат ар ясәӈ ԓўв вўвәԓ панә сәмәӈ вӑрәԓ иԓԓи ӄөԓиԓәм. Ӌу арит ясәӈ-кӧԓ ӄөԓиԓәм, эймәта ԓатнә

нөмәқсәта йәҳәм, ăлдә мәта ма лдўват вуйәм, ăлдә мәта лдўв маннат әй муртнә вулд. Ăлдә мәта ма пан лдўв — ӆит әй қө. Ма вәлдә нөмлдәм. Ма лдўв меми суҳъюхәлд лдаҳәрт пан ехлди ваҳ нөмлдәм. Ма лдўвнат мемия ваҳлдәҳәм. Ма лдўвнат, тўлдәх пўркинә пан лдўӈ тарәм цәӈкнә, тәм мәҳ ләкәты — өҳтәты йăӈқиләм. Әнәлд-ай йăвнәт-лдорәты лдөҳәлдтәҳлдәм.

Ма лдўв қуӆӈәлднә мăтпәс-мәтлди әнтә вуйәм...

Ӆӯв нӑмәӆ мантэм мәи, уӆәӈ ма сәмӆамтӯйӆам кӑнтәк қөнам тарәмҳә йәҳәт, қӑнтәк қө йәм-атәм йәмат кӯӆәт, әҷә ҷетҷеҷем иты...

Сот ол йыси Ефрем-ики ма пӯкл-икемҳә аръяӆи. Ҷит уӆәӈ ма әҷә пӯкл-икем қӯрасҳә нөмсаӈ-кӧӆаӈкә йәҳәм. Панә уләӈ әҷә ӆӯв итаҳәӆ қӯҳ нөпәт-йәт вуӆәм. Панә уӆәӈ ӆӯв қӯраспәӆ арҳәӈ-моньҷәӈ қөҳә йәҳәм.

Ма ӆӯват әҷә сӑма питмам қатӆә нөмӆәм. Нөмӆәм, ӆӯв қӯӆҳа ҷу ӆатнә сӑсәҳнат-пуӈнат войәк-қуӆ кәнц, вӑр саҳӆәт-пӯнәт сӑв панә па ар пәкәт юҳ ҷәӈк-лөӈқ вӑр... Ма ҷуминт ӆэйӆәм, қӯӆнә ӆӯв кӧтҳәӆ ар вӑрәӈ өт вӑрҳән. Өс ӯрәккәя ӆӯв арәҳӆаӆ-моньҷӆаӆ, йыс ясәӈӆаӆ-уцӆаӆ қөӆәнтәта ӆӑӈкем.

Ӆӯв ма ҷетҷеҷем рӑҳәм еи вуӆ. Пан ӆӯв моньҷәӆ қөӆәнтәтам саҳит, мустәмин ӆӯв нюлмәӈ-мөрщәӈ вӑнцәӆнам ӆэйӆәм. Ҷу нөмәснат ӆэйӆәм, уӆәӈ туҳа ма ҷетҷеҷем сӑввиҷ ӆӯв вӑнц суҳәӆнә вөӆәт. Ма ҷетҷеҷеми, нӑмәӆ пан па йәм вӑрӆаӆ-кӧӆӆаӆ ӯрәккә, эймәтӆипи әнтә қыҷ. Ицәк ныпекнә кӯраӆ әнтә қыҷ...

Ма қөӆәм оӆҳә йәхмама, тэм мәҳа ма Даша нӑмпи ньәнем йӯхәт. Ҷу сӯвәс ма мустәмин нөмӆәм. Нөмӆәм, Ас неврәӈ өҳәп қумпәт. Нэви сэй саӈқи. Пан әй пәӆәӈ пуӆӆәх ӑтәр вӑҳ. А тӯӆәҳ пырнә — ӆӯӈ. Тӯӆәҳ пырнә — ӆӯӈ. Өс әй тӯӆәҳ панә — тӑви. Нөмӆәм яҳәм кӯсӈаӆ өҳты ӆӯӈтәм лот. Лоньҷ унты

ӑтэм канэк лыптэт. Веԓи нэви ԓант. Тӯҳэр ӄӯрасэп питэм туҳрэт. Вотэм унцҳэт пан — ӄӑтԓ ӄотэт, ӄӑтԓ ӄотэт. Унцҳэт пан ӄӑтԓ кацэӈ суӈи, кацэӈ таҳии. Ар-ар ӄӑтԓ нэви. Ар-ар ӄӑтԓ пӯм. Ма айпи ньэнем Оля тӑвинат паны ӄӑтэԓнат йӯҳет...

Ӌит йэм вӑр-кӧԓ туӈэмтэтэ, йӑккэӈ ԓат пан манат өйэҳтэтэ, Ӑнмэм пан Йэӈкэт-Мэҳэт өйэҳтэтэ мурт вуԓ...

Ма оԓ ӄыӌэмпыр ӄӯҳ ӄӑтэԓнэ тэм мэҳа йӯхтэм. Пан ӌу ԓат, ӌетӌеӌем иты, тарэм пан сэмэӈ ӄөҳи нөӄ ӑнэмта нөмэӄсэм. Моньӌэӈ пан арҳэӈ, Ефрем-ики пӯкэл-икем иты, ӄөҳи иԓэм. Мэҳэв йӑккэӈ ԓат сэмэт-туйэтны йим лэк, йим нөмэс-кӧԓ ӄыйԓэм...

Мэта арит оԓ мэн. Әнэԓҳэ йэҳмама ма тӯӈэмтэм: ӌетӌеӌем вӯв пан сэмэӈ вӑр ма-ныӈктэм вӑли мэн. Ма пӯкэл-икем төйэм арит нөмэс-кӧԓ эӌэ энтэ төйԓэм. Ԓиԓэӈкэ вөԓтэ вӑр аӌем пан аӈкем, Василь икем па-нэ па раҳэм яҳԓам тӯӈэмтэтэ кимнэ ма энтэ тӯӈэмтэԓэм. Но кацэӈ оԓи нөмэс айҳэ вөԓэм таҳинам эй йэмат-йэмат карита йэԓ. Панэ ӌи яхнам, ӄөяҳи ӄучэӈнэ, ӄөяҳи кӯтнэ айнэ ӑнмэм, нөмэӄсэтэ саҳит, алэ пай вэлэкинтэ иты, мэта кӯрэмнэ ӌуминт нөмэс вэлэкин-тэԓ: мӯкким ӌит энэԓ нөмсэӈ яҳ вуԓэт! Пан мӯв төрэм вӑҳнэ, мӯвэ мэҳ пөӌэтнэ, мӯвэ унт ԓэҳпинэ пыра питэм ԓаҳэрт ӄөԓҳа тӑҳрипэԓ: «Мӯ ким ӌит энэԓ нөмсэӈ яҳ вуԓэт!..»

Но ӌит пырнә и па вăр туӈәмтәлӆән: ӌи па яҳнә тәм мәҳәв ӄуҳән ӄыи. А ӄантәк ӄөнам ӆилӆәӈкә вөӆталӆ ӆатнә нөмәӄсәта мустәлӆ.

Вөӆтә мурт пăстә авәлӆ, пăстә ӆиҳәлӆӆ.

Вөӆтә мурт, ӄәчәм пырат, цалӆь әнтә төялӆ...

Төп ӄөтнә-ӄөтнә, тәм вөӆмин ӆәйӆәҳтәнә, әй лота ӆюӆьәмтәҳәӆмин әй сура, йыс яҳӆув мустәмин, нөмсәӈкә-көӆәӈкә вөӆәм таҳина нөмӆәмтәӆув...

Кимәтмәт өҳ.

МА МӘҲӘВ ӃӨӅӘНТӘӅӘМ.

Иттән, ӄăтӆ ымәӆтаҳә йәҳәма, аӈкем няӌиликкә мантәм ястәҳ:

— Сўй цәки аӆ вәра. Ӄăтӆ ымәлта йәҳ.

— Мўват сўй вăрта әнтә мустыл? — манә пырипи.

— Иттән йәӈкәт-мәҳәт вӯялҭәлҭәт,— нявәм лӯв.— Ҭәҳ әчә өлинтә мӯртылҭа йәҳ. Ҟӑтл мäрә лҭәҳ әчә мäтәт. Иттән ньӯҳалҭтәта лҭәҳат әнтә мустәл. Ӵу лҭат сӯй вäрта әнтә мустәл...

— А ҟӑтл ҟӯлҭнам мәнл? — манә пырита вäри ҟӑтәлҭнам аӈләмтәмам пырнә.— Лӯв әчә өлҭәнтта мәнл?

— Ҟӑтл әчә өлҭәнтта мәнл,— йәх аӈкем.— Лӯв ньӑмрәҳ ҟӑтл мäрә мӯв арит вäр вäрл...

Кимән, йәӈкәт-мәхәт әчә вӯялҭтәтә вäр төйлҭәт, ма нөмлҭәмтәм. Ҟӑтл аӈки ҟутәлҭнам мәнл, вӯялҭтәтә. Ҭәҳ әчә, ҟӑнтәҳ яҳ саҳит, ҟӑтл мäрә мäтлҭәт.

— А туҳлҭәӈ-кӯрәӈ войҳәт йӯҳин мӯвәлҭә вäрлҭәт? — аӈкем пырита раӈипәм.

— Кацәӈ тӯҳлҭәӈ войәҳ,— ястәҳ аӈкем.— Кацәӈ кӯрәӈ войәҳ, кацәӈ сäрки-ҟомәлҟи — әйнам вӯялҭтәлҭәт, әйнам олҭәмнә йӯхәтлҭат.

Ма ҟөлҭәнтәта раӈипәм. Да цөи, мәӈ ҟутув ҟучәӈ унцҳәтнә ҟӑтәл мäрә виҳәм пичәӈкәлит сӯйлҭәҳ мәнәт. Сäмты пӯмәӈ тыҳәлҭлҭатнә алҭәӈ муцә вӯимтат. Төп ҟӑтл паҟәнтаҳә йәтәҟа арәҳта-виҳта йәлҭәт. Тäвин ма кацәӈ алҭәӈ пичәӈкәли сӯи нөк вäрәҳлҭәлҭәм.

— Өс юҳәт-пөмәт өлҭтә вäр төйлҭәт? — йәлҭәп нөмәс ма уҳәма йӯҳәт.

— Юҳәт-пөмәт мӯвә энтә лидьӈәт? — аӈкемнә пәрҳи пырирөйәм.— Юҳәт-пөмәт әҷә вӯялтәләт. Йӯхин кацәӈ лиләӈ ӯт вӯялтәл. Кацәӈ лиләӈ ӯт өләнл. Вөт ҷу вӓр пәтан иттән сӯйәӈкә ньӑҳта, сӯйәӈкә ньӑвәмта, сӯйәӈкә мәтли сӓӈкта-уцца энтә мустәл. Нурләҳ сӯй энтә вӓрли. Па яҳ илли нөмәқсәта мустәл.

Өс уләӈ памәтлит, пуҳлув ирнә, иттәӈ сӯйләҳ-кәйләҳ иллә нөмәқсәләт мӯвә энтә? Ма қөләнтәта раӈипәм, мәта сӯй вөлл мӯвә энтә. Но қаләқ сӯйпи Пыҳәр мӓҳинә сеҷҷә энтәм. Ворпәт йӑвән уләқнә әҷә сӯйләҳ мәнәт. Қайпәт пан қаләқәт сӯй яҳәм ут пӓләк йӓӈқәт-лорәтнә әҷә энтәмҳә йәҳ. Тул саҳит қӑтлин қаләқ сӯйя йәмат тарәм вӯл. И ваат ар йӑвән-лор төмпинам мән — ицәк әй туҳәр пул яҳәм унцҳәтнә энтә нөҳләл.

Сӯй-кәй Ай йила вөлтә пӓләк Ай Рӓпнә энтәм.

Сӯй-кәй Қӓтл Ымәлтә пӓләк Әнәл Рӓпнә энтәм.

Сӯй-кәй йӑҳи мәӈ Сӯвәс Қотлув пуҳәлнә әйи.

Ицәк қӑтлин қотәт қуҷәӈнә ҷарәҳләтә сәвәт ит сӯйләҳ мәнәт. Мәӈ нәви импив Харко әҷә вӯимтәмал қӯрасип — сиҳрәл ҷаҳлатә сӯй энтәм, мант ропәснат лӯватынам энтә ваҳәл.

Панә ма ҷи ӓвәлта йәҳәм: цөи кацәӈ ут маҳәлты вӯялтәл, кацәӈ ут өлинтәл.

Ӄӑтл ымәл.

Аӈкемнә, келәк өӽпии, ӄот лыӽпии пырилойәм:

— Роман, кемән нӯӈ мӯвәлә вӑрлән? Сӯя-кәя пә әнтәм?

Ма ньӑвмәм:

— Ма Мәӽәв ӄөләнтәлэм.

Аӵиӽәлам-аӈкиӽәлам пан өпилам-ньәӈилам мӯвәлият мӯвә ӄот лэӽпинә айләӽмал ньӑвәмтыл сечл. Сӑмты тэм мәнәм ӄӑтл вӑрәт илли ләӽ көлләл. Кацәӈ ӄӑтл вәлэ йәмат ар вӑр-мәтли төял, мӯв илли иттән йәӽәт-аӈкит нөк пырита мустэл...

— Йӑку йӯва, Роман,— аӈкемнә ваӽлойәм. — Өлинтта пырнә. Мәӽ ӄөлэнтәлән.

Пан ма йӑӄунам нӯрəӽтəм.

Ӄөлəнтəӽəлмин, я вӯялтылойəм. Пан өлəм питтəнə вулəм, ӄӯлнə Ӄӑтл, юӽ тӯит төмпинам пӑнтмал пырнə, сорни ӄутəл өӽпи пунцəл. Ӌи ӄот əйнам лилəӈ сорнии — алə вəӌаӽəл-ӄураӽəл. Ма сӑмӽəлам əнтə алӽəмлəӽəн — ӑлы ылə ӄуньӽəлам. А Ӄӑтл сорни ӄутəла лӑӈ пан вӯялтəӽ. Тут и лӯв невремлал өллəт — əӌə ма луӽитпам ӑвит пан пөӽəт. Ӄӑтл мəӈ ӄутува паӄəнтəӄа, аӈкем ӌуминт ястəл, ӌит мəттə. Ӄӑтл-аӈки кӧтəл мəӈатынам нӯрттəӽ. Өс Ӄӑтл ӄот ар ӄунтə, аӈкем кӧл саӽит, ӌит Ӄӑтл невремəт мəӈ мəӽəва йөнтыӽта мəӈнат йөӽтəт... Пырнə манə вуи, ӄӯлнə Ӄӑтл ӄутəли кемнам ӑтта йəӽ. Нөмлəмтəм, тӯлəккə йəӽ вəс кӯты йəӽ: Ӄӑтл милəл нөӄ пөн пан посӽəл нөӄ пул. Нум пӑлкəлнə сорни нəви пул, панə кит пӑлəккилнə кат əй ӌуминт пулӽəн. «Ӄӑтл милəл пан, посӽəл нөӄ пул ӄунтə — тарəм еӽли вул»,— аӌем тӯлӽин йəӽилəл. Ма ӌу латнə нөмлəтəм: милəӈ-посəӈ Ӄӑтл йəмат ма аӈкем ӄӯрасəп. Ӌи таӽи манə аӌема ясты. Лӯв ньӑвəм: «Ӄӑтл — ӌит тəм мəӽ луӽəт яккəӈ лат аӈки. Сӑмты ӌу лат яӽ аӈкит əйнам əй ӄӯрасəпəт». Ма йəмат милəӈ-посəӈ Ӄӑтəлнам лэйлта лӑӈӄəм панə аӈкемнам нөмəксəта. Мантəм цымəл цаль вӯл, мӯват лӯӈин Ӄӑтл мил-пос əнтə төял... Ит-я, ӄутəли кем ӑтмала, Ӄӑтл ӌуким ӄӑны вул, ӌуким сорнеӈ вул — ма ӌу нəвии нөӄ вӑрəӽлəм.

Алӆәӈ вўӆ. Ма кимән ыттән вәс мухҷты Ӄӑтӆ ӄотнә нөӄ вӑрәҳтойим. Ӌит сӑмты, уӆәӈ ма Ӄӑтӆ невремәт йиӌа пыткаҳӆәм. Сӑмты ӆәҳ әӌә нөӄ йӑӄсаӆтат. Йөнтәҳтә пил әнтәм...

Иттән ма сорнеӈ ӄутәӆнам мәнтә Ӄӑтәӆнам ӆәйӆәм. Лэйәӆәм панә аӈкема нөмӆаҳтәӆәм, панә сўй-кәй ӆаҳәӆтә таҳия нөмсам йўхәтӆ...

Ит ӌу таҳии ар оӆ мән. Сўвәс Ӄотәт пуҳәӆ ӄӑри юҳты-пөмты. Юҳ лўрттә яҳнә яҳәм иӆә ӆўрты. Бульдозернә кўмәт тўӆәх машина лэк вӑри. Ит сўй-кәй әймәтӆинә пә әнтә ӆаҳәӆӆи. Но ма нөмсам виҵә карииил айҳи вөӆмам оӆәтнам: Сўвәс Ӄотәт кўсӈаӆ өҳты, сорнеӈ карәп унцҳәт панә ма сўй-кәй ӆаҳәӆтә аӈкем. Пан вўимтәтә йәӈкәт-мәҳәт. Вўимтәтә юҳәт-пөмәт. Вўимтәтә тўҳӆәӈ-кўрәӈ войҳәт. Пан вўимтәтә Ӄӑтӆ-аӈки. Ит ма ӆәҳәй кӧӆәӆ ӄөӆӆәм. Әй вӑр иӆӆи. Әй вӑр иӆӆи...

Ӄөяҳинә ит тәм Мәҳәв сўй-кәй ӆаҳәӆӆи?!

Қулмәт өх.

ПИЧӘҢКӘЛИ ӨХ ПӘТӘНӘ.

Ма йәмат әнтә лăңкмам вăр — өх пŭстә таχи. Әнәл савәнлиңкинә уχәм пŭстәнә, йәңк вицәпә чумиңт йăрнас рөк ыл пăләки мәнта вәраχтәл. Чит мәта йәм әнтәм. Өс сăмχәлам мойтәккәң йәңкнә мәнләχән кунтә — чут ма пуχәл тăл мыр көлты сŭйнат мырта раңиплəм. Яχнә чут сар вули — чит ма уχәм пŭсты.

Ма кўц аңкем кŏтχән кŭтнә чурләм, но лŭвнә әнтә рәχәмләχәχлойәм.

Сорәм өх панә йәңки өх — кŭтын йәмат кŭх. Өх пŭстә пырнә цөмә кŭрәмнә кемнам әнтә ăсәллойәм. Өптәт сортә мăрә йăкун омыста мустәл. Йәңки өχнат саңки кŭтнә әнтә пәңраχләχәллән. Лөпас кучәң унцχәлия әнтә куңәтлән. Я мŭвә цымәл вăр, мŭвәли йәңки өχнат әнтә вăрли! Ицәк төм котәң еит-мөнитнат нюл тăχтә ур әнтәм. Вөт чи вăр пәтан ма вицә кунта пөнәмтәм, аңкем ма уχәм пŭстә йәңк пŭмәлтәтә раңиптәχа.

Но әймәта латнә ма маннам уχәм лючитәта мәем.

Аңкем ястәχ:

— Роман, ма нŭң уχән чуким нәвиχә пŭсләм — пичәңкәлинә латли!

— Пичәңкәлинә латли?! — ма әнтә ăвләм.

— Өөс,— йәӽ аӈкем.— Пиҷәӈкәлинә...

— Мӯвә ымәлҙ? — манә пырипи.

Ҙи лҙатнә аҷем ньӑвәм:

— Я, өнтәқапә, ма уӽәм нөқ пӯслҙәм. Лҙӯвә пиҷәӈкәлинә ымәлҙлҙи.

Ма Лиза өпем әҷә сӯя йәӽ:

— Аӈки, ма уӽәм әҷә пӯсә. Ма әҷә пиҷәӈкәлиийәт лҙӑӈқлҙәм!

Ченәя ма кицәм әнтәм вулҙ: мантәм артьялҙәм пиҷәӈкәлю улҙәӈ па қө өӽа лҙит. Әнтә, кицәм әнтәм. Панә ҷу лҙат аӈкем пырипәм:

— Мӯв урәп пиҷәӈкәли ма уӽәма лҙатәлҙ?

— Мӯв урәп пиҷәӈкәлият лҙӑӈқлҙән — ҷуминт лҙатәлҙ,— лҙӯв ястәӽ.

Ҙиминт вӑр мантәм мустәӽ. Панә уӽәм тынәӈкә мәта пөнәм. Қыҷәм пыр сиккәӈқӯрасәӈ пиҷәӈкәли саӽит. Панә аӈкем өс пырипәм:

— А пурәльвайӽәли ма уӽәма лҙатәлҙ?

— Пурәльвайӽәли әҷә лҙаттәким вӑр төялҙ.

Ма ҷи саӽит кицәм вулҙ.

Панә аӈкемнә уӽәм нөқ люӽиты. Ит олҙәӈ лҙатнә ма пуӽәлҙ тӑлҙ мыр қөлҙта әнтә йисәм-виӽәм. Уӽәм пӯсәм пырнә ма пәӽтә нянь пулнат кем ӑслҙойәм.

Лҙӯвә пурәльвайӽәли ма нәви өӽ пәтама ымәлҙ.

Ма қот қуҷәӈнә пурәльвайӽәлит сӑмәлҙтәмин суцәӽтәм. Мәталҙи лҙәӽ ныӈктәлҙи ма

өҳ пәтама ԓатәԓ?! Ӌи пичәӈкәлитнам ма йәмат тарәм вўԓәм. Мантәм мустәт: ԓәҳ нәвис сăқԓаԓ-пăқԓаԓ. Ԓәҳ қўҳ ԓәҳԓә мурилаԓ. Ԓәҳ сапәԓԓаԓ пәҳтә пуләт. Ԓәҳ аԓәӈ виҳтә йәм сўйлиԓаԓ. Ԓәҳ оԓәӈ йўҳәттә морты войҳәт кўтнә тăви пўм туԓәт. Сăмты ӌу вăр пәтан ма ԓәҳат йәмат мусәм. Цопәӈқа, памәта ԓатнә ма войәк кәнцә нюр сәмнә пăтҳойәм — йăвәԓҳән-лăӈкәннат пичәӈкәлит пыри қөҳәтԓәм. Но лăӈкԓам-ньоԓԓам вицәпә памәта сўӈнам мәнԓәт. Ԓәҳат панам әнтә вăрԓәт. Ма па ԓатнә нөмсам атәм вўԓ, а па ԓатнә өйям иты таҳия мант аԓә ньăҳԓәм. Сăмты пурәльвайҳәлит мант әӌә ньăҳԓәт.

Ма ләҳат кӧтнә катлдәҳәлдта лдăӈкәм. Туҳәтлдалд-пунлдалд мустәмин нөӄ лэйәлдта панә лдөйнат-паӈнат нөӄ ньăлца.

Ит ма ӄурәмтәм, мустәмин ӄурәмтәм, ӄунтә пиҷәӈкәли ма өҳ пәтама лдатәлд.

Вәлдә ҷи суӈӄлдәҳ пиҷәӈкәлит тўҳа ма нэви уҳәм өйәхтәтә ким вăр тө́йлдәт! Лдәҳ вәлдә ма нэви уҳәм вăли әнтә лдәҳәлдлдилд! Вăли әнтә мәнлдилд! Ҷенә ма нөмәӄсәм, Сўвәс Ӄотәӈ кўсӈалд унцҳәт маҳәлдты суцәҳтәтам саҳит.

А пурәльвайҳәлит лдәҳнам мәта вăрлдалднат лдăйҳәт. Лдәҳ велдиь пун аныйәт. Тыҳәлд вăрта. Ма вуем: лдәҳ тăвия йәмат ньөлӄәт — ҷупҷәлҳәлдәт, мўвәлдият мўвә кўтлдалднә нявәмлдәт. Лдәҳ мантэмнам ăӈкрәмтәҳәлдлдәт, но ма уҳәма лдатта әнтә пәткаҳлдәт. Сăмты лдатты сөрок әнтә төйлдәт, ма туҳәнә нөмлдәмтәм. Панә йăкунам нўрәҳтәм.

— Аӈки, пиҷәӈкәлит ма уҳәма әнтә лдатлдәт? — ястәм аӈкема.

— Өс мәт мăрә йăӈӄилда,— ньăвәм лдўв.— Нўӈ уҳән лдўв өйәхтәтә ким вăр төйлдәт.

— Ницә нўӈ мустәмин уҳәм әнтә лдюҳитә? — пырипи манә аӈкем.

— Ҷаӄа әнтә, ма нўӈ уҳән йәмат йәмҳә лдюҳитәм,— ястәҳ лдўв.— Мәна, пиҷәӈкәлият лдаҳлдәкса.

Панә ма өс кемнам нўрәтәҳлдәм, пурәльвайҳәлият кўрәмтәта. Мәта мăрә вөлдәм

Ханты-Мансийская
государственная
окружная библиотека
КО
-075780-

пырнә ма ӵу пиӵәӈкәлит йӯрәҳлӑәм пан лӑө-ҳәслӑамнам йөнтәҳта нӯрәҳтәм. Иттән муцә ма ар раҳәп вӑртә вӑр тӯим. Мәта ӯт илӑә сӑӈклӑәм, илӑә мөрилӑәм, илӑә вәстәлӑәм. Панә па мәта раҳип вӑрлӑәм. А иттән, аӈкем, мант өлӑтәталӑ лӑатнә, ньӑвмәлӑ:

— Өс раҳәплӑән... Ӄунтә нөмсәӈӄә йәлӑән?..

Мәта мӑрә сӯйлӑәҳ вөлӑмалӑ пырнә, ма өпәтлӑам ньӑлцалӑ саҳит, ястәҳ:

— Нӯӈ өпәтлӑа, нӯӈ уҳән нәви. Ӵиминт нәвиҳә-йәмҳә улӑәӈ нӯӈ нөмәслӑа-кӧлӑлӑа вөлӑ-лӑәт. Нәвиҳә пан йәмҳә. Ӵут пиӵәӈкәли мәта лӑатнә тӯҳа нӯӈ уҳәна йӯҳәтлӑ...

Ма итпи лӑӯв ӵи кӧлӑлӑалӑ илӑлӑи нөмәӄсә-лӑәм. Йәм мӯвә әнтә ма нөмсам?! Тәм вөлӑтә нөпәтнә мӯв йәм-ӵунь яккәӈ лӑата вӑрәм?! Мәта лӑатнә улӑәӈ ӵу мурта йәлӑ, ӄунтә ма уҳәма айҳә вөлӑмам йыси суӈӄлӑәҳ нәвис пи-ӵәӈкәли лӑатәлӑ?!

Ньәлмәт өҳ.

ПУРӘЛЬВАЙҲӘЛИ ТЫҲӘЛ.

Тăвин морты войҳәт тыҳәл өҳтыя питәт. Пан лўққәӈ мөқ пөнәт.

Әймәта аләӈнә, лита ымләма, ачем йәҳ:

— Ма тыҳләмнә қөләм пичәӈкәли мөқ.

Чит ченә тўӈәмтәта мустәл: ачем пичәӈкәли тыҳәл өйәҳтәҳ пан қөтнә-қөтнә нөқ ләйләҳәлләтәҳ.

Ньăвәмта кўц йәҳи, кимән кацәӈ әнәл қө ойәҳтәм пичәӈкәли тыҳәл төял. Ицәк ма өпем, Лиза, ястәҳ:

— Ма әчә тыҳәл вуләм. Пурәльвайҳәли тыҳәл. Тут ньәлә мөқ.

Төп ма тыҳәл әнтә туйәм. Панәпә өпема кирәҳләм:

— Ләйәлтә мантәм, ләйәлтә чу тыҳлә.

Өпем әсеҳ яҳ саҳит ньăвәм:

— Әнтө, нўӈ қўлҳа ай вўсән.

— Ләйәлтә,— ма чыӈкита йәҳәм.— Ләйәл-тә!

— Әнтө,— ястәҳ өпем.— Лўққәӈ мөқ кётнат ньўҳалтәта әнтә мустәл. Ньўҳтәлә қунтә — панәпә аӈкилнә қыйли. Пан лўққәӈ мөқ войәккә әнтә йәл. Тўӈәмтәлә, Роман?!

Ма әймәтлипә тўӈәмтәта әнтә лăӈкәм пан әй сарнам ныӈқләм:

— Ләйләтә! Ма төп әйпа ăӈрәмтәләм! Төп әйпа!..

— Аԯ ньыӈкла — әнтә ԯэйәԯтәԯәм! — сă-рә кӧԯат ястәӽ ӧпем.— Нӱӈ ӵуминт раӽәп — мәта пиӵәӈкәли мӧӄ-пар тыӽәԯи вәԯән!

Ӵит цопәӈ кӧԯ вӱԯ. Ма вуем, әсеӽ яӽ кӧԯ саӽит, мӱв ӄӱрасәп раӽәп ма вӱԯәм. Әсеӽ яӽнат мӱвә вäрԯи? Мӱв вäр пә әнтә вä-рәм — әйнам панам. Мӱв таӽинам әнтә ки-рәӽԯәԯәм — әйнам әнтә ӵу сӱӈнам. Мәта нäмин раӽәпԯәтә нӧмәс пә әнтә тӱим. Ăԯә кацәӈ вäр ԯӱӽнам панам мәнԯ, кӱц ма ки-цәм пә әнтәм. Сарпинә вäрәм, а ӵут пырнә нӧмәӄсәм — ӵит иәм мӱвә атәм.

Ит ма тӱӈәмтәм — пурәльвайӽәли тыӽәԯ ма ныӈктәм вäли мән. А ма ӵуким ԯәхат ԯэйәԯта ԯăӈкәм!.. Ԯивмам пырнә панә пә кемнам нӱрәӽтәм. Тыӽәԯ кәнца нӧмԯаӽтәм. Цӧпасәӈ мәта тыӽәԯ, тӧп уԯәӈ тӱ пиӵәӈкәли умәс.

Ма мäрә пурәльвайӽәлит пыри йăӈки-ԯәм. Ԯәӽ ӵуминт ԯӧпас-кӱм виньԯ ыԯпинә, суванәт ӧӽтынә пан суванәт ыԯпинә, ньомәс юккән кӱтнә, кӱцәм-савән пәрит-уцәтнә ты-ӽәԯ вäртә вäр тӧйԯәт. Ма ԯэйԯәм, ӄӱԯнам ԯәӽ ԯәӽәԯԯәт. Мӱв таӽии пӱрәӽԯәԯәт, мӱв таӽинам ымәԯԯәт — ӵу таӽинам ӄӱӽԯәм. Ăԯәмәта ԯәӽ тӧп тыӽәԯԯаԯ кӱты ԯәӽԯәӽтәт. Ма ԯәӽат ньӧӽәԯтәԯәм, но мәтԯи әнтә ӧйәӽтәм. Сäмты пурәльвайӽәлит ма Лиза ӧпем сäмнат мантэмнам ԯэйԯәт — мӧки ты-ӽәԯԯал ма ныӈктаӽем ӄăнитәԯԯаԯ. Ницә

йәм саҳит ԓәҳ ԓӑйҳәт — ма цопәӈқа мәта әй пичәӈкәли мөқа әнтә вӑрԓәм.

Ԓита йәҳмама, нянь кәнца йӑқунам йӑӈқиԓәм. Аӈкемнә пырипойәм, мӯвәԓи ма кемән вӑрԓәм. Ма ястәм.

— Мәта мӑрә йөнтҳа панә йӑқу йӯва,— ньӑвәм аӈкем.

Но йөнтәҳтә кицәм әнтәм вӯԓ. Ма пурәльвайҳәлит мөқәт иԓԓи нөмәқсәм. Қот маҳиԓты суцәҳтәм. Чи йӑӈкиԓтам саҳит, Лиза өпема сӑмам қуй. Ԓӯв лаӈклых осқаԓ кӯмәԓи қучәӈнә ԓюԓь. А вӑнцәԓ йәмат йәмҳә йәҳ. Ма ӑлә нөр̆ә акнәм: пурәльвайҳәли тыҳәԓ. Өпем қотнам мәнәм пырнә, ма мөӈки цупәли кӯм пуӈәԓа туҳәм, тӯҳи қуӈԓәм панә кӯм өҳтына тӯнтәҳ кӯцәм пәри ԓәхпинам аӈԓәмтәм. Тут пурәльвайҳәли тыҳәԓ вӯԓ. Тут ньәԓә ԓӯққәӈ мөқ. Ар ём кар чавкәпәӈ. Ма тәм пуҳԓувнә вөԓты Екатерина өпем вӑнц әй чиминт чавкипыт төяԓ. Ӑԓә мәта пурәльвайҳәли мөқәт әчә ма чи өпем қӯрасәпәт вӯԓәт.

Ма мӑрә ԓәҳатынам ԓәйԓмин ԓӑӈқләҳ ԓюԓем. Чуқим йәм нәвис пичәӈкәли мөқәт! Ма ԓәҳат кӧтнат ньӯҳтәта, кӧта вәта йәмат ԓӑӈқәм. Но чи ԓатнә Лиза өпем кӧԓәта нөмԓаҳтәм — чу ԓат ԓәҳат әнтә ньӯҳтәм. Пичәӈкәли ԓӯққәӈ мөқәт ыԓә тәрәмтә кицәм әнтәм вӯԓ.

Сăмты ма йәмат мăрә ԓюԓьәм. Оԓӈас аӈки ма өӽ пәтам нумпинә виккәтәм ԓатнә ма тәӽпи кöрӽәм. Пан ӄăньӌәкинтәм — пиӌәӈкәли тöп ма өпәтԓама әнтә ԓӯкәԓ. Ӌуким ванӽә мантәм ӄырәмтәӽәԓ. Ма мөӈки цупәлии нэврәмәм.

Тöп иттән ԓитә мӯртә ма сӯйԓәӽ вӯԓәм. А ԓитә ымԓәм ԓатнә — пәктә ур әнтәм — ястәм өпема, ма ԓӯв пиӌәӈкәлиԓ тыӽәԓ өйәӽтәм. Оԓәӈ ԓатнә ԓӯв пурәльвайӽәлит мөӄәԓ пәтан ӄăнӌәкинтәӽ. Ма ньăвмәм: кöтнат манә әнтә ньӯӽаԓтат. Өпем ӄăньпә мән. Ӌеԓ сарнам мин ԓӯвнат әйӄа пурәль-

вайҳәли тыҳәл ԓэйәԓта кацәӈ алԓәӈ нӯрипта раӈипмән. Кӱм пуӈәԓнам нячәликкә суцмән — уԓәӈ оԓӈас аӈки әнтә ԛанчәкинтәҳ. Панә мӓрә тыҳәԓнам ԓэйәԓмин ԓюԓьмән.

Ма йәмат ԛурәмтәм, ԛунтә панә ԛӱԓнә ԓӱԛԛәӈ мөԛ ԓиԓәӈ войәккә йәл. Ԛӱԓнә саҳит. Ԛурәмтәм.

Тӓви мән. Ԓӱӈԛә йәҳ. Кӓйӈит нөԛ ӓтәт.

Аӈкем ньӓвмәԓ:

— Сорҳа пичәӈкәли мөԛәт ӓтԓәт. Сарпинә тыҳәԓнә омәсԓәт, виҳԓәт. Ԛуминт ӓвмәӈ пунәӈ рөскит — ицәк ястәтә ԛөл әнтәм.

— Ма ԓәҳат ԓаҳәԓԓәм! — ястәм ма.— Йәмат ԓаҳәԓԓәм!

— Пичәӈкәли мөԛәт пӯрәҳԓәтәԛа кӓйӈи цымәԓҳә йәта йәл,— йәҳ ачем.— Ԓәҳ кӓйӈи катәԓԓәт. Йӓкәӈ ԓат ԓиԓәӈкә вөԓтә пыҳәртәԓәт.

— Төп кӧтнат аԓ ньӱҳаԓтыԓа,— ястәҳ Лиза өпем.— Ԛөԓԓә, Роман?.. Ԓиԓәӈ пичәӈкәли мөԛ ԓэйәԓта ԓӓӈԛԓән ԛунтә!

Лиза өпем кӧԓнам ма ԛөԓәнтәм. Ԓӱв мәӈнә йәмат мосмин тӱи. Әнәԓ пуҳәԓ школанам тута вӓртаԓ ԓатнә, мин Даша ньәӈемнат чуминт вувимәннә йиста раӈипԓәмән. А аӈкем әнтәмҳә йәҳәм пырнә ԓӱвнә мәӈ — мант панә айпи ньәӈиҳәԓам — нөԛ ӓнәмтоюв. Мәӈнә чут пырнә өс йәмат моста вӓри.

А пичәӈкәлӆи мөӄәт нөӄ әнтәпи иртмәт. Әймәта аӆәӈнә Лиза өпем йӑӄу көрәӽ пан исвакелнат мўләӄинтәӽ.

— Пичәӈкәли мөӄәт ыӆә тәрмәт!..— панә мантәм пытәмтәм вӑнцәӆ кирәӽтәӽ.— Нўӈнә сӑмты кӧтнат ньўӽалӆтат?!

— Әнта! — ма виккәтәм.— Ма ӆәхат әнтә ньўӽалӆтәм!

Пан кем ӆўкәм пан кўмәлия ӄырәмтәм. Ӆўӄӄәӈ мөӄ орийәӽ — йӑвреӽ вәртә ӆӑр сӑма әнтә питәм пичәӈкәлия. Вәртә ӆӑр — ӌут ма мустәмин нөмӆәм. Ӌутнә сӑмӽәӆам виньӌиӽән. Ӌутнә нөмсам виньӌи. Ма ӑӆә уннат тўӈәмтәм — пичәӈкәли мөӄәт путат. Ӆәӽ ицәк сӑма питтә әнтә тәрмәт — сар әнтәмӽә йәӽәт. Ницә мәтӆинә кӧтнат ньўӽтат — панә аӈкиӆнә ӄыят. Ницә аӈкиӆ мәта таӽинә пиӽты — пан ӆәӽат пўмәӆтәтә ӄө әнтәм. А ницә па мәта ура йәӽит...

Аӆәӈ ӆиты пәсанәв маӽәӆтә сўйӆәӽ умсув. Аӈкем сўйӆәх вўӆ. Аӌем сўйӆәӽ вўӆ. Лиза өпем сўйӆәӽ вўӆ. Ма сўйӆәӽ вўӆәм. Әйнам сўйӆәӽ вўӆув.

Әй ӆатнә, цөмә кўрәмнә, Лиза өпем сӑмӽәннә йис — йәӈк ӑт. Әчә әйнам сўйӆәӽкәйӆәӽ. Ицәк әй сўйӆәӽ.

Сўйӆәӽ йис.

Ма кем ӆўкәм.

Мантәм йәмат пичәӈкәӆи мөӄәт цаӆь вўӆ. Цаӆь вўӆ. Ӆәӽ вәӆә сиккәӈ тупӆәп сӑӄ-

ԓал-пăкԓал йəӽ өс əймат ԓатнə пə əнтə ԓөмəтԓəԓал. Ԓəӽаты артъяԓəм арыӽԓал əй мəт ԓатнəпə əнтə арыӽԓəԓал. Мантəм пиӌəӈкəли аӈки цаԓь вŭԓ. Мантəм мант цаԓь вŭԓ. Но яӽ ўрəккə Лиза өпем цаԓь вŭԓ. Ԓўв йистə таӽиԓ ма ӄŭԓӽа əнтə вуиԓəм. Ит оԓəӈ ԓат вŭԓ.

Ма кем ԓўкəм.

Ӌи ӄăтԓы ма əймəтԓия пə тыӽəԓ ньўӽаԓтəта əнтə ăсԓəм. Ӄөяӽи тыӽəԓ пə əнтəм вŭԓ...

Вăтмəт өӽ.

ВУРӇИ ТЫԒƏС.

Мəӈ Вурӈи өӽəттə таӽият йəмат ԓаӽлəксув. Ԓўв морты войӽəт сарпинə йўӽəтԓ, оԓəӈ мăлəӈк ӄăтԓəтнат — апрель тыԓəснə. Ӌу ԓат ӌи тыԓəс «Вурӈи тыԓəсӽə» нăмты.

Вурӈи йўӽəттə таӽия əнтə төп мəӈ ӄутув, а ньөмрəӽ пуӽəԓ ньăлӄəԓ. Əй ӄоты па

ӄотнам, әй пуӽәлӈи па пуӽәлӈнам ӈумин коӆ мәнлӈ:

«Вурӈи йўӽәт!»

«Вурӈи ăт!»

«Вурӈи морты мәӽи пәрӽи йўӽәт!»

Вурӈи мәӈ пуӽлӈув ӄучиӈнә вўлӈ. Әй юӽи па юӽа лӈатлӈ. Тул-пул амп мөӄәт ӈөрӽәлӈтәӽ. Лӈитә ўтат кәнцәӽтәмин, ӈумин пут ӄари маӽәлӈты суцәӽтәлӈ. Ылӈә көмлаӽтәм сăвнәт-анӽәт ылпинам йәмӽә иӽилӈәлӈ. Па латнә ньўлӈнат өнтәӄапә кўрнат таӽпи кирәӽтәлӈ-лӈалӈ. Па мәта имиты ӈумин ньăви өнтәӄапә ӄулӈ пул тутә вăр төялӈ. Но ицәк кыӈәм пыр ырап ныӈәтнә лӈўв ӈи вăрәлнам ăлӈә лӈәй-әлӈлӈи.

Вурӈи мәӈ пуӽлӈувнә мосмин тўи.

Ԓўв ăԓә мәӽинә вўԓ. Мăрә йăӈқилмаԓ пырнә вөԓтә таӽиԓа йўӽәт. Пуӽәԓ нөқ маӽәԓ — кацәӈ ўт әйнам вөԓтә таӽиԓнә мўвә әнтә.

Пуӽәԓ нөқ маӽәԓтаԓ пырнә, ӌуминт ԓөпас өнтәқапә кўм виньӌәпа ымәԓ панә сўйԓәӽ-кәйԓәӽ мăрә пухәԓнам ԓәйԓәӽтәԓ. Ԓўв мўв иԓԓи нөмәқсәԓ?! Уԓәӈ қуԓнә тўӈәмтәԓи, қўԓнә вуԓи. Ма сахитпам, ԓўв әнтә туӽԓәӈ войӽәт, а қăнтәӽ яӽ вөԓтә вăр иԓԓи нөмәқсәх. Мәӽәв арит йăққәӈ ԓат иԓԓи. Ницә мәӈ сирәп яӽԓув иԓԓи. Ницә ма вөԓтә вăрам иԓԓи. Ӌенә сўйԓәӽ-кәйԓәӽ пан ӌәким мăры төп йăққәӈ ԓат иԓԓи нөмәқсәԓи.

Мәӈ Вурӈи мустәв.

Ницә ӌу вăр пәтан — ԓўв тави мăләӈк туӽ. Ар тави вăр ԓўв — Вурӈи Тыԓсәтнә — нөқ ăтәԓ.

Оԓәӈ мăләӈк.

Оԓәӈ тăви йиԓәӈ.

Оԓәӈ ԓўӈтәм лотәт.

Оԓәӈ ԓўԓәм йәӈк.

Оԓәӈ омтәм веԓи мөқәт.

Оԓәӈ ăттә тăви пөм тўйәт.

Оԓәӈ тăви ньăӽ.

Әйнам — оԓәӈ ԓатнә.

Мәӈ қутыв Вурӈия йәмат ньөлқиԓәӽ. Аӈкем ӌуминт ньăвмәԓ:

— Тăви муцә ԓиԓәӈки вуԓув — Вурӈинә йўхтоюв...

Панә ӑлә әнәл ӆиӆәпат ӆаӆпәӆ.

Ма ӌу ӆатнә нөмәӄсәм, Вурӈи әнтәм вӯӆ ӄунтә, мәӈ тӑви муцә әнтә вӯӆув, Вурӈи Тыӆәс әнтә йӯҳәт, тӑвия әнтә питув. Но Вурӈи вәӆә әнтә йимәӈ, а ӑлә войәҳ. Ӌиминт тӯҳӆәӈ войәҳ әнтә цымәӆ мәӈ вөнтӆувнә-ньөрәмӆувнә.

Панә ма аӈкем пырита йәҳәм:

— Аӈки, вәӆә Вурӈи йәм войәҳ?

— Йәм,— ястәҳ ӆӯв.

— А мӯват йәм?

— Мӯват?

Аӈкем йонттә утәли уҳәӆ нөӄ ньӯҳтәҳ, мантэмнам пырнә ма ньәӈиӆам-өпиӆамнам ӓнкрәмтәҳ пан няӌиликкә ньӑвәм:

— Вурӈи... ӄӑнтәк ӄө сӓма питтә таҳия ньөлӄиӆәӆ.

— Ӄӯӆнә ньөлӄиӆәӆ?

— Ӄӯӆнә ӄантәк ӄө ньөлӄиӆәӆ — ӆӯв йитәхинә,— ястәҳ ӆӯв.

Ма әймәтӆипә әнтә тӯӈәмтәм. Пан аӈкемнам ястәм:

— Ӄаӌа Вурӈи иӆӆи ясәӈ яста...

Аӈкем онтәпнә ӆойәҳтә Оля ньәӈемнам ӓнкрәмтәҳ пан ясәӈ уӆәӈтәҳ:

— Вурӈи нӯӈ Оля ньәӈеӆа йӯхтәм таҳия әӌә йәмат ньөләҳ...

Ма сӯйӆәҳ-кәйӆәҳ ӄөӆәнтәм.

Ӄӑнтәҳ яҳ саҳит, ньӑвәм аӈкем, сӓма питәм неврем ӯтәт, кацән, сӯҳ-нюр — мәтаӆи

мустәмин кӧтәӈты тӧйта мустәл̧. Ул̧әӈ вицәпә суӈкл̧әҳ таҳинә вӯл̧әт, ул̧әӈ лӑҡ-пӧм кӯтнә әнтә кӧрҳил̧әт. Ӌу вӓр пәтан, ул̧әӈ ай неврема атәм әнтәм вӯл̧.

Ицәк ай неврема мосл̧әҳ ӯтәт ӌумин ил̧ә яҳ йӓӈкил̧л̧әҳ тахия пӧнл̧ат ӧнтәҡапә ыҳәтл̧ат.

Ӌу лат неврем онтәп-сӑвән цӓп ҡойл̧әҳ таҳия ыҡҡәтәл̧и. Аӈкәл̧ пӯрәҡа. Әнтәпә ӯхәр, әнтәпә няҳәл̧ аӈкәл̧ пӯрәҡа. Ул̧әӈ тӯл̧әҳан цоҳәт унта әнтӓ пӓнт.

Ма нӧмл̧аҳтәм, ӌимин аӈкәл̧ мәӈ әӌә тӧйл̧ув. Тӯҳнам мин Лиза ӧпемнат Оля ньәӈимән йәӈки цӓпәт ал̧л̧әмән. Аӈкем, мант цӓпи сӑвәннат тӯҳнам киттал̧нә, ястәл̧, ул̧әӈ мәнтам саҳит цӓп ыл̧ә әнтә пиҳтәм — ньәӈилэма атәмҳә әнтә питтаҳә.

Цӓп аӈкл̧әли маҳәл̧ты ыҡҡәты. Пан цӓпи пай тӯйәӈҡә нӧҡнам мән, алә тӯйәӈ нюки ҡот. А Вурӈи, морты мәҳи йӯҳиттал̧ л̧атнә, ӌи пӯмәӈ цӓпи пайнә кӯрҳәл̧ пӯмәл̧тәл̧. Еҳл̧и ҡӓтл̧әтнә. Л̧ӯв вәл̧ә морты войҳәт кӯтнә ол̧әӈ л̧атнә йӯҳәтл̧, апрель тыл̧әснә, мӯв л̧атнә мӓләӈк ҡӓтл̧әт кӯты еҳл̧и ҡӓтл̧әт ӓтәҳл̧әл̧әт. Пан л̧ӯв кӯрҳәл̧ потл̧ихән.

Ар йӯт мӓрә, кацәӈ тӑвнә морты мәҳи йӯхәттал̧ л̧атнә, Вурӈи пӯмәӈ цӓпи пая ымәл̧ пан ястәл̧:

— Ул̧әӈ йәмат ар неврем сӓма питл̧, ӌут вицә ма кӯрҳәл̧ам пӯмәл̧тәтә таҳи вәл̧!

Ӈимин кӧлӈтнат лӯв әй цӓпи вантәӈи па цӓпи вантәӈа латәл. Сӯйәӈ-кәйәӈки әй, кимәтмәт, ӄулмәт... ай неврем йӯхәттә таӽия ньөлӄилӈәл. Ӈи йӓӈӄилӈтал саӽит, лӯв виӽәл:

— Ваӄ-ваӄ, ваӄ-ваӄ, ваӄ-ваӄ!..

Сӯвәснә, морты мәӽнам мәнтә йәтал латнә, лӯв әӈә йӓӄӄәӈ латнам ястәл:

— Улӈәӈ ма йӓӈӄилӈтам мӓрә ар ай неврем тәм мәӽа йӯхәтл — тӓвин ма сурхәлам пӯмәлӈтәтә таӽи вөл!

Ӈут пырнә ньөлӄәм сӯйнат виккәтәл:

— Ваӄ-ваӄ!.. Ваӄ-ваӄ!..

Вурӈи морты мәӽнә вөлӈтә мӓрә, тӯлӈәӽ ӄуӽит, ар ай неврем сӓма питл ӄунтә, ӈут тӓвин лӯв өс йәмат-йәмат ньөлӄилӈәл. Лӯв еӽли ӄӓтлӈәтнә пӯмәӈ цӓпи пайәтнә лаӽәлли.

Ма панә пә аӈкем пырипәм:

— А Вурӈи ма тәм мәӽа йӯхәтмам таӽия әӈә ньөләӄ?

— Нӯӈ ӄӯлнә нөмәӄсән?! Өөс, ньөләӄмалат...

— Әнтә ма вәлә кыӈәм пыр тӓви ӄӯӽ ӄӓтәлнә сӓма питәм. Ӈу латнә пӯмыӈ мурт вӯл, Вурӈи кӯрӽән әнтә путыӽән...

— Ӈенә, нӯӈ ол ӄыӈәм пыр ӄӯӽ ӄӓтәлнә сӓма питән,— ястәӽ аӈкем.— А сӯвәснә ӄулӽа онтәпнә умсән Вурӈи морты мәӽнам мәнта ыӽәма. Лӯв кӯрӽәл ӈу латнә путыӽән.

Нӯӈ и тăвин онтәпнә умсән, мәта ԓатнә Вурӈи морты мәҳи йӯҳәт. Пан пӯрқиҳә йәҳ. Пан йиԓ пăԓәк тарәм вотҳә йәҳ. Паӈә па морты войҳәт пәрҳинам кирәҳԓәт, пӯмәӈ мәҳ пăԓәкнам. Төп Вурӈи әнтә кирәҳԓәҳ. Ԓӯв вуйтәҳ — нӯӈнә кӯрҳәл пӯмәԓтәԓиҳән...

А Вурӈи, мукем цоҳтәт-вотәтнә пә әнтә сăӈки, ньөлқәм турнат ньăвмәл:

— Вақ-вақ, вақ-вақ!.. Йӯвитәҳ, невремәт! Ма ныӈат ԓаҳәԓԓәм!.. Вақ-вақ, вақ-вақ!..

Ӌу ԓат мәӈ пуҳԓув пан мәӈ йăвнув яҳнә Вурӈи мосмин төйԓи, әймәт ԓатнә пә йәмнам панам әнтә вăрԓи. Ԓӯвә цымәԓ йăққәӈ ԓат ăнәмтәтә нөмәснат вөԓ.

Ԓӯвы вөԓәԓ.

И ма па сăмнат ӌи Вурӈинам ԓэйәԓта йәҳәм. Тэм Мәҳэва йӯҳәттә кацәӈ қăнтәк қөнам ньөлқиԓтә Вурӈинам...

Ꜧутмәт өҳ.

ꜦАЛЭК НЬӐꜦꜦӘТӘҲӘЛ.

Ма Пыҳәр мӓҳии ньөрәма вөлтә пӓләкнам лдәҳәлтә қалэки пөрәнам лдэйәлдәм. Пуҳәл йӓцәҳа йӱҳәтмалда, пөрә арҳә орийәҳ панә тәҳнам-таҳнам салдитәмин йәмнам виҳта — чилта иҳ.

— Ꜧаллэк! — виккәтәҳ әй.

— Ꜧаллэк-қаллэк! — сӱй вӓр кимәт ӱт.

— Ꜧаллэк-лэк-лэк-лэк-лэк! — ньӓққәтәҳ қулдмәт ӱт.

Ченә ньӓҳмин-виҳмин пөрә мәта мӓрә пуҳәл пан яҳәм нумпинә лдойҳәл панә чу пырнә нячҳә ньөрәм пӓләкнам талдәксәта йәл.

Ма йӓқума қөҳәлдлдәм пан аӈкем пырилдәм:

— Ꜧалэк йәм мӱвы атәм войәҳ?

— Атәм войәҳ,— ястәл лдӱв.

— Мӱват атәм?

— Ꜧалэк қӓнтәк қө цекнам ньӓҳтә вӓр төял,— ньӓвәм лдӱв.

Сӱвәснә, морты мәҳнам мәнтал лдатнә, қалэк чуминт ястәл, улдәӈ йӓӈкилтам мӓрә, тӱлдәҳ қӱҳит, ар қө энтэмҳә йәҳ. Чут тӓвин йӱҳәттам лдатнә ар қот өҳтынә ньӓққәтәлдәм. Аӈкем кӧл саҳит, ченә қалэк ньӓвмәл.

Вот чиминт атәм войәҳ қалэк. Па қө цек өҳтынам ньӓҳта лдӓӈқал. Чу лат қӓнтәҳ яҳнә энтә мослди.

Тәт ма па вӓра нөмлаҳтәм, мўват қаләк атман төйлҭи. Тӑви қолҭәп кул лҭатнә, ачем па лҭатнә амп лҭита қаләк кӧсәм кулҭәт йӓқу алҭтылҭәҳ. Қолҭәпа питәм кул өйәҳтәлҭәт кунтә, қаләкәтнә панә пә кӧслҭ: кул кўн вәстәлҭәт пан вөйәӈ сўлҭәт нөқ лҭилҭәт. Чут лҭәҳ әнтә лҭитә ўтат қөлҭта йәлҭәт — әнтә кул лҭилҭәт. А төп войәӈ ӓпия вәраҳтәлҭәт.

Ачем па лҭатнә пытәмтәлҭ панә қаләк лҭякәлҭ. Панә қолҭәп олҭәӈ юха ыхәтлҭәтәҳ — улҭәӈ па қаләкәт па қө вӓлҭтә кулҭнам цәкә йәмҳә әнтә йәҳилҭлҭәт.

Мантәм чи қаләкәт әйнам цалҭь әнтәм вўлҭ. Кўц нӓма лҭәҳнам саҳит пилҭнә кўрасәӈ войҳәт вўлҭәт. Вәртә ньўлҭапәт, нәвис вәртә кўрапәт, нәви пан суй туҳлҭәпәт. Төп ӑлҭә цәкә килҭнәт пан иләмлҭәҳәт. Пан ма әнәлҭҳә цәк йәҳмама лҭөҳәслҭамнам, мәӈ сирив еилҭам-мөнилҭамнат, қаләкәтнат лҭялҭьәксәта раӈипәм. Ар пәкәт урнат, ар пәкәт лықсемнат. Әйнам кацәӈ ур йицалҭтә пырнә, чуминт мәӈнам па ур па нөмлҭаҳтәлҭув. А ур нөмлҭаҳтәта чут тармәт вулҭув. Тармәт панә кәреклҭәҳ вулҭув.

Қычәм пыр алҭә ур — чапкас. Мәта таҳии лҭылҭхә чапкас тулҭув. Чапкас нялҭәм ыл пӓләка нәви пўӈлҭәп килси пөнлҭи пан йәӈка, сәй қонәӈа омәтлҭи. Лҭўӈ Қотлҭув сәйнә вулҭәт. Мӓра пә әнтә йәлҭ панә пә қаләк ньўлҭәли питлҭи. Чу қаләк өс сәй лҭөйәқнә, яҳ вулҭлҭәҳ таҳи, юҳ мавәрнат лҭякмин вӓлҭлҭи.

Ԓŭӈин, сойәп ԓатнә, яҳ ар ай қуԓәли аԓԓәт. Мәӈнә ӌи қуԓәлит аныԓат пан ԓуԓ вәсԓаԓи тŭйәӈ юҳиԓият өнтәқапә вăнәпат пуԓԓат. Вăнәп өнтәқапә ӌи юҳ пул па ԓатнә суҳәмат мŭвә ваҳпөнәхат йŭрԓи. Уԓәӈ ӌи қул ԓиты қалэк катәлта. Но қыӌәм пыр йәм ŭт вŭԓ — вăҳ йынтәп. Ӌиминт йынтпәӈ қуԓнам әй қалэк пә әнтә қурняҳԓәԓ — тŭҳа ԓиԓтәҳ.

Йынтпәӈ килсит йәӈка ԓяклат. Қуԓ өйәҳтәтыԓка, қалэкәт панә пә виҳмин нюԓа ыкәмԓәт. Ӌи килсит ԓәҳәԓтыԓ сахит ньăԓԓәԓаԓ. Йынтпәӈ қуԓ ԓиты қалэк виҳта йәԓ панә тәҳнам-таҳнам таԓиԓта вăрли, ыԓнам-нөқнам аԓԓи. Әйнам ар сŭӈнам таԓиԓты. Аԓә кŭӌӌәм ŭт. Пырнә әй қŭԓнам мәнԓ. Сăмты мәта юҳ ŭнтнам пар ӌык көрҳәԓ.

Туҳинә мәӈ нөмәқсув.

Аӈкемнә ӌи вӓр ӄунтәӽӆәтә ӆатнә, ӌумин т ӄӑнӌәкинтәм турнат йәӆ:

— Мӱвәӆи ӌит вӓрәнтәӽ! Ӌи вәлә ӆиӆәӈ войәӽ!..

Мәта мӓры вөӆтә пырнә ястәӆ, ӄаләк төрәма-мәӽа мостал пәтан вөӆ. Әнтә мус ӄунтә — тәм вөнтәт-ньөрмәтнә, йӑвнәт-ӆорәтнә әнтә вӱӆ. Ӌут уӆәӈ вөӆтә таӽият әнтә мәи.

Ма ӌи вӓрӆам аӌем нөмәса әӌә әнтә юӽтәт. Аӈкем сӱйӆәӽ мәнтә пырнә, ӆӱв ястәӆ:

— Ӄаләкәт ӌеӽә ӄыиӆа!

Манә мәта мӓрә туӽи ӄойӽат. Но төп мәта мӓрә. Пырнә өс ӌу ӄаләкәтнам ӆяӆьәксәта раӈипӆәм.

Ма саӽитпам, ӆәӽ ньӑӽиӆнә мӱв урәп мӱвә атәм сӱй вуӆ. Атәм. Пәӽтә. Ун еӽӆахтәтә сӱй. Ӆәӽ вәӆә ӄӑнтәк ӄө әнтәмӽә йәтә таӽият ӄурәмтәӆәт. Панә, ма нөмәӄсәм, ӄаләк цымәӆӽә йәӆ ӄунтә, ӌут арцәк ӄө ӆиӆәӈкә вөӆ, арцәк ӄө өсӽә тӑвия йӱхәтӆ. Ма әнтә ӆӑӈӄем, уӆәӈ мәӈ пуӽӆув ма рӑӽәм яӽӆам мӱртәл сарпинә тәм мәӽ ӄыйәӆ.

Ницә ӌи вӓр пәтан ӄаләкнам ма сәмам ӌәким атәм вӱӆ.

Төп ар оӆ пырнә, йәӈкәт-мәӽәт, вөӆтә вӓр иӆӆи нөмәӄсәта йәӽмама әймәт ӆатнә тӱӈәмтәм, ницә йәмнам манә ӌи ӄаләкәт ӌапкаснат-уцнат, йӑвәӆнат-ньоӆнат панә па

арпәкәт урнат ӄанцат пан ваӈкәлӆтәӽлӆат. Ӄаләкәт цымлӆамтә саӽит тәм мәӽәв атәм вәлӆә әнтә цымлӆамты. Мәӽәвнә атәм әнтә кӯрәӈ-тӯӽлӆәӈ войӽәтнә мәӈаты алӆлӆи...

Лӆапәтмәт өӽ.

ВЕЛӅИ ӃОТ.

Велӆит, омәттылӆ пырнә тӑвин, илӆә ӑсәлӆлӆат. Лӆәӽ лӆәӽнам вөлӆлӆәт. Төп кӑйӈи-пӑлӆәм нөӄ ӑттәӄа лӆәӽ әй мӯнтәлӆӽә йәлӆәт пан ная йӯӽәтлӆәт. Сӑмты ӌи лӆәӽаты лӆаӽәрт мӯртнә әй мӯнтәлӆӽә йәм ӌу лӆат нюлӆ нөӄ кәнцлӆәт. А кӑйӈи цымәлӆӽә йәтәӄа өс ӄӑйәм маӽәлӆты арӽә мәнлӆәт. Сӯвәс мӯцә. Кацәӈ ӄө тӯӽнам мәнлӆ, мӯв таӽи лӆӯваты мустәлӆ.

Мәӈ пуӽлӆув ут пӑләк йирнә велӆи ӄот умәс. Әнәлӆ певәрты лӆөпийәм ӄот. Йӑцалӆнә, оӌ лӆәӽпинә, най ӄӑрә. Тут лӆӯӽтәм унцәӽ юӽ цөпәт муләмат ӑтлӆәт. Өӽтылӆнә пәц өнтәӄапә цамәц — нөӄ әнтә вәӌәӽлӆәтә кица.

Ӄот пӓлә мәӽ атәмӽә йәтаԓа кем ӄынԓи. Ӄот өӽты цамәцат лыӈки, а ӊут өхтыи — сӑӈки. Ӊу ԓат веԓи ӄотнә вицәпә йәм пан яӽԓәӈ. А мулэм вөԓтә и кӑйӈи әнтэм.

Веԓит аԓәӈ йӯхәттә вӓр төйԓәт. Ӄотәт маӽәԓты ӊу мӓрә йӓӈкиԓԓәт, пока мулэмат әнтә пөнԓат.

— Мулэмат, мулэмат вахәнтәԓәт! — ястәԓ ӊуминт аӈкем панә най пөнта мәнԓ, өнтәӄапә аӊем нөӄ вӓрәӽԓәԓ.

Ԓӯв мулэм пөнта әнтә тәрмәԓ ӄунтә, па ԓатнә веԓит өс ӄӑйәмнам көӽәԓԓәт.

— Ӄурмәт,— ястәԓ аӈкем.— Муԓәмат әнтә пөнат. Сорӽа өс йӯӽәтԓәт!..

Цөйә, мәта мăрә вөԓтә пырнә ԓәӽ өс йӯӽәтԓәт. Пан иттән мӯцә веԓи ӄотнә, цăв ԓавәԓмин, ԓьоԓьԓәт өнтәӄапә өԓԓәт. Төп мәта мăры ӄăйәми ԓита-еньчӆа йăӈкиԓԓәт пан өс пәрхи йӯԓәт. Чуминт «кăйӈи ӄуӽәԓнат», ачем ястәтә иты, йăӈкиԓԓәт. Ол чи мӯртнә ԓәӽ сөцмин әнтә мәнԓәт — ԓәӽ пыриԓы вицә кăйӈи-пăԓми мунтәԓ ԓәӽәԓ. Ԓьоԓьчи кицән вөԓ — әнтә ԓьоԓьԓән.

Йӯӽин ԓәӽ ӄотнә ӄычӆә вăр әнтә төйԓәт. Ӄăтԓ ымәԓтә пырнә пăԓмәт — айвойӽәт көрәӽԓәт. Пан ԓәӽ ӄӯӄӄәнам мәнԓәт. Йәмат ӄӯӽ таӽинам йăӈкиԓтәԓнә, пыр ӄăтәԓнә чуминт линкамԓат.

Мәӈ әйнам, ӄуйяӽ пан невремәт, веԓи най ӄучәӈа әкәмԓув. Веԓият ԓаӽԓәксәԓув.

— Иттән мәта пăләкнам мәнәт? — пырипәԓ чуминт Васиԓь икем.— Ӄөяӽи вуят?

Мәта ӄөныя тӯӽа вуԓат. Вар иаӽәӽа питԓ — ньөрәма вөԓтә пăләкнам ӄуӽԓәт. Ӄотәӈ яӽәм ут пăләкнә йăвнәӈ-ԓорәӈ ньөрәм. Тут маӄи йис яӽԓув веԓи тӯйәт.

— Ченә,— ньăвмәԓ Васиԓь ики.— Ньөрәмнә тәм ӄăтԓ вот, чу ԓат йăӄунам әнтә пәткаӽԓәԓәт. Вот йиԓәӈнам ԓьоԓьԓәт.

— Йәм ԓитә өтәӈ таӽит,— ястәԓ ачем.— Ӄӯԓнам ԓәӽ пыткаӽԓәԓәт.

— А ма тәм аԓәӈ ԓәӽат ԓиӽԓәм,— Васиԓь икем йәӽ.— Най пөнта аԓәӈ йәмат киԓәм.

Мәӈ, невремәт, як киньҷа йәмат веԓият ԓаҳԓәксув. Веԓи мөқәтнат йөнтәҳта. Веԓи ԓэйәԓта, мәтаԓит йӯхтәт, мәтаԓит әнтэмәт. Па ԓатӈә ԓәҳ әнтә әй мунтәлҳә йӯхәтԓәт, и кит-қоԓәм пулҳә.

Но тэм кăтԓ веԓит әнтә қӯԓҳа йӯҳтәт.

Ма әнәԓ нэвис ӯнцәҳлиӈкинам аӈлийәм. Тут ваҷ цөнҳәлитнә веԓи туләқ пуны мӯрәт ԓуйҳәт. Ма ԓәҳ вувиԓнам нөмәқсәм. Тăвин, веԓи ăсәԓтә мӯрта йәтәка, ԓәҳ ҷи унцәҳлиӈкия оԓәӈ ԓатнә ванԓтәԓат. Пан цөцҳилинат туләк пуны мӯриԓаԓи юҳа йӯрԓат. Мәӈнә кацәӈ веԓи ньӯԓәԓи ăвмәҳтәԓи. Мәта невремь ԓуԓәл веԓи ньӯԓа әнтә йӯҳәтԓ, ҷу қө Василь икемнә нөқ аԓәмԓи. Мәӈ ҷеӈә веԓинат йәм уԓәм вăрԓув.

Ԓәҳ мәнтыԓ ԓатнә, ӯнцәҳԓиӈкинә туләк пуны мӯриԓ қычԓ. Ԓәҳ ҷиминт пул мәӈаты қыйԓәт. А мәӈ виҳԓув:

— Ҷи пуны мӯре нөме! Қутән аԓ йӯрәҳԓә! Вицә йăқунам нӯрипа!..

Ҷит уԓәӈ вөнта әнта мән, вицәпә йăқунам нөмәқсәҳ.

Лӯҳәм веԓит мăрә ӯнцәҳлиӈки пӯрәқнә ԓюԓьәт. Нөмәқсәԓәт, сăмты, тӯҳә йӯрат. Па мәтԓит ҷуминт цăв ԓăвәԓта ыԓә өԓинԓәт. Но пырнә тӯҳа қăйәмнам мәнԓәт. Ит ԓәҳ ԓәҳнам ԓиԓиԓ ԓаҳәԓԓәт, ԓәҳнам вөԓԓәт. Ԓәҳат кӧтәӈкә төйтә қө әнтэм. Кацәӈ қө ар вăр вăрмин вөԓ.

Кацәӈ веԓинам пырәԓта мәӈ виҳԓув:

— Вурҳә аԓ мәна! Вөнта аԓ мәна!

Цопәӈпи сўйәӈкә луӽәм сарнюр веԁитнам виӽув.

А туләк пуны мўрит ўнцәӽлиӈкинә ӄычԁәт. Мәтԁинәпә әнтә ньўӽалԁтәԁат.

Аӈкем ястәԁ, веԁит йәмат нөмсәӈәт. Лә̆ӽ кацәӈ вăр сәмԁаԁнат тўӈәмтәԁԁаԁ. Ит мәта мәӽәпә әнтә йўхитԁәт, вицәпә йăӄунам нөмәӄсәԁәт. Тўӽнам, мўв тахинә пуны мўриԁ ӄыйәт, сәмиԁ ӄыйәт. Туӽа ҷенә ҷи, ма нөмәӄсәм ҷу ԁатнә. Өс па ӄўԁнә...

Ит ма ҷу әнәԁ нәвис ўнцәӽлиӈкинам пан туләк пуны мўритнам нөмәӄсәԁәм. Нөмәӄсәԁәм-нөмәӄсәԁәм пан арпәкәт ясәӈнәкөԁнә йўхәтԁоем. Мўв урәп муӈӄәлнат, мўв урәп цөнцәӽнат ӄантәк ӄө ăнмәм ӄутәԁа, сăма питәм мәӽәԁа-йәӈкәԁа йўрта мустәԁ, уԁәӈ ҷи муӈӄәл ласәккә әнтә йәӽ, уԁәӈ ҷи йўрәпсә әнтә туӄән? Мўв урәп муӈӄәлнат, мўв урәп йўрәпсинат?..

Ньылдәхмәт өх.

КЕЛХӘТ.

Нөмлдәм, кӯлнә олдәӈ ллатнә келхәтнам вәйойәм. Ачем қолдәп кӯцәхтәта мәнта йәх, а ма Лиза өпемнат лдӯватынат келхәт мӯцә суцмән. Қолпәт, пөрә юхәт пан қолдәп кӓвәт тута пыхәртәта. Мантэмья төппә йәӈк умты, савән катлдәпты. Ай вусән мәттә, кӯна ӯлдәӈ келхәта йӯхтәптән. Ма мӯвә чу кӧлд! Матәм, чу келхәта йӯхәттә мӯвә әнәл вӓр!

Аӈкема кицәл йәмат әнтәм вӯл. Мант лдөмтәқсәта пыхәртәтал сахәт, әнәлпи йӓққә-лдамнам ньӓвәм:

— Лдэйлдитәнә, ӯлдәӈ йәӈка әнтә кӧрәх! Ӯлдәӈ нөрәмнә вӓли әнтә пӯрәм! Ӯлдәӈ кӧт-лдал-кӯрлдал юхнә-йәкнә әнтә йәрсипат!

Аӈкем нөмәс сахит, ма кӯлдха ай вӯсәм пан келхәтнә вӓртә вӓр әнтә төйлдәм. Чу лдат мант ӓсәлдта әнтә лдӓӈк.

— Ӯлдәӈ кӓйӈитнә әнтә пихты! — лдӯв кӧлд мәй пан өпем пырипәх.— Лиза, қөлдлдә?! Нын чуминтхән вӯсәтән — лдӯват панәпә йӯрәхлдәлдәтән!

— Қөлдлдәм, қөлдлдәм! — Лиза өпем йәх.— Лэйәлдлдәм!

А ачем ньӓвәм:

— Кӓйӈитная лдӯвә лдӯвнам лдялдьәксәл... Мәта қөнә келхәтнам әнтә вӯхи. Лдӯвнам вәрахтәх.

Мәӈ ўтәт вәюв пан мәнув. Кўсӈаԓ қыпыԓа выҳԓув пан сөҳъюҳ вәюв. Аҷем — әнәԓ, өпем — кўтәпԓат, ма — қыҷәмпыр ай. Пан сөҳъюҳнат, кит певәртәп нөрәм қўҳәт, кўр төм пăләкнам нюҳԓув. Тăвин кўр йәӈеӈ вўԓ. Сарәлта, мантэмнам аӈеԓмин, аҷем суц. Ма — ԓўв пырәԓи. А Лиза өпем — ма пыреми. Нөрәм певәртәт äнә вўԓәт, сөцца йәм вўԓ. Нө ма әйипа мўвә китпа вăлә пўрмәҳтәм пан йәмси ньыр пăлкам мөраԓтәм.

— Сар аӈкеннә төм мәлҙо — йăқу йўҳәттанқа! — Лиза өпем йәҳ.— Кўрҳәлҙаннам лҙәйлҙа, алҙ йәмнам маҳәлҙты оқырәҳа!

Ма вулҙәм: аӈкем әнтә лҙевәтлҙ. Ньырем нөқ сорәлҙтәлҙтәҳ. Ӌу әнтә әнәлҙ вăр.

Нөрәм тәрәм. Мәӈ сөхъюҳлҙәв сорәм ăнә лҙыҳәлҙлҙиӈкия лҙюнтьлҙув. Ма йәӈ юҳ пўрәқ ньўҳтәм. Кирәл мақи илҙә пит пан сăмты куҳән пықемты. А ўнтәр сәмәлҙ кўлҙҳа сăрә вўлҙ — қăтәлҙнә ăлҙә вәӌаҳәлҙ. Лҙўв йәмат ухәр вўлҙ. Ăлҙә мәта лҙўв тәм нөрәм, паӈәӈ кўр пан улҙәқ лҙаҳәлҙмин лҙюлҙь. Ар йўт мăрә, лҙўв әйнам нөқ сур, йәтә-пөмтә, но қўлҙҳа нөмән лҙюлҙь. Әнтә лҙўв лҙилҙәӈ мўвә әнтә?! Нөқ сур — ӌу саҳит әнтә лҙилҙәӈ. Но лҙўв лҙёлҙь, кўрәт-мәҳәт лҙаҳәлҙ — ӌу саҳит қунтә лҙилҙәӈ. Әнтә лҙилҙәӈ қунтә лҙўв қулҙнә сөҳъюҳәт катәлҙмин лҙюлҙь?! Қўлҙнә ванна йәӈкәт-мәҳәт лҙиҳәлҙ?!

Ӌенә ма нөмәқсәм, қунтә лҙыҳәлҙ-ики вон ньўҳтәм.

— Мәнси,— аӌемнә вуҳойәм.— Мўвәлиәт лҙёлҙьлҙән?

— Мўвәлият мўвия ньăвмәлҙ,— Лиза өпем ньăҳнат ястәҳ.— Сăмты лҙыҳәлҙ-икинат ай-кӧлҙ ньăвмәлҙ!

Манә лҙыҳәлҙ қыи, аӌем пыри нюҳлҙәм.

Мәӈ ит улҙықа питув. Улҙық юҳәт цымәлҙ вуйлҙам. Лҙыҳлҙәт тўйнам аӈлийәм: сўвәс олҙыӈат тут ноҳрәт пөнцлҙәт. Аӌемнә ноҳәрат

тулҷоюв. Ма лҷәҳат ная пөнлҷәм, ўлҷың өӈклҷам туҳи лҷапәтта. Пан ньӑқәста раӈиплҷәм. Ноҳәр сӓмәт йәмат ӓплҷәӈәт! Ноҳәрнам йәмат тарәм вўсәм!.. И сўвмәтнам аӈәлқәм: нөмлҷәм ӓрсъйәӈк ӓпәлҷ. А вот қөлҷъюҳ әнтә мослҷәм — цәкә туҳрәлҷ кәцаӈ, кӧт-кӱр вәрҳә вӓрты ким тоялҷ. Аӈкем ясәӈнә, ҷит әҷә мосты юҳ. Лҷаӈки лҷўв певлҷалҷ лҷилҷ. Лҷаӈки лҷапәтлҷ қунтә — лҷўвә вөлҷ, номәксәм ма, ирицәк қолҷъюҳ тухрәт мавәлҷмин. А ўнцҳәт — ҷит мән «яҳ» юҳәв. Тухрәл — лўк кица, певлҷалҷ — лҷаӈки кица, певәртәлҷ— лҷөпас-қот кица, нўҳлҷалҷ — тўвәт юҳ кица. Кацәӈ таҳил әйнам вӓра мослҷ.

Ёмъюҳ ӓпылҷ пан па лыпәт-пөм ӓпылҷ йәмат тарәм вўлҷ. Юҳ-пөм ӓпылҷ көләнтәмин, ма йәмат ньөлқилҷым келҷҳәтнам вәйәм та-ҳемнам. Ицәк кӓйӈит тухи йўрәҳлҷәм.

— Ләкнам лҷәйлҷа,— Лиза өпем ньӑвәм, ма юҳ лўртәт пан тўньтьлотәта йўҳитта йәтамка.— Кӧрәҳлҷән вәлҷә!

Мант котпӓлҷәқи тәты ким әнтәм — кўрәӈ ләк цәкә ваҷ. Ҷет ирнә велҷеӈ ләк, но төмпия йәӈкәӈ пан тўньҷәӈ.

Мәта мӓрә мәнәм пырнә ўнцҳеӈ енәка килҷув. Пан ма Вөнтпӓләк Пәҳәрмаҳи келҷҳәт өйәҳтәм. Йәӈнә «қӓтлҷ қот» ўлҷ — сорнеӈ нәвис ләк. Лҷўв ралҷә вәҷаҳәҳ-қўӓҳәҳ вөтнә йәӈк өхсўх ньўҳалҷтәтә саҳит.

Сәран өӈк пан сөӆӆанә ӄуӆ ӓпәӆ сичӌ. Йәӆәп ӆӑӈкитәм юӽ пан ўнцәх тухәр ӓпәӆ вуӆ. Мөрәм коӆәп пан нярх пөм ӓпәӆ. Йӑвән йәӈк ӓпәӆ.

Келӽәт кўхәт әӆә комӆаӽтәм айрәтәт. Йӑӈкилӆмиӆ пырнә ньыньӌи рытәт, аӈкем ясәӈ сахит. Ма йәӌәнә нөмәксәӆәм. А йәӈкнә, вотнә нюӽалтәӆат, партрәтәт. Ма имат ӆӑӈкем ӌи рыта әмәӆта, ўләӈ ӆўвә цымәӆ вотнә турисӆәӽ. Но Лиза өпемнә әнтә ӓсӆойәм. Мәттә, йәӈка пар кӧрәӽӆән.

Аӌәм юӽ бочкаӽәт ӄуӌәӈнә колпәтнат ӆӑйәӽ. Ма вуӆәм, ӌи бочкаӽәтнә ӄуӆ сөӆӆатәӆи. Ӄунтә такунӆәт, ӌу ӆатнә аӌәмнә әнәӆ рытнат Аӽәннам тулат. Тут, мәӈ Лўӈ Ӄот-ӆәв ӄуӌәӈнә, Котәӈ Пахрәмтаӆнә, ӄуӆ вәтә приемна вўӆ. Вөлтә юӽ кот, солла төйтә ай кўмәли пан ўхер кўх кўм. Ӄул вәймин ласәк ўнтәп Кудрявцев-ики вўӆ. Вөлтә таӽил ӑӆә Приемнаӽә нӓмты. Ма тўхнам ӄөтнә-ӄөтнә вәйӽӆойәм. Кўц нӓма вәраӽтәӆәм. Кацәӈ тахи сӓмӽәӆамнат ӆәйӆта ӆӑӈкӆәм.

Йәӈк ӄуӌәӈнә кӑйӈи йаӽимнә киньӌа ар. Пан аӌемнә утнам китоймән. Мин ит атыләминнам мәнмән. Пан кацәӈ йӑви пәтә, кӧрӽәйм йәйәӈ-ӆантәӈ юӽ төм пӓләкнә ӑӆә мәта мәтӆи омәсӆ-ӆёӆь. Ницә мәта арәӽнәмоньнә вөӆты вормәӽ мәтӆит. Ма цымәӆ пәӆпәснә вәйоем панә өпәма әй кўрәма пә

пәрҳи әнтә ӄычем. Китпа уц ким ԓўв сăвниԓа пўрмәм.

— Кўԓнам пәтҳаҳԓән? — ньăвәм ԓўв.— Ма сăвәньҳәԓами йўԓән!

Ма йысъяҳ кöԓ нөмԓаҳтәм. Аӈкәмнә мантэм ястәҳ: мәта ӄө кўр сăвәня пўрәмԓән ӄунтә, пыр олнә, әй ӆи ԓатнә, ӆу ӄөнат әй ӆи лэк кўҳит сөцԓән. Ӆут мўвә атәм, ма ньăвмәм.

— Йәм вăр,— Лиза өпем ястәҳ.— Төп нўӈ ма ньыр сăвәньҳәԓам әйнам әԓә пўрәнтәԓән.

Цопәӈка, пәрнә ӆи кўрәӈ лэк кўҳит мин ԓўвнат әнтә әйпа сөциԓмән. Ӆи лэк кўҳит, сойәп мўрта йәхәма, мәӈ ўтԓәв кеԓҳәта иԓԓув пан әнәԓ пăрәтнат Ԓўӈ Ӄотәтнам кисԓув. Оҳән пуҳԓәвнә әӆә ар ма вуиԓтәҳам вăр вўԓ. Йăвән ӄўҳит кирипәт баржа таԓмин йăӈкиԓԓәт. Айрытнат-пăрәтнат мәнтә яҳ мәӈ ӄутыва шай еньӆа ԓоҳәтԓәԓәт. Па ԓатнә Вәртә Рыт йўҳтәҳԓәԓ. Па няԓәм цăвәнат, арпәкәт па йәӈк-мәҳ иԓԓи кино ԓэйԓтәԓ. Лэк ӆи йәӈкәт-мәҳәтнам вицәпә кеԓҳәты раӈипәԓ.

Кацәӈ мәнтә вăр кеԓҳәти уԓыӈтәԓи.

Ницә ӆу вăр пәтан мәӈ кеԓҳәтув манә мусмәҳты. Ԓўв ԓўвнам нăм тўй — Сўвәс Ӄотәт Кеԓҳәт. Мўрта йәҳәма ма тәԓ саҳит па йәӈкәт — мәҳәтнам ньўҳԓәм. Тәт, мәнтә пәтә йәма мўвә атәма кўрәмтәмин, йәм уԓәм

яҳнат вӓрԓи. Тәт, йӳҳиттә ԓатнә, ньөлқәм раҳәм яҳнат нюԓ өйәхтәԓи. Па явнәты-ҷорсәты, па қӯҳ-ван лэкәты-өҳтәты йӓӈкиԓтәнә, па йәӈкәтнә — мәҳәтнә кӧрҳиԓтәнә, тәм пәтәԓәҳ-суӈкԓәҳ Мәҳув йӓцәна келҳәт пула нөмәс-кӧԓ арпа йӳҳтәҳԓәԓ...

Йәм, қунтә қӑнтәк қө ԓӯвнам келҳәт төяԓ. Йәм, қунтә юмнә-вотнә, атәм төрәмнә катәԓтә таҳи вөԓәԓ...

Иръеӈмәт өҳ.

КИВРИ.

Йәӈкат кӯсӈаԓ қыпәԓнам йӓӈқиԓув. Тут цамәц киврит вӯԓәт. Нум пӓлкиԓнә ҷуминт цамәци вӓрәм нюки қот қӯрасәп тӯйәӈ қотәт тӯйәт. Ҷит «киври қотәт». Уԓыӈ кивриятуҳәр панә па лыпәт — пөм, тӓпәр — мәтаԓи әнтә пит.

А киврихи мәӈ нёрәм киври, цамцәӈ тахинә қынәм, панә тўлəх лорнә — йăвəннә йəӈк вəтə тахи тўюв.

Ма аӈкемнат йəӈкат йăӈқилəм. Йəӈк ай нўрəӈ сăвəннат илтəм. Аӈкемнə нўрəӈ сăвəннат вăройəм. Ма вăрмал тахинам лəйлəм. Тўнтəх пул ньəлə сўӈпəтə ная пўмəлтəх пан чи сўӈпəтат мыняхтəх. Тўнтəх пул сăвəнхə йəх. Нум йирəл лăрнат ёмъюх лăрат юнтəх. Ачем ўнцəх йăврех нўхили ньўхəр пан кат олыӈкəл вəсат вăрхəл. Чи вəсхəнə лăрнат сăвəна сўвми. Нўр тəрəм. Нўрəӈ сăвəн тəрəм.

— Аӈке пыхəрта,— ястəх ачем.— Йəӈк илта!

Панə ма кивринам қухлəм. Аӈкемнат өнтықапə Лиза өпемнат. Атəлэмнам кивринам қўлха əнтə ăслəхлойəм.

Киври қотнə чуминт тўнтəх, юх вăйəп, кевəл вўл. Йəӈк нўрəӈ сăвəннам ăмəртə кица. Нўрəӈ сăвəннат ăмəрта əнтə мустəл. Киври қучəӈнə йөнтəхта-лəлəхта əчə əнтə ăслоюв. Əйи вăр төп мустəх — кевəлнат киври йəӈк еньча.

А киври йəӈк йəмат ăплəӈ.

Сўвəс Қотəт кўр ылта йўтə ньўх йəӈкəтнə йўхəтли.

Иттəн, ачем мăтмин йўхəтл қунтə, чуминт ньăвмəл:

— Ехли йəлəп йəӈк ўлəӈ вөл.

Пан мин Лиза өпемнат кивринам пәтқаҳлӆәмән. Ачем еньҷә йәӈк кәнца. Па ӆатнә, пәрҳинам йӯтәмән саҳит, вӑртә қӑрәнә омәстә Василь икемнә өнтәқапә Ефрем ики пӯкәл-икемнә ванҳә воҳӆоймән.

— Я, потәм йәӈкат мәйитән! — ҷуминт ястәӆҳән.— Тур әйнам нөқ сур.

Йәӈк еньчаӆ пырнә, пӯкәл-икем нәви уҳәӆ ньӯҳтәӆ пан ястәӆ:

— Пашипа, пӯкәли, пашипа вөӆа! — панә кацәӈ ӆатнә ньӑвмәӆ.— Ӯӆәӈ ма итаҳем пырсамта ӆатнә, қуҷӈеннә еҳӆи йәӈки кевәл мәтә қө вӯӆ!..

Лӯв ҷу латнә сот ол кима йәх. Ма нөмәқсәм, лӯв вицә тәм котәӈ яхәм иты, Вөрәм Пäләк Пыхәр мäхи иты, Сӯвәс Котәт Кӯсӈал иты вөл. Вицә вөл. Мәта сӯӈнам әнтә мәнәл.

Миннә аҷем йәӈкат тухи. Ма нөмәқсәм, ҷи йәӈк мäтпәс вәл пан қӑнтәк қө йәм нөмәсат-кӧлат тул. Вәлә киври қуҷәӈнә левәтта панә атәм кӧл-мәтали лӯӈәтта йәмат әнтә мустәл. Атәм кӧл киврия кӧрхәл қунтә, йәӈк еньҷә қөнә нөқ еньҷли. Пан ҷу қөха атәмхә йәл. Өс нәӈ мӯвә мәта атәмат рӑхәм қуин — вәс мәта қө вөләматпә — парләтән?!

Ма маннам қуләм — әй кевәл киври йәӈкнат вӯвнә юхәтлойәм. Ҷит лиләӈ йәӈк вӯл. Äпләлпә кӧлнат ястәтә тахи әнтә төял. Ма сахитпам тут лӯләм лёньҷ, пөнцәм пан, канәк лыпәт, ины äтәм пөмәли тӯй, нёрәм цамәц, өӈққәӈ лыхәл пан ӯнцәх тухәр, моқи ол йыси лыптәт äпәл вӯл. Пан арпәкәт юхпөм äрсъйәӈк. Тәт сӯвмәт, ёмъюх, пәҷаръюх, анцәхъюх пан цупцәхъюх вӯл...

Ҷит ар мәхәт йәм йәӈк вӯл.

Ҷит мәӈ нёрәм-вөнт мәхув йәӈк вӯл.

Ницә ма ҷулат кивринам йӑӈқилта йәмат сәмәӈ вӯләм. Кивринам, мӯв тахинә юх вӑйәп тӯнтәх кевәл мант лахәл...

Төп пырнә, қунтә ар мәх махләм, ар пухәл-воц вуйәм, ар йӑвән-лор йәӈк йиньҷәм, ар киври-мәтли йәӈк йиньцләм, ма тӯӈәм-

тәм: ӌиминт йәӈк, мӯв қӯрасәп Сӯвәс Ӄотәт Кӯсӈал ыл пӓләк кӯр кивринә вӯл, әймәта мәӽнәпә әнтәм. Пыр олтәтнә пә әйпыӽәр ӌеӽә ӓвлтәм — әнтәм пан вөлтә ким вӓр пә әнтә төялт...

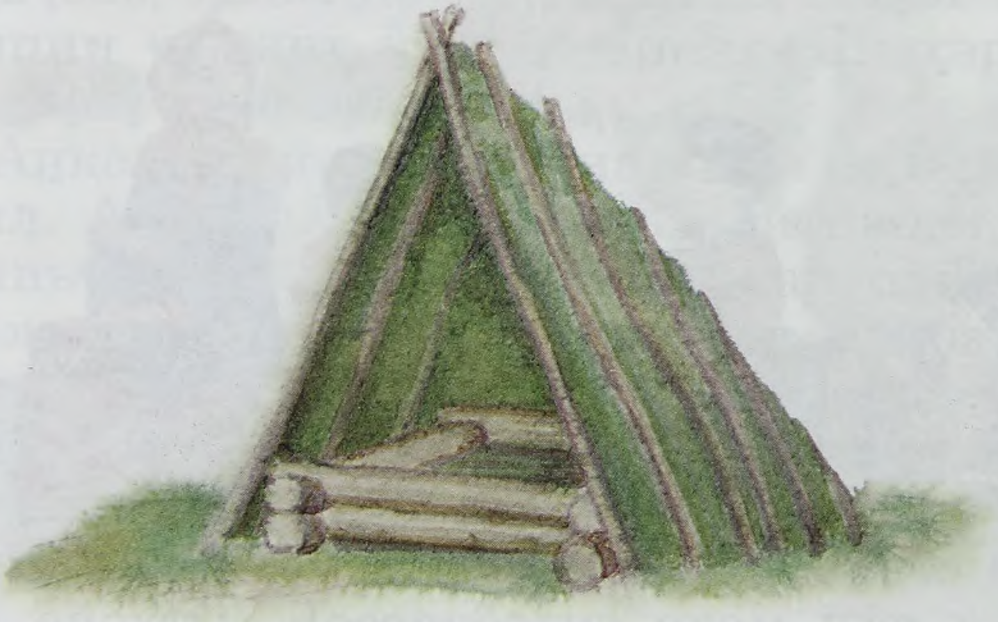

Еӈмәт өӽ.

СӮВӘС ӃОТӘТ РӒП.

Мәӈ Сӯвәс Ӄотәт Пуӽлтув қӓтлт йӓцәӽа вөлтә пӓләк яӽәм йирӈә, уӽәр кӯсӈал өӽтынә вӯлт. Кӯсӈал, ӑлтә йӓвәлт йӯнтәӽ, нӯрәққә ыл олтәӈнам пан нум олтәӈнам мән. Рӓп питәм ӯнцәӽ тухәр пан канәк юӽ тӯй.

Рӓп қӓтлт йӓцәнам лтәйлтәӽ.

Ӌултат тӓвин тәт олтәӈ луӈемәт ӓтлтәт. Тут мәӈ мақи олт йыс лтилтув. Сорәм, но ӓплтәӈ канәк. А пырнә, лтёньӌь тәрәмтә лтатнә, мәӈ қурнам пан воньӌа нӯрипув. Ворәқ қӯк қур

вулд, әчә Рӓп кӯсӈалд қӯрасәп. Қур пөчнә чуминт мӯрәӈқ ӓтәхлдәх. Чут мәӈ йәмат лдӑӈқлдув ӯт. Лдӯв ӑлдә мәта төрәм қӑтлд — әчә чуминт сиккәӈ-қӯрасәӈ. Төп мӯрәӈк йәӈк тӯй тылдәснә пөнцәлд. Мәӈ Лдӯӈ Қотлдува, Охән сәмәӈа касәлдтув пырнә.

А лдантәӈ яхәм пайлдәк пан нәви вӯлд. Пан сӯйәлд йәмат йәм вӯлд. Виккәтәлди қунтә, сӯй мӓрә пан мустәм сахит яхим ӯнцхәтнә вӓрәнтәлди. Ӑлдә мәта еӈ пөнап қӑнтәх ях торәх юх йөнтхәмәлд. Олдәӈ лдатнә, нөмлдамнә, ма мӓрә чи арәх чи моньчь қөлдәнтәм.

Рӓп қӑтлд йӓцәнам лдэйлдәх.

Пан пуӽәл ӄотәт әӌә ӄӑтл̨ йӑцәнам л̨әйл̨әт.

Йәӈкат мәӈ кӯсӈал̨ қыпәл̨нам йӑӈкил̨ув. Тут киврит вўл̨әт. Рӓп қыпәл̨и, ма л̨әйл̨тамнә, кӯсӈал̨ ўӽәр-ўӽәр вўл̨. А Рӓп өӽтынә л̨ёл̨ьӌәнә, қыпәл̨нә вөл̨тә ўнцәӽ мөӄәт тўйәт нумпии ӌуминт ӄўр төмпинаӽи Пыӽәр Мӓӽи ӄуӌәӈ ул̨әӄ вул̨и.

Аӈкемин йәӈки путнат Рӓп өӽты мўцә мәнл̨. А мин Лиза өпемнат китпа-ӄөл̨әмпа ньыньӌл̨әмән. Нўрәӈ сӑвнәт сар пайликкә вӓрәм лота омәтл̨ат. Кӯсӈал̨ Рӓп мәӈнә вицә йәмат йәм кӧл̨нат ӓрәӽл̨әл̨и. Ӄонтәӈ яӽәм йир — Сўвәс Ӄотәт Рӓп. Кацәӈ ил̨та йўтә ӄөнә, утнам кил̨тал̨ саӽит, өӽат мыняӽтәл̨и...

Ар ол̨ мәнәм пырнә манә өс Сўвәс Ӄотәт Рӓп өйәӽты. Лесорубәтнә яӽәм ил̨ә л̨ўрты. Мәта кимнә нефть кәнцә яӽ буровой умтәт. Ол̨әӈ л̨ўӈнә, яӽ Л̨ўӈ Ӄотәта касл̨әм пырнә, ӌутәтнә л̨өпасәт-ӄотәт кӧсат. Ӌи вӓр тәт вөл̨әм мәӽеӽи яӽ нөмәса әнтә йўӽәт. Пан л̨әхнә Сўвәс Ӄотәт Рӓп қыи. Әйпыӽәр қыи Ӄотәт-мәтл̨ит руӄнәт. Ӑл̨ә пыӄемтәм-цӑптәм певәрт ол̨ӈәт ӄөтнә-ӄөтнә вўл̨әт. Ӄөл̨әм мўвә ньыл̨ә л̨өпас ӄўл̨ӽа ӄўр өӽтынә л̨юл̨ьәт. Кӧсәм өӽпитнат.

Тәт вөл̨әм яӽи әӌә өнта кит-көл̨әм арит ӄотәӈ л̨ат яӽ кыӌәт. Ма пўкәл-икем, пырәсӽә йәхил̨әм Ефрем-ики әнтәм. Ӄантәк ӄөнам тарәмӽә вөл̨әм Васил̨ь икем әнтәмӽә йәӽ. Па мәӈ сирув икил̨ам-имил̨ам, өпил̨ам-еил̨ам

ӄўӽән мәнәт. Пыра ӄычӊәм олӆәт мäрә ар ӄө тэм Сўвәс Ӄотәт Рäп ӄый. Ар ӄө мән, әйпыӽәр мән...

Ӌиминт вөӆтә вäр. Ӌит туӈәмтәтә ким вäр төяӆ. Па ӄө мўртәӆа йәӽ, па ӄө әнтә. Ӆиӆәӈкә вөӆтә ӄäтәӆӆаӆ әнтә тәрмәт. Вөӆтә вäр ар урнам карийәӆ...

Яӽ мәнәт — пан Сўвәс Ӄотәт Рäп, манә ит өйәӽтымаӆ ӆатнә, цаӆь ӄўрас айӽә, цаӆь ӄўрас няӽәӆӽи йәӽ. Ӌу ма нөмсамнә вицә ўӽәрӽә, нэвиӽә пан сўӈиӆәӽ вөӆәм Кўсӈаӆ Рäп...

Ма иӆнам пәтӽәмтәм. Ма иӆнам суцәм, пан нөмәс ӌу айнә äнәммам Сўвәс Ӄотәт Рäпнам мән. Ӌу маӄи вөӆәм ӄўрасәлнам ма нөмсам мән. Ма иӆнам мәнәм. Пан нөмсам ма йўтам йўв. Ницә ӌут йәм — ма нөмсамнә сўӈиӆәӽ пан нэви Сўвәс Ӄотәт Кўсӈаӆ вөӆәт. Ўӽәр таӽи, ўӽәр Мәӽ, ӄўӆнам ма ӆиӆәӈкә вөӆтам мäрә ваӈкӆәм...

Еӈ ўрәккә әймәт өҳ.

ПӘҶА ВӨЛ̧ИТӘҲ, РӐҲӘМ ЯҲ!

Ма ар рӑҳәм ӄө төйл̧әм. Әйнам мәӈ пуҳл̧ув яҳ, еӈким ӄот, ҷит Маҳи сирәп яҳ, ма рӑҳәм яҳл̧ам. Ма икил̧ам-имил̧ам, ма еил̧ам-мөнил̧ам, ма өпил̧ам-ньәӈил̧ам. Айпи яҳнат ма йӑнтәҳл̧әм, нюл̧ тӑҳл̧әм, а па л̧атнә нюл̧ вӑл̧л̧әм. Төп Архипнә, Васил̧ь икем пөҳнә, ма ҷуминт паҳәтл̧ойәм. Л̧ўв я цөи цымәл̧ әнәл̧ ма кинҷаҳем — мўвә ол̧ панә пӑләка, мўвә кат ол̧ҳәна. Но ма ӄурәмтәм, ӄунтә ҷетҷеҷем вўв мантәм йўҳәтл̧. Ҷу л̧атнә тўҳа ҷи Архип еем мантәм вўвәл̧ әнтә мос. Но ҷетҷеҷем вўв мантәм йўҳәтта мўват-мўвә әнтә пәткаҳл̧әҳ. Но ма ҷу вўват л̧аҳл̧әксәл̧әм, ҷу вўват ӄурәмтәл̧әм.

Әнтә йәмнам ма вәл̧э вўккәӈ ҷетҷеҷем нӑмат пөнойәм.

Рӑҳәм яҳ ма ҷут ўрәккә па йӑвән ӄуҳәт пуҳл̧әтнә төйл̧әм. Оҳән ӄуҳәтнә. Аӈкем сар ӄоты кат невремҳән төял̧ — ӑви Федосья пан пөҳ Галактион. Ма ееҳәл̧ам-өпиҳәл̧ам. Еем ӄөтнә-ӄөтнә мәӈаты йўҳтәҳл̧әл̧. Л̧ўв пошта ӄуҳә вөл̧. Пошта нум лапкаҳи ыл̧ лапканам ал̧. Тўл̧ҳин вел̧инат, а лўӈин — рытнат. Па л̧атнә йӑӄул̧та йӑӈкил̧әл̧, мәӈ ӄутыви. Ма л̧ўват вицә л̧аҳәл̧л̧әм. Лўвнә ма йӑнтәҳтә ўтат юҳи пан тўнтәҳи вӑрл̧ойәм. Йӑвәл̧ат — лӑӈкат вӑрл̧ойәм. Ӑвәл̧нә өнтәӄа пә рытнә ал̧л̧ойәм.

Әнәл ӊеи ӄуӵәӈнә вицә йәм.

А өпем әйнам пә әнтә йӯҳтәҳлдәл̧. Лӯв ӄӯҳән вөл̧, йӑвән ыл̧ ол̧әӊа ӄө йӯта мән. Но мәнтә яҳ йӯта л̧ӯв вицәпә катҳәл̧ көл̧ «Пәӵа вөл̧итәҳ!» Мәӈ ӵу л̧атнә әйнам виҳл̧ув:

— Пәӵа вөл̧а, пәӵа вөл̧а, өпи!

А аӈкем няӵәликкә, ӑл̧ә мәта өпем ваннә, мәӈ ӄутувнә, ньӑвмәл̧:

— Пәӵа вөл̧а, ӓвем! Пәӵа вөл̧а, әнл̧әләм!

Яҳ пырнә, мәӈ сӯйув айҳә йитәка, аӵем пәӵа вӓрәл̧:

— Пәӵа, пәӵа вөл̧а, Федосья!

Мәӈ ӵу л̧атнә нөмәӄсув, л̧ӯв мәӈат ӄөл̧әл̧ панә ит ар л̧ӯӈ-тӯл̧әҳ өяӈӄа-тӓл̧аӈкә вөл̧әл̧. Мәӈнә л̧ӯв әӵә кацәӈ мәнтә ӄө йӯта «Пәӵа көл̧ат» катәҳл̧и. Л̧ӯв ӯл̧әӈ йәмҳә вӯл̧.

Әнәлӽә йәӽмама ма ӄунтәӽлӆәм — ма па няӆәм цăвап яӄӄәӈ ӆат кӯтнә әӌә рăӽәм яӽ төйӆәм. Кацәӈ мәӽ Маӽи сирәп яӽӌәт ма еиӆам-мөниӆам, ма өпиӆам-ньәӈиӆам, ма икиӆам-имиӆам. Ӌут ӄөяӽипә әнтә вуӆ. Мӯвә манси яӽ, мӯвә эстон яӽ, мӯвә венгр или па ар мәӽ яӽ. Ӌи вăр иӆӆи аӈкем мантәм ястәӽәӆ. Аӌем ястәӽәӆ. Васиӆь икем ястәӽәӆ. Ефрем ики, пӯкәл-икем, ястәӽәӆ.

Ӄөтты нәӈ вӯстәӽ, Маӽи сирәп яӽ?! Сӯй вәритәӽ!

А ма, ӌи арит рăӽәм ӄөнат нөӄ йӯрәммин, сăмты, мәӽув ар сӯӈнам ясӈәт — кӧӆәт катӽәм:

— Пәӌа вөӆитәӽ, рăӽәм яӽ! Өяӈкә-тăӆаӈкә вөӆитәӽ, мостә яӽ!

Панә ӌи ӄăтӆиты-оӆәты ма ӯнтама пит пан итпә нөмыс вөӆәӆ: тәм Мәӽув яӄӄәӈ ӆат — ӌит ма рăӽәм яӽӆам.

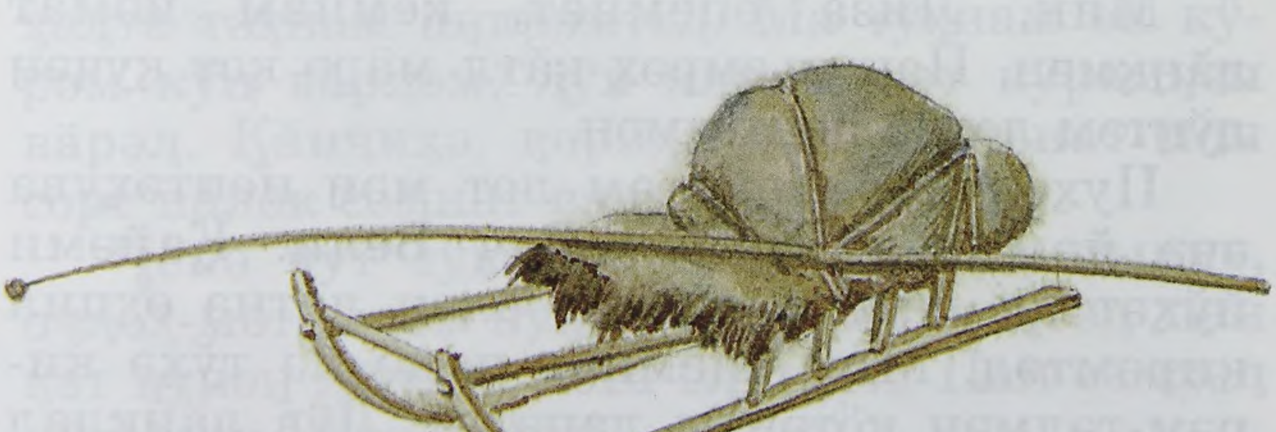

Еӈ ўрəккə кимəтмəт өх̧.

Қ̧ЫЧ̧ƏМПЫР НӨПТƏХ̧

Ч̧у олд̧нə мəӈ аӈки-аӈкув қ̧уч̧əӈнə, Сардаков ях̧ Рäпнə лд̧ўӈəтлд̧ув. Певəрт қ̧от пух̧əлд̧ қ̧ăринə, өх̧пи кимпинə, лд̧оньч̧ь сăмнə лд̧ўлд̧. Пан сорх̧ем сах̧ит əнəлд̧ лд̧ўӈəм лот äт. Саӈки ч̧у тах̧инə қ̧ăтəлд̧ йăцəнə ч̧уким нөқ̧ пўмлд̧əли, ма аӈкем лд̧ылд̧х̧ə нярəк кўрат тўх̧нам нўрəх̧тəх̧лд̧əм. Тўлд̧əх̧ мäрə, кимəн, ма пўмəӈ мəх̧ат йəмат йăқ̧əмтойəм.

Қ̧ăтлд̧ кöт йəмат пўмəӈ вўлд̧. Ицəк қ̧от певəртəтнə өӈқ̧ äт. Ях̧əм ўнцх̧əт ăлд̧ə сорният вəч̧илд̧əт, вот йиләӈнə ньўх̧алд̧тəтəлд̧и. Рäп қ̧ыпəлд̧нə Ох̧əн-йăвəн. Тут инə йăӈк нопəтта вäри. Қ̧ăтлд̧ кöт па йăӈк пула па нəврəмəлд̧.

Äтəр вăх̧нə əй пəлд̧əӈ пул пə əнтəм.
Тăви мустəм пäлкилд̧нам кирəх̧лд̧əх̧.
Ўнцəх̧ тухəр пан өӈқ̧ äпəлд̧.
Пўмлд̧əм юх̧əт-пөмəт äпəлд̧.
Олд̧əӈ äтта йəх̧əм лыптəт-мəтлд̧ит äпəлд̧.

Мин, Лиза өпемнат, кемнам йəмат лд̧ăӈқ̧мəн. Пан ньөмрəх̧ қ̧ăтлд̧ мäрə қ̧от қ̧уч̧əӈ лд̧ўӈтəм лотнə йөнтəх̧мəн.

Пух̧əлд̧ қ̧äри лд̧ўӈтəм лот мəӈ нөптəх̧ува əч̧ə йəм вўлд̧. Нäмəлд̧ Вач̧ Велд̧и. Қ̧айəми йўх̧əттал лд̧атнə, ч̧уминт олд̧əӈ лд̧атнə өх̧пия қ̧ирəмтəлд̧. Мин өпемнат панə пə тўх̧ə қ̧ирəм-тəлд̧мəн кöтəӈты лд̧апəтта. Лд̧ўв лд̧ăӈқ̧лд̧ал сорт пäлəк сомəт-мəтлд̧ит ч̧уминт сар нөқ̧

аръяӆӆат. Мин вуӆӆэмән, веӆи цөпасәӈ ӆўҳат ӆапәтӆи. Аӈкев вицә ястәӆ, уӆәӈ сорт пäӈк ӆўҳат әнтә ӆипты. Сорт пäӈк ӆўҳ ӆита ицәк Харко нäмпә импув әнтә пәкәӆ.

Па ӆатнә маннә Ваҷ Веӆи нянь пулат аӆӆи. Әсеҳ яҳ ӆыӆҳә. Ҷу оӆәтнә няньәӈ вäр ваҷ вуӆ. Ӆўв мантэмнам йәмат турқийәх. Мәта қуӆ-нянь äпәӆ қөӆәӆ, сäмты. Ӆўв нянят йәмат ӆäӈқаӆ. Кар пулат мәӆи қунтә, сорҳа өҳ ньўҳаӆтэмин ӆавәӆӆәтәҳ. Нөқ ньөләқтаӆ қўрасәп, ма саҳитпам.

Манә нэви сипӆәӆ панә нэви пунәӆ пäлкәӆ нялциӆӆи. Тăвин ӆўв вотмин-уцмин пунәӆ нэвиҳә йәӆ. Ăӆә мәта яләӈк веӆи. А яләӈк веӆинам ма тарәм вўӆәм. Төп сорха ӆўв ньәҳӆәмта вäрӆи, пунәӆ питта йәл. Ҷу мäвәӆ сўвәснә, йәӆәп пун вäртал ӆатнә, манә әнтә өйәтәӆи. Пунәӆ-мәтӆиӆ ăӆә вәҷәҳәӆ-қураҳәӆ. Уҳәӆнә инә нырәм оӈәтҳән. Ҷу ӆатнә кöты әнтә ӆапәтӆи. Манә ваҳта вäрӆи: «Та-та-таа-а!» Ӆўв ăӆә иӆта қўҳәӆта тәҳнам äӈкрәмтәӆ. Ма тўҳнам әй кўрәм кўц вäрӆәм, ӆўв иӆнам кат кўрәмҳән вäрәӆ. Қăнҷиҳә, қөриҳә йәҳ. Няньнат пан сорт пäләк сомнат ванҳә әнтә ваҳӆи.

Ҷенә ҷут сўвәснә. А ит, ӆитаӆ пырнә, оҷӆәҳ-мәтӆиӆәх пуҳәӆ қäри мăҳӆаҳтәӆ пан қот қунәӈ ӆўӈтәм лота оӆинтәӆ. Пан сäмҳәӆ қўньмин цăви ӆăвәӆ.

Ҷенә кацәӈ қäтӆ.

Сарнам әй пўмәӈкә-пўмәӈкә йәта йәҳ.

Әй ԓатнә Ваҷ Веԓи кат ӄӑтәԓҳән-уц кима ӄўԓатты мән. Ӄайәми әнтә йўҳтәҳԓәԓ. Әнәԓ яҳ вӑнцәт саҳит ма ӄурняҳԓәм: мўввӓр мўвә ԓәҳ нөптәҳ иԓԓи вуԓәт, аԓә нөӄ әнтә ястәԓәт. Ԓўв мәта атәма әнтә йўҳәт. Ԓўв ӄуԓмәт ӄӑтԓ аԓәӈнә ӓт. Әнтә атыԓнам, а вәртә пунәп мөӄәлинат. Уҳәр кӧтәп-кўрәп мөӄәли. Ԓўнӄ тўйԓат төп мәҳа ӄӑнԓәт, ӑԓә мәта ԓәҳәԓмин йӑӈӄиԓәт — ҷуким ӄопәӄ.

Мәӈ ҷет ӑԓә ньӑлӄув.

— Кеш, мөӄәли! — мўԓәӄинтәм ма.

— Ԓәйԓа, ԓәйԓа! — өпемнә ньәримтойәм.— Ҷет айли! Ҷет кӧтԓаԓ-кўрԓаԓ уҳәртәт!

— Йт мәӈ кат веԓиҳәнҳә йәҳув — ньөмрәҳ ӑвәԓ таԓ! — ньӑвәм аӈкем.— Төп уԓәӈ мустәмин ӑнәм!

— Ах-ах! — әйнам ӄөԓԓәҳ явәӈк өҳәп аӈкаӈкем.— Ах, мўв ӄўрасив веԓи!

— Ӄўты йәҳәм веԓи,— айԓәҳмаԓ йәҳ аҷем.— Кўр туя я пит. Сӓраҳә ԓёԓьәԓ.

Ицәк әйпа тўҳә кӓраҳԓәм аӈкем йәҳԓәӈ няҷәликкә ньӑвәм:

— А-а, веԓи!..

Пан мәӈнә әйнам тўӈәмты: цопәӈӄа йәм веԓи мөӄ сӓма пит. Кўц ӄўԓнам!

Веԓи мөӄәли па сўӈнам па кирәҳԓәԓ, пәԓмин аӈкил пуӈәл пӓләка ӄырәмтәԓ. Мәта ӄө кӧт-кўр пӓста ньўҳтәл ӄунты, панә пә иԓнам вувипәԓ. Но Ваҷ Веԓи сөрта йәԓ, му-

ӄәԓ ваӽәԓ. Аҷемнә ԓомии пан мөӄ кӯр пӓлкәԓи китԓи. Пан мәӈнә кӧԓнат нөӄ ӓвмиԓи:

— Әнәԓӽә әнма!

— Вӯккәӈкә әнма!

— Пӓстә веԓиӽә әнма!

Миннә Лиза өпемнат өх пәтаԓи нөӄ ньӓлци. Аҷемнә иԓә ӓсԓи, ԓув панә пә иԓнам вӯвипәӽ панә төт иԓә рӓвәпәӽ. Сӓмты ӄӓнтәк ӄө катԓәӽтәм таӽи ԓӯваты әнтә мустәԓ. Пырнә ԓӯв пәԓ пасәԓ мән пан аӈкиԓнат мәӈ пуӽәԓ ӄӓрув мӑӽԓаӽтәта раӈипӽән. Ма саӽәтпам, ӄотәт-мәтԓәт ԓэйԓтыннә, ԓын веԓи няԓәм цӑвәнат айԓәӽмалты нюлнам ньӑвәмԓәӽән. Ӄотнам памиԓмин, Ваҷ Веԓи

ястәӽ: «Ӆит ӄот. Нянь äпәл, ӄул äпәл сеӌәл. Пўм йўл. Мустәмин, äвем, ӌи äплтәт нөмила».

«Ӄөяӽи ӌи ӄотнә вөлтәт?» — пырипи äвилнә.

Лўвнә вәли ӄот инә вули. Пан лўв кацәӈ ут әйнам вута лăӈкал.

«Ӄотнә ӄăнтәӽ яӽ вөлтәт,— ястәл аӈкил Ваӌ Вели.— Мин яӽлтәмән. Ай мәӽи ӄө пан ай мәӽи äви. Әнәл мәӽи ӄө пан әнәл мәӽи нә».

«А нәви өӽәп ӄөяӽиӽән?»

«Ӆит әсеӽ яӄӄән. Сäмты, әнәл урлтәмин аӈкиӽән-йәккән».

«А юӽ цөпәли өӽтынә мўв урәп ӄот омәслт?»

«Ӆит әнтә ӄот — ӌўвал әнтә төял. Ӆит кўм».

«А кўмнә мўвәли?»

«Тут арпәкәт сăвнәт, кўцмәт, ӄурит, вуньӌәпәт».

«Ӆут мўвәли кица?»

«Ӄул кица, канәк воньӌә кица. Ӄул сом пан канәк äпәл сеӌәл».

«А тәт мўват ӄот пуӈәл-мәтли әнтәм? Төп әй ӄот өӽты...»

«Ӆит сўван. Ӆенә мустәл вäрта. Ыл пäлкәлнә äвлтәт. Ӆиминт äвәлнат тўлӽин яӽлтәмән алтәмән. Цопәӈпи ай ўртәмән йăӈкилта йәмат тарәм. Лўв кацәӈ ӄăтл мант арпә-

кэт лӯҳат-сомат мәл. Тӯлхин ма лӯват алтам мӓвәл».

«А уҳәр ҡотнә ҡөяҳи вөл?»

«А-а, лөпас илды пырилән. Вулә, лӯв ньәлә цөмләӈ аӈкәл тӯйнә омәсл. Ӌит саҳәлтә ҡө тӯҳнам әнтә йӯҳәтта. Тут пунәӈ сӑҡәт-пӑҡәт, нымләт, войәк кинцә киҷа, нюрәт-пивләт пан литә өтәт. Ӌумит тут ҡырәҳнә рак вөл, а кӱцмәтнә — сэл. Ит я, ма сахәтпам, тут рак әнтәм — ай уртәмәннә ма нянят әнтә алдойәм».

«Сэл ҷут мӯвәли?»

«Сэл ҷут ләмәтнә лыптәм килсит пан аҳәрнә пөҳәт. Йәмат ӓпләӈәт. Вот әнәлҳә йәлән — ҷумит ҡулат әҷә лапәтло».

«Өс тэми мӯв войәҳ?» — пырипәҳ ӓви, амп ҡота йӯҳәтта йәҳмина.

«Мин яҳләмән амп. Нӓмыл Харко. Нӯӈ ванҳә ал мәна. Мәта ҡот пӓләки пар лӯкло».

«Мӯв вӓр пәтан? Ма вәлә луваты мәта атәм вӓр әнтә вӓрәм!»

«Әйнам йәмнам. Ампәт йәмат раҳпәӈәт. Яҳ, сӓмты панам вӓр әнтә вӓрләт, лӯҳмәт. А ҡӑнтәк ҡө илнам кирәҳләл — панә пә лӯкләт».

«Өс нӯӈ пурило?»

«А-а. Айҳә вөлмамнә, нөмләм, әйпа амп илә ыӈәт панә мӓрә мәӈат, велит, ҡайәмнә нёҳәлтәләҳ. Әй латнә йӑҡунам вӯвипув. Тәт ӯртувнә амп китли пан мустәмин нөҡ

памиԓи. Пырнә ма амп рөнитәм кўрҳәԓам мäрә кица вўԓҳән. Мәта ампнә нәпәтԓо қунтә, ўрт қотнам саҳәлтә мустәԓ,— ньӑвәм Нөптәҳ.— Уртнә вицә нөқ вәԓ!»

Ԓин пут қäри қуӌиӈа суцҳән. Тәт қуԓи пут пан әнәԓ қӑнтәҳ вӑҳ шайпут кивәртҳән. Аӈкаӈкем ԓитә ўт вäрәԓ. Қӑтԓ йäцә ԓитә мўрта йәтаҳә йәҳ.

«Өс ӌит мўв урәп вәртә войәҳ?» — пырипәҳ мөқәли пан най қӑринам памтәҳ.

«Ӌит әнтә войәҳ, ӌит — тўвәт!»

«Әӌә пўртантәԓ?»

«Ө-өс. Йәмат кәцаӈкә пўртә ким вäр төяԓ. Қӑнтәк қөнә кӧтәӈты төйтаԓнә — нўӈ пырены әнтә йўԓ. Ӑԓә қурни өҳтыныя вицә вөԓа. Тўвәт пара ал пўрма — ԓўӈқԓа ная ԓапәтԓән».

«Мәӈ мўв арит атәм варнак төйԓув! А ԓөҳәспи мўвә әйнам әнтәм?»

«Ԓөҳәс яҳ вөԓԓәт. Мин ай ўртәмән, ай ўрт ӑвимән пан йәԓин йәҳԓән-аӈкиԓән. Ӌит ԓөҳәс яҳ, тўӈәмтәԓә?»

«Тўӈәмтәм».

Ӌенә саҳит айԓәҳмаԓ ньӑвәммин веԓи няԓәм цӑвәнат, ԓин пуҳәԓ қäри мӑҳԓаҳтәккән. Ӌут пырнә қот қуӌәӈ ԓўӈәм лота кирәҳԓәккән, мәта мäрә пўрмәксәмән пырнә кеврәм сӑӈки өҳтыя өԓәнтәккән. Пўӈәԓԓән нюԓа қӑнмин. Мин өпемнат ванҳә әнтә мәнмән, нөқ әнтә қӑнькәмтәта. Иԓта тўҳ-

нам ӆэйӆмән. Ӄӑнтәк ӄө ванәӆта мәнтә ӆатнә, вәртә пунәп мөӄ панә пә ӑӆә нөӄ рәкәнӆ.

Мин өпемнат нөмәӄсәта раӈипмән, мӯв нӑмат мәӈ нөптәӽув мөӄ пөнӆи. Әймәта нӑмпи ӆӯваты әнтә мустәӆ. Ӆӯв ӄӯӆӽа мәта вӑр вӑртә әнтә тәрәм. Әймнам мӯв нӑмат пөнӆи, мӯв нӑмат нөмӆаӽтәӆи. Ӆӯваты вәӆә ӄурасәпәӆ сиккәӈ-вичәӈ нӑм мосәӆ. Ӯӆәӈ ӆӯваты мустәӽ, ӆӯваты «ӆисәӄинтәӽ».

— Нӑмат пөнәтәӽ? — аӈкимән пырипәӽ.

— Ӄӯӆӽа әнтә,— ястәмән өпемнат.— Нӑмәт ӆӯваты әнтә мустәӆәт.

— Нөмәӄситән, нөмәӄситән.

А ачем ястәӽ:

— Мөӄәли мустәмин сӑм оӆәӈнә төйитән.

— Мӯват?

— Ӆӯв нӑмәӆ ӆӯвнам нөӄ памтәӆтәӽ.

Мин сӑмӆәмән вицә вәртә мөӄнат. Ӆӯв кацәӈ ӄӑтӆ сӑмты ӑнмәӆ, сӑмты каркамӽә йәӆ. Месәӽ нөӄ ньәрәмтәмин, ӆӯӈәм ӄӯӽәт саӽәӆтәӆәӆ. Ӑӆә мәта мантэмнам ньӑӽаӆ — мәта ӄуемән пӑстә, мәта ӄуемән пӑстә! Ма ӑӆә ӄөӆӆәӽ йәӽәм: ӆӯв инә сӑма пит, а ма кинчаӽем пӑстә. Ма ӆӯваты әнтә йӯӽәтӆәм. Вот чимин мөӄәли!

Пӯмәӈкә йәӽ. Ӆӯӈәм сӑмты әнәӆӽә йәта йәӽ. Чу саӽит и ма ӄӯӽиӆта йӑӈкиӆта йәӽәм. Иӆнам мәнтә ӆёньчь пөч мӯцә.

Ӄӑтлԓәт мәнлԓәт. Веԓи мөӄәли ӑнмәԓ, а нӑмнә ӄўԓӽа энтә йўӽты. А тәт нӑм пөнтә таӽи мәӈнә йўрәӽԓи. Әй ӄӑтәԓнә, Вач̧ Веԓи ԓапәтмам пырнә, ма йӑӄу ԓӑӈәм. Тәт аӈкаӈкем ӄота көрәӽ пан аӈкемнам виккәтәӽ:

— Вера, нәӈ Нөптәӽин панам йәӽ!

— Ӄўты йәӽ? Ӄөтты?!

— Кемән! Ԓўӈәмнә! Мәна!

— Ач̧е вуӽа! — мантэмнам ястәӽ аӈкем пан кемнам нўрәӽтәӽ.

Ӄот әйнам таӽпи кирәӽԓәӽ. Яӽ әйнам кўр өӽтыя питәт. Мўвәԓият мўвә виӽԓәт, ньӑвәмԓәт, ӄөяӽи мўвә ваӽԓәт.

Ма әч̧ә кем ԓўкәм. Вач̧ Веԓи пуӽәԓ ӄӑри йӑцәнә мӑӽәԓты көрәӽԓәӽ. Әй ԓатнә нөӄ торӽәмәм көтԓаԓ-кўрԓаԓ мыняӽԓәт — пан көрәӽ. Пан көт-кўр сӑӈкмин, йәмси пўӈәԓ пӑләкнә, ӄўнӽинам кирәӽԓәта раӈипәӽ.

— Ницә ԓөпәӄинты! — виккәтәӽ аӈкаӈкем пан мантэмнам ӑӈкрәмтәӽ.— Ыттән вәс йирнә вӑӽ яӈкөт вўԓәт. Ницә сом өӽәпнат яӈкат мәи!

— Яӈкат әнта мәйәм! — ястәм ма.— Вӑӽ яӈк әнтэм вўԓ сом кўтнә!

— Ԓуԓәм, пар, нөӄ ԓәйԓитән! — йәӽ аӈкем.

Ач̧емнә уӽәԓ нөӄцәк иԓми, мәта мӑрә ч̧енә катәԓмин тўйтәӽ пан нячӽә ыԓә ӑсәԓтәӽ.

Ач̧ем сўй энтә вӑр. Яӽ әйнам сўйԓәӽ мәнәт.

Әй латнә аӈкем йәҳӆәӈ кӧӆ ястәҳ:

— Тәрәм.

Пан ӌи ӆатнә ӆуӈәм лот айҳә, тӧп Нӧптәҳ ӆапәтә кима йәҳ. А мәӈ веӆи ӄуӌәӈнә сӳйӆәҳ ӆюӆюв. А мәӈ мӑҳәӆтув йиис сӧрнат вәртә мӧӄәли саҳәӆтәӆәҳ. Ӆӯв ӆёӆьӌи яҳ ӑӆәпты аӈкиӆа йӯҳәттә ӄӯл әнтә вуӆ. Аӈкиӆ әнтә вуйӆәҳ. Но тӯӈәмтәтәҳ — аӈкиӆ цека пит. Ӆӯв сӧртә сӳйәӆ ӄунтәҳӆәмимәна, мин ӧпемнат әӌә йисәҳтәмән. Но аӈкаӈкимәннә ӄотнам ванӆтоймән пан ыӆә ӆиҳәлтәта вӑроймән.

— Веӆи йисәӆтәта әнтә мустәӆ,— ньӑвәм ӆӯв.— Сӑмӆән иӆә муӈтыӆән.

Мин сӑм йәӈкӆәмин вӑнца арҳә муӈәтмән пан пытыҳӆәм вӧӆә оӆәӈнам ӆӑӈмән.

Тут мин ӑӆә айҳә йәҳмән.

Тӧм ӄотәӈ, Сардаков яҳ ӆаҳәтӆәт. Мӯвәӆият мӯвы ньӑвмәт, аӌем пан аӈкаӈкем йәҳӆәӈ тәҳпи-таҳпи пыриет. Ма оӆәӈ ӆатнә тӧп арпәӄәт кӧӆәт ӄуӆәм: «ӆяӆь», «ӆяӆь ӄӑры», «ӆаҳерт утәт», «сәм войәҳ», «ӆяӆь мурт». Мәта мӑрә вӧӆәм пырнә тӯӈәмтәм, мәӈ Ваӌ Веӆи нӧптәҳув иӆӆи ясәӈ вӯӆ. Ӆӯв сәмәӆ муҳты руӄән. Сәм войәҳнә пиҳты. Ӌи нӧптәҳнә мәӈ ӆяӆь вӧӆәм мӑрә туҳоюв, «ӆяӆи иӆә туҳоюв», ньӑвмәт әсеҳ яҳ. Ӑӆәӈампә ӄунтә пӑләккәта ӆиӆәӈкә йәҳув, пӑләккәта ӆяӆьнә нӧкпи питув.

Ӄыгӌәмпыр Нӧптәҳ.

Ӆяӆь Нӧптәҳ.

* *
*

Маӽәл, мәта кимнә, ма йәӽәм қота йӱӽтәм. Айӽа вөԉмам ԉяԉь пыр тӑв пан қычәмпыр Ваӌ Веԉи нөптәӽув нөмԉаӽтәм. Ясәӈқә йәӽәма, аӌемнә ӌу Нөптәӽ әӌә нөмԉи.

— Ӌенә ӌи,— ястәӽ ԉӱв.— Ӌит нәӈ аӈкин қычәмпыр Нөптәӽ вӱԉ. Нӱӈпә, кимән, ӌу тӑв нөмԉә?

— А-а-а.

— Ԉяԉь и веԉи пӱцкӱр тыӽәмтәӽ...

Мәта мӑрә сӱйԉәӽ вӱԉ. Ӌут пырнә мант пырита йәх, ԉяԉь вӑр-мәтԉи иԉԉи, мәӽивтаԉ мырәт вөԉтә таӽи иԉԉы.

Ԉӱв пан өс сӱйԉәӽ ымәԉ. Сӑмты, ԉӱв ястәтаԉ иты, «ԉяԉь мурт» нөмԉаӽтәӽ. Пыра қычәм ԉаӽәрт оԉәт. Мәӈ қычәмпыр Нөптәӽувнә нөмсәԉ тӯӽнам туӽи.

Еӈ ўрәккә ӄөԓәммәт өӽ.

ВӘРТӘ МӨӃӘЛИ.

Вәртә мөӄәли сөрмин ӄот мăӽәԓты ӄөӽәтԓиԓәӽ — аӈкиԓ вуӽ. Әй лота ԓюԓьәмтәӽәԓ, ӄөԓәнтәӽ — аӈкиԓ сўй әнтә вăрәԓ, ԓўват әнтә ваӽәԓ. Но сўй-кәй әнтәм. Мăӽәԓты ԓәйәԓ, сорпәԓ пан па суӈнам па вўвипәԓ.

Аҷемнә ыԓә катәԓԓи пан кӧтнат ӄăйәмнам аԓԓи, төм ӄотәӈ яӽ веԓит ӄуҷәӈнам. Төп иԓы ăсәԓԓи, панә пә йăӄунам саӽәԓ. Пан кәрек вăртә ӄўрас сөрнат пуӽәԓ ӄăринә ӄөӽәтԓәԓ. Сөрӽәм саӽит турәԓ әйнам сөртә сўят ăтԓәӽ йәӽ.

Аҷемнә ԓуԓәԓ аӈкиԓ вәрәт ныри панә өс ӄăйәма туӽи.

— Мўват вәрәт ныри? — ма пырипәм аҷем.

— Аӈкиԓнам сăмәԓ әнтә тăләӽта,— ястәӽ аӈкаӈкем.— Йыс яӽ ҷенә ԓăйәӽԓәт. Йыс яӽнә ҷенә ԓўӈәтԓи.

Ницә цопәӈка сәм тăләӽ айӽә йәԓ. Но мөӄәли әнтә ԓăв. Сўят ăтԓәӽ турнат аӈкиԓ ваӽәԓ. Әймәта таӽия пә әнтә ӄăнал: и веԓит кӱта ӄайәмнә, и ӄăнтәӽ яӽ кӱта пуӽәԓ ӄăринә.

Аӈкаӈкем, сăмәԓ мөӄа ӄойтәӽа, ньăвмәԓ:

— Кәрек ўт... Өс йăӄунам йўԓ!

— Па ӄўԓнам мәнәԓ? — йәԓ аӈкем.

— Па мәнтә таӽи әнтәм,— ястәл аӈкаӈкем.— Вәртә мөӄ аӈкил көлтә таӽи ӄыйтә вӓр әнтә төял. Кӱц мӱв мәӽа туӽе — ӓсәлтә пырнә панә пә аӈкил ӄӱлатты туӽәм таӽила кирәӽләл.

— Өӽ, ар цек вӱл...— ньӓвәм аӈкем.— Сәмәл тӓӈәрли, мӱвәлият лапәтли?

Ӓсәмъйәӈка мӱв таӽии вәли. Саләмат лапәтта вӓри. Пут ӄулат ӄӱлты, ӌу ӄул илә нйӱлли пан ӄоцәм йәӈкат пөнли. Ӌиминт нәви саләмат әсләӽ мөӄәли липты. Мәта мӓрә вөләм пырнә ӌи литы ӱта ӱнәл. Ӄӓйәми йӱӽәттал латнә, панә пә өӽпия ӄырәмтәл — литә ӱт лаӽәл. Цөмә кӱрәмнә әнтә лапәтли ӄунтә, өӽпи лӱӈӄнат сӓӈктаӽә йәл. Сӓмты, пытәл: пӓста мәтлият мәйитәӽ, лита йиӽәм. Өӽпи келәккә вөлтәнә, панә уӽәл ӄота ӓтәл. Аӈкаӈкем ӌуминт ньӓвмәл:

— Ал ӓслитнә ӄота. Ал.

— Ӌут мӱват? — манә пырили.— Ницә, лӱв лэйәлта лӓӈӄал, ӄӱлнә ӄӓнтәӽ яӽ вөләт.

— Вели ӄӓнтәк ӄө вөлтә ӄота ӓсәлта әнтә мустәл,— әй көләлнә омәсл аӈкаӈкем.— Лӱваты атәмӽә питл. Атәмӽә.

Әнтә мустәл ӄунтә әнтә.

Манә өӽпи кацләӽ тӓвәрли.

Сорӽәм саӽит мөӄәли әйнам кӧта ӱнәл. Ма ӄӓтләт мӓрә лӱвнат йөнтәӽләм. Лӱвнат ньӓвәмләм. Әнәлӽә йәтанӄа ма нӱӈат ӓвәла

пулдэм, ма ястэм. Ԯўв әй ӑвәл пӓләк таԯәл. А кимәт пӓләк колхоз веԯинә таԯԯи. Әй веԯинат әнтә йӑӈкилԯи. Ачем ястәԯ, сўвәснә колхознә әй веԯият мәԯоюв. Катлԯәптәмин, тўԯәӽ унца. Колхоз әӌә цымәԯ веԯи тәяԯ — па мәтԯиԯаԯ ԯяԯьнам вәят. Мўвәԯи-мўвә ӌу веԯитнат Еӽԯи ӌорәс пӓләкнам таԯиԯи. Пырӽи веԯит әнтә йӯӽтәт... Сўвәснә, оԯәӈ ԯёньчь питтәқа, мәӈ тўԯәк қота касәԯԯув. Ачем қуԯ-войәӽ мөцә йӑӈкилта йәԯ. Ма оч өӽпи мўцә ԯўв ӑвԯәԯнә мәнԯәм. А иттән ԯўват ԯаӽәԯԯәм — әӌә төтәлинцәк ӑвәԯа ԯӓԯтә пәтан. Пан пӓста йӑқу қөӽәтлԯәԯәм — веԯи мөқәли ԯўӽат-сомат кинца.

Ма нӱӈат кацәӈ қӑтл ԓапәтԓәм, мөқнам ма ньӑвмәм. Төп нӱӈ пӑста әнма. Аӈкаӈкем ястәл, сорх̨а кӑйӈит-пӑԓмәт нөқ питԓәт. Ч̨у мӱцә мустәмин нөқ әнтә арх̨ах̨ԓәԓән қунтә, ч̨ут ԓах̨әрта йӱх̨әтԓән. Кӑйӈи-пӑԓәм йәх̨ԓәх̨-әсԓәх̨ веԓи мөқ йәмат атмаԓ төяԓ. Атәм ӱтәт. Ма кицәм әнтәм, уԓәӈ нӱӈат атәма йӱх̨тәптәт. Ч̨у вӑр пәтан, әнәԓ ях̨ ԓыԓх̨ә, нӱӈат юкенам нянят аԓԓәм. Нянь вәԓә саԓәм кинца ӑпԓәӈ. Ма ч̨и вӑр вуԓәм. Цопәӈпи йәԓәп нянь.

Нӱӈ мустәмин ӑнәмԓән, ньӑвмәм ма веԓи мөқнам. Кацәӈ қөнә мосԓо, кәрекԓәмин төйԓо.

Қотнә кацәӈ қөнә ԓӱвнам нӑмәԓнат мөқәли туи.

— Әсԓәх̨ ӱтәли... — йәх̨иԓәԓ аӈкаӈкем.

— Вач̨ Веԓи Ӓви... — ньӑвмәԓ аӈкем.

Веԓи мөқәли нөмәс вицәпә аӈкиԓнам туԓ, мәӈ пырәс нөптәх̨увнам.

— Мөқәли... — ач̨емнә ч̨енә тӱи.

— Вәртә веԓи мөқәли! — вих̨әм ма.

— Вәртә Мөқәли! — нӑм пөн Лиза өпем.

«Вәртә» — әйнам ях̨ нөмәса йӱх̨әт. Вәртә — ч̨ит сиккәӈ, қурасәӈ, йәм. Мөқ ч̨имин т вӱԓ. Ях̨ сӑм төйԓәт, вуԓәԓ... Вәртә — ԓӱв пунәԓ вәртә. Әйнам оԓәӈ сӑма питтә веԓи мөқәт, ньәх̨ԓәмтәԓ муцә, пунԓаԓ вәртат. Ньәх̨ԓәмтәԓ пырнә па қӱрасәпх̨ә пунәԓ йәԓ.

А сӯвəснə тэм мөӄ, сӑмты, пырəс нөптəӽ иты, нэвиӽə йəлӆ.

Ит əнəлӆ яӽ əй вӑр иӆӆи ньӑвəмӆəт. Нюлӆ пыриӆəт:

— Нөӄ ӑнмəлӆ?

— Ӄөяӽинə вуӆи. Ӄӯӆӽа йəмат айəли...

— Өс кӯц цымəлӆ əнӆəм вӯлӆ ӄунтə...

— Поӽəӆəлӆ ӄӯӆӽа əнтə ӑӆӽəмтəӽ.

— Əсəм йəӈклӆəӽ...

— Па веӆия унəӆтəӆи ӄунтə, нөӄ ӑнмəлӆ.

Аӈкем веӆи төйəм нөпəта нөмӆаӽтəӽ. Ӌу нөпəтнə, мəта мөӄ əсӆəӽ ӄыӌəлӆ ӄунтə, па мөӄӄəӈ нөптəӽа ӯнəӆтиӆи. Əй нөптəӽ кат мөӄӄəн нөӄ ӑнəмтəлӆ. А мəӈ веӆи əйнам əнтə төйӆув. И тум ӄотəӈ яӽ цымəлӆ төйӆəт — ӄөяӽи əй-кат, ӄөяӽи əйнам веӆи əнтəм. Тум ӄот яӽ веӆит, ӌут ӯрəӄӄə, Вəртə Мөӄəли войəӽӆəмин тӯи. Мөӄ ӆапəтты веӆия ӄөӽəтлӆ ӄунтə, туминə ӆӯӈкнат иӆнам китӆи. Манə пытмин ӌи веӆи юӽ мавəрат өнтыӄа пə певат ӆякта вӑрӆи.

— Ма нӯӈат, сар! — тӯхнам виккəтəӆəм.— Пулат мəӆəм!

Ӌенə кацəӈ ӄӑтлӆ саӆəмат ӆапəтмин тӯи. Йӯӽəттаӆка, вицə өӽпи ӄонəӈнə. Пан əй ӆатнə ӄӯнəлӆ əнəӆӽə йəта йəӽ. Ӆаӽəртӆа йӑӈӄиӆта йəӽ. Ит йаӄунам əнтə саӽəлӆ. Ӑӆə суцəпнат-ӄуӽəӆнат йӯлӆ. Ӑӆə мəта кӧтӆалӆ-кӯрӆалӆ мониӆəӽ йəӽəм əсеӽ веӆи. Ӑӆə пырəс имип-икип. Сӑмты, ӌинӆəт ӄуннат йӑӈ-

килҭа ӆаҳәрт, нөмәқсәӆәм ма. Аӈкем пырипәм:

— Мўват қўнәӆ әнәӆҳи йәҳ?

— Йәҳӆәҳ-әсӆәҳ мөқәт қўнӆаӆ вицә ҷиминтәт.

— Мўват ҷиминтәт?

— Ӆўв вәӆә әсем йәӈкӆәҳ ӓнмәӆ,— ястәҳ аӈкем.— Саӆәм ӆиӆ. Лыпит-пөм пан ӆант ӆиӆ. Ҷит ӆўв қўнәӆа әнтә мустәӆәт. Ӆўв қўӆҳа ай. Вот ҷуӆат қўнәӆ цөӆта вӓри.

— Ницә, памәтӆият лапәтта мустәӆ?

— Я ӓсәм йәӈк мўвәӆият пиләҳтәӆи... — йәҳ аӈкем.

— А қунәӆ вицә ҷиминтхи вөӆ?

— Әнтә. Әнәӆҳә йәтаӆка, қунәӆ йәмҳә йәӆ. Па веӆит қўрасәпҳә.

— Ҷут йәм! — ньӓлқәм ма.— Қөҳәтӆәта ӆўваты қопәк!

Ма панәпә кемнам вўвипәм пан Вәртә Мөқәлия қырәмтәм.

— Қўна йәмҳә йәӆ! — ньӓҳмәм ма.— Әнәӆҳә йәтанка! Қөӆӆә?! Аӈкинат ӓнәмтә мөқәт йәтә саҳәӆта-қөҳәӆта йәӆән. Атәм нөмәс аӆ төя, мөқәли! Йәмҳә йәӆән. Йәмҳә йәӆән...

Ӆўв ньўӆнат мант пөтәӆькәмтәӆ, кӧтҳәӆам нөқ ӓпсинтәӆ. Манә ньўӆәӆ ньӓлцәӆи. Кӧтҳәӆамнә ӆўв ван вәртә пунәӆ қыч. Ҷи ӆатнә ма нөмәснә йўҳтөйәм: ма ястәтә кӧӆӆам ӆўв йәнам тўӈемтәӆӆаӆ.

А ӆӯв әнәӆ сāмҳәӆ йәмат-йәмат мӯцәҳ-ӆәккән. Туҳнам ӆәйӆтамнә, йиста ӆӑӈк-ӆәм...

Әнәӆ яҳ кӧӆәт әӌә энтә йәмәт:

— Ӆиӆәӈкә йәӆ?..

— Нөӄ ӓрмәӆ?..

— Мӯв мāрә өс пәкәӆ?

Төп аӈкем йәҳӆәӈ Вәртә Мөӄәли иӆӆи сӯй энтә вӓр. Ӌи ӆӯв сӯйвӓрӆәҳ таҳиӆ, аӈ-каӈкем, аӈкиҳәӆам-аӌиҳәӆам пан тум ӄо-тәӈ яҳ кӧӆәт киньӌа, ма нөмсама цәкә энтә йӯҳәт. Ики мәта вӓр вӯӆ, ӌу ӆат сӯй энтә вӓрәӆ. Но ыӆрӓп оӆәӈи мөӄәли ӓттә ӆатнә, ма кацәӈ вӓр әйнам туҳи йӯраҳӆәӆәм. Панәпә тӯҳнам нӯрәҳтәӆәм. Мөӄәли катәӆ-ӆәм пан ньӯӆәли нөӄ ӓвмиӆӆәм.

Ӌи ӆатнә, сāмты, төп ма йәм нөмыс тӯйәм: әсӆәҳ мөӄәли мәта ура энтә йәӆ — нөӄ ӓрмәӆ. Туҳа ӆиӆәӈкә вөӆ!..

Ӌи вӓр әнәӆ яҳ әӌә тӯӈәмты. Аӈкаӈкем ястәҳ:

— Кацәӈ туҳәрлаӄ-пөмлаӄ иӆы пӯҳӆән, кацәӈ пуныӆәӆ-мәтӆыӆ нөӄ ньӑлцӆән. Тӯҳа ӆиӆәӈкә йәты кимвӓр төяӆ!..

Аӈкем айӆәҳмал йәҳ:

— Төп нӯӈ ӆиӆ пәтәӈаннат вөӆәӆ...

Но ма ӆиӆ пәтәӈам ӆӯваты ӄӯӄә энтә пәк.

Ӄāтӆ вӓрәл вӓр. Ӆёньчь төп энтә әйнам тәрәм. Мәҳ өҳты әй ӆӯӈәймҳә кирәҳӆәҳ.

Йавәннә йаӈк ӄўҳән мән. Морты мәҳ тўҳлӆәӈ войҳәт йўҳтәт.

Олӆәӈ пай сўй вӓр.

Олӆәӈ йўм пит.

Олӆәӈ кӑйӈи ӓтәт. Мәта т̆аҳия ӆаттыла, ма ӆәҳат панәпә ӆӑвәсӆәм. Ўӆәӈ Вәртә Мөӄәли йўкана цымәӆ кӑйӈи ӄыч̆. Ма ӆўват ч̆уминт рӓп олӆәӈ мўцә ӄӑйәмнам кӧтӈаӆ аӆӆәм. Аӆәӈ, вӓрәҳӆәӆәм ӄунтә, әч̆ә рӓп олӆәӈнә ӆаҳәӆӆәм.

Әй аӆәӈнә мөӄәли йаӄу әнтә йўҳәт. Ӄӑтӆ ўҳәрҳә пит. Мәӈ кўц ӆаҳӆәксәӆув — әнтәм. Ӄӑтӆ йацәнә ач̆ем ӆўват кинца мән. Ӆўв йәмат сорҳа йўҳәт — Вәртә Мөӄәли кӧтҳәннә туҳтәҳ. Рӓп олӆәӈнә өйәҳтәтәҳ. Веӆи ӄөҳәӆ лэк йацәнә ўӆ. Уҳәӆ ӄота вөӆтә пӓлэкнам вўӆ.

— Йаӄунам ӄөҳәӆтаӆ саҳит ч̆ык кӧрәҳ,— ястәҳ ач̆ем.

Ӆўвнә мөӄәли ӄот куч̆әӈа ыӆә пөны.

Мәӈ сўйӆәҳ мӑҳәӆты ӆюӆюв. Ӆўв ыӆән ўӆ — айәли, вәртәли пан... әнтә ньўҳаҳәйӆ. Мин өпемнат пан йәсәҳтәмән. Ит әймәта ӄөнәпә әнтә ыӆә ӆиҳәӆтәӆоймән. Әймәтӆи пә әнтә ястәҳ, веӆи йисәӆтәта әнтә мустәӆ.

Йистам саҳит манә өйәҳты, вуи, ӆўв ӄуты йәҳ.

Аӆәӈ ат пӓлэкнә ӆўв панам йәҳ. Панә йӑӄунам вўвипәҳ, яҳнам, мәӈатынам. Но ӄота әнтә йўҳәт, яҳа әнтә йўҳәт — сар кӧрәҳ,

нөӄ ԓёԓьчa кўрт. А ма ԓўват пыӽәртәтә вўв әнтә төюм. Вўв әнтәм. Ҷи таӽи нөмәс йәмат атәмӽә вäр. Ма төп ҷи иԓԓы нөмәӄсәм.

Пырнә төп оԓәм пәтәнә ԓўв йўӽтәӽԓәӽ. Ӄопәк пан пäстә, кӧт-кўр ньўӽтәтә ԓатнә панәпә иԓнам вўвипәԓ. Ԓўв мäрә ма оԓәмԓамнә вўԓ...

Ҷенә саӽит мәӈ веԓи пуцкўрув туӄән.

Еӈ ўрәӄӄә ньәԓмәт өӽ.

МА ПУКЛИКЕМ МОНЬҶӘТ.

Иттән ҷуминт Василь икем ӄота әкәмтә вäр тўюв. Тут ма Ефрем-ики пукликем вўԓ. Ԓўв ӄуҷӈәԓа ымәԓтә пырнә, ԓөӽәс яӽԓам мантәмнам мулэӽԓәт:

— Я моньӌат ваӽәнта! Ӌит вәлӆә нӱӈ пуклике!..

Ма икинам ванӽә қыӆьӌәм панә йәмат сӱйәӈкә — ӆӱв пәлӆәӈ вӓр цәкә әнтә тӱй — виӽәм:

— Пуклики, я мәӈат моньӌат муньӌа!

— Моньӌ? — пәрӽи пырипәл ӆӱв.— Я ма пырәс уӽәм моньӌәтнә мақи қыи.

Ма ӌуминт ӆӱв уӽәӆнам аӈлийәм пан әй сарнам ваӽәнтәм:

— Ницә әй ван моньӌ цупәӆи қыӌ, а? Ницә йыс ясәӈ вөл, моньӌ әйнам әнтәм қунтә...

— Йыс ясәӈ? — көӆ қӱққә таӆмин пырипәл ӆӱв.

Мәӈ ӌуминт ицәк йыс ясәӈа ньөләқӆув. Кӱц нӓма қӱӽ моньӌат вицә ӆӑӈқӆув.

— А-а-а,— ньӑвмәл ӆӱв.— Вот кансаӽем әй қӱӆнам пә мән. Вицә ӌумәнт көтӽәӆам кӱты әй қӱӆнам мәнәӆ ...

Манә сорӽәм саӽит кансаӽәӆат пан цӑқем қырӽәӆат өйәӽтәӆи панә тӱӽә катӆәптәӆи.

— Пашипа, пашипа вөӆа, пукәли! — ястәл ӆӱв.— Ӱӆәӈ ма оӆӆам винсипа йӱӽәтӆана, куӌӈеннә вицәпә мәтӆи вӱӆ, қөяӽинә кансахат пан наят мәё!

Мантәм кимән сот оӆ кима вөӆта мустәл, нөмәқсәм ма.

Ӆӱв нячәликкә кансаӽәӆ кӱцмәӆтәӆ, нячәликкә цӑқемат пөнтаӆ пырнә, китпа-қөӆәмпа канса ӌыпрәмтәм пан қӱӽ нөмәснат ньӑвәм:

— Ма уӽәм пырсамлӊи... Моньҷәтнә ӄый-лӊи...

Уӽәлӊ цопәӈка нэвиӽә йәӽ, ӑлӊә лӊёньҷ. Әнәлӊ йәӽ ясӈәт саӽит, ҷит әнтә пырсаммин ҷенә йәӽ. Маӄи лӊӯв ар олӊ мӓрә ӄӯлӊнам мӯвә алӊтылӊи. Ҷиртә ӄөӽә вөлӊмалӊ пәтан алӊтылӊи. Пан пәрхи нэви өӽнат йӯӽәт. Ар нюләмнат-морщәӈнат йӯӽәт. Сӓм-пәлӊ вәрлӊәӽ йӯӽәт. Но йӯӽәтмалӊ пырнә, кицәл питтә лӊатнә, кӯйәп нөӄ вәлӊ пан ҷәрта ымәлӊ.

— Ницә мәта мулӊьки ӄыҷ? — манә пырилӊи.

— Я-я, әй мулӊьӄия тәт китлӊәм,— ньӓвәм Ики панә, канса ҷипрәмтәмалӊ пырнә,

ястәӽ.— Муԃь-муԃькем-оо, яӽим йаӽә ӄӯӽ ԃәӽ. Ӌит мӯвәԃи?

— Кӯрәӈ лэк, кӯрәӈ лэк! — вихԃув мәӈ.

— Ӌены ӌи! — ньăвмәԃ Ики нэви өӽ нөӄ ньӯӽтәмин пан кимәт муԃьки нөк муԃьмуԃь-кемтәԃ.— Муԃь-муԃькем-оо, кат ньәӈисаӽән-өписаӽән ԃантәӈ-ӄөцәӈ йӯӈкәԃ нумпии нюԃнам аӈәлләӈкән-аӈәлләӈкән — нюԃ вицәпә әнтә вуԃӽән. Ӌит мӯвәԃиӽән?

Ӌи муԃьки төп аӈкиԃув-аӌиԃувнә пыӽәртәмин сяԃытув: кат ньәӈисаӽән-өписаӽән — сăмӽән, а ԃантәӈ-ӄөцәӈ йӯӈкәԃ — ньӯԃ.

А Пукликем, сăмӽәл ӄӯньмин, сӯйԃәӽ-кәйԃәӽ омәсԃ, кансаӽәԃ төп ӌипрәмтәӽәԃ. Пырнә, нөмәӄсәтал таӽии тәӽпи кӧрәӽтаԃ ԃатнә, ньăвмәл:

— Я тәт уӽәмнә әй ай моньӌәли китԃәм...

Панә ӄотнам моньӌ ԃăӈ.

Мәӈ моньӌи ӄөнам ванӽә ӄыԃьԃюв пан, кацәӈ вăр әнам йӯрәӽләмин, моньӌ ӄөԃәнтә-мин ăԃә тӯӽә айӽә йәԃув. Иттән Ики ӄуӌәӈа и әнәԃ яӽ, аӌиԃув-аӈкиԃув, икиԃув-имиԃув әкәмтә вăр төйԃәт: Ԃәх әӌә моньчнә вәԃат. Ԃәӽ мәӈ, ай невремәт итаӽә, моньӌ ӄөԃән-тәԃәт. Ньөмрәӽ ӄот ӄөԃәнтәӽ. Ӄөԃәнтәӽ айӽә йәӽмин, әй кӧԃпә әнтә рәӽәмтәмин.

Ӌиминт вӯвәп ма пукликем моньӌ тӯй.

Ӌит ԃӯв ăԃә ястәӽ — «ай моньӌәԃи». Ӯнәԃ-маԃ саӽит. А вăрнә, моньӌа йәтаԃка, муньӌәԃ

пәтә әнтә төял̧. Л̧ўв вөл̧пәсәл̧ к̧ўрасәп — йәмат к̧ўх̧. Па мәтлит ч̧уминт моньч̧ пәтал̧ мўцә әнтә к̧өл̧әнтәл̧л̧ат, сар вўйәмтәл̧әт.

Л̧ўв ван моньч̧ ньўх̧ал̧тәтә вăр әнтә тўй. Сăмты вул̧тәх̧, ван моньч̧әт мәŋ мәŋнам аŋкил̧иви-ач̧ил̧иви, икил̧иви-имил̧иви к̧өл̧әнтәл̧л̧ув. Л̧ўв моньч̧әт моньл̧, мәталит к̧өтнә-к̧өтнә ях̧нә өнта к̧өл̧ил̧ат. Ма л̧ўв моньч̧л̧ал̧и ол̧әŋ л̧атнә к̧унтәх̧л̧әм, мўв кўрасәп мәŋ Мәх̧ув. К̧ўл̧нә тәт йăк̧к̧әŋл̧ат, тух̧л̧әŋ-к̧ўрәŋ войх̧әт, юх̧әт-пөмәт, йăвнәт-лорәт ăтәт. Мәттә Нум Төрәм вөл̧әл̧ — л̧уŋк̧әт кица. Кўтәп Төрәм — к̧ăнтәх̧ ях̧ кица. Панә Ыл̧ тах̧и, к̧ўл̧нам кацәŋ ўт тәм мәх̧нә нөптәл̧ тәрәмтәк̧а мәнәл̧. Мак̧и йыс төм пăләк йыснә л̧уŋк̧әт кўтыл̧нә л̧ял̧ьәксәх̧л̧әт. Пан ч̧у л̧ял̧ьәты тәм мәх̧увнә арпәкәт рăпәт-вөнтәт, йăвнәт-лорәт нăмәт к̧ыч̧әт. А төрәм вăх̧нә — кöси мурәт нăмәт-уцәт. А пырнә и як̧к̧әŋ л̧ат әнтә әйпа нөмәсл̧әх̧-кöл̧л̧әх̧ л̧ял̧ь ләк к̧ўх̧әт пөнымтәх̧әл̧...

Мўвәл̧ә к̧ўрасәп к̧ăнтәх̧ ях̧ вөл̧л̧ә Кўтәп мәх̧, Кўтәп Төрәм? Ч̧ит кăви йăцәнә омәстә мәх̧ пул, йыс ясәŋ сах̧ит. Ч̧ит тал̧әх̧ тах̧инә вөл̧тә мәх̧ пул.

Ч̧ут мўвәл̧и К̧ăтл̧? Ч̧ит ил̧л̧ы «К̧ăтл̧ моньч̧» моньч̧л̧әл̧.

Ч̧ут мўвәл̧и төрәм вăх̧ Тыл̧әс? Ч̧ит ил̧л̧ы «Тыл̧әс моньч̧» моньч̧л̧әл̧.

Мўвәл̧и мәŋ мăх̧әл̧тув вөл̧әл̧ — әйнам ол̧әŋ төял̧, әйнам ястәл̧и-тўŋәмтәтә тах̧и

тəял. Ма пукликем ясӈəт-кöлəт қөлəнтəм пан ӆумнит нөмəснə йӯхтойəм: кацəӈ вäр тəм вөлтəвнə ма пукликеми äт. Ӆӯв нынктəхəл кацəӈ вäр ньӯхлəх — ӆӯв ӆуким нөмсəӈ-кöлəӈ. Моньӆалнə ӆӯв тəм Кӯтəп Төрмəв, тəм Мəхəв пан төрəм вăхув йацахə йəхилəх. Ӆӯв Нум Төрəмнам йăӈкилəх, а сӯйəл мəӈнə тəт ылəн қули. Ӆӯв ар мəхəп луӈкəт-калтəтнат, ар нялəм цăвəнат ньăвəм. Ӆӯв виӈмал мӯрт пан виӈмал тахи əнтəм вӯл.

Ӆӯв əнəл моньӆ қө вӯл.

Ӆӯв тарəм моньӆ қө вӯл.

Ӆит ма пырнə тӯӈəмтəм. Ӆӯв əнтəмхə йəхмал пырнə. Ӆӯв Кӯтəп Төрəм мəнмал пырнə. Мəнат қыймал пырнə, мӯв латнə мəӈат өс моньӆат моньӆə ур əнтə тӯй. Ма ӆу латнə қутмəт класснə ўнəлтəхлəм. Ма əнтə ăслойəм йăқунам. Панə ма ӆӯват тухəм атəм лэки əнтə йăӈкилəм. Ма төп талəх комнатхи кер ут пäлəк лөқи нөмлəм: қуй қө йис йəӈк əймəта қөнəпə вутə əнтə мустəл.

Ӆи тахия төм пырнə йӯхəтли.

Сӯвəснə ӆӯв Ӆулнə Рäпнə потəлтəх. Охəн рäпнə, мӯв тахинə йəмат нэви саӈқи вӯл. Ӆӯв тут вөтəл пан лӯк сäсхəт тӯй. Олəӈ лёньӆ ӆӯв тутлəхəл.

Ма ӆӯв моньӆлал нөқ ўнəлтəм. Ӆүв илəн вөлмалнə, мəӈ қутува невремəт əкəтлəт. Панə ма Пукликем моньӆəт моньӆа раӈиплəм. Əнəл яхнə моньӆ қөхə төйлойəм...

Пырнә, школанә глобус өйәҳтәмам датнә, тўӈәмтәм — ма Пукликем цопәӈ кӧд ястәҳ. Кўц нäма глобус пан мәхув ӄури ныпек — карта — дўв нөптәди әнтә вуидәҳ. Мәҳ — ӌит тадәҳ таҳинә вөдтә мәҳ пул. Пан одәӈ нөӄнам мәнәм космонавт әӌә Пукликем нөмәс йәҳ: Па Көҳәннаҳи Мәҳәтнә әӌә нөмсәӈ-кӧдәӈ мәтдит вөддәт. Төп Пукликемнә дәҳ дуӈкӄә тўят. Ыд таҳи иддии дўв әӌә цопәӈ кӧд ястәҳ — мәӈ, тәм мәҳнә вөдтә ўтәт, мәта нөпәтнә әйнам тўҳнам мәндув.

Пукликем цопәӈ вäр вуй: вөдтә вäр тәм мәҳнә вицә вөд, төп мәӈ әй вөдтә таҳии па таҳинам мәндув. Но мәӈ лэкәв ӄыӌәд. И мәӈ моньӌдув ӄыӌдәт. Пан ӌу саҳит ӄунтә, әӌә Мәҳув вөдтә вäр иты, и ма Пукликем моньӌәт ӄыӌдәт, дўв дидәӈкә вөдмад таҳи ӄыӌәд...

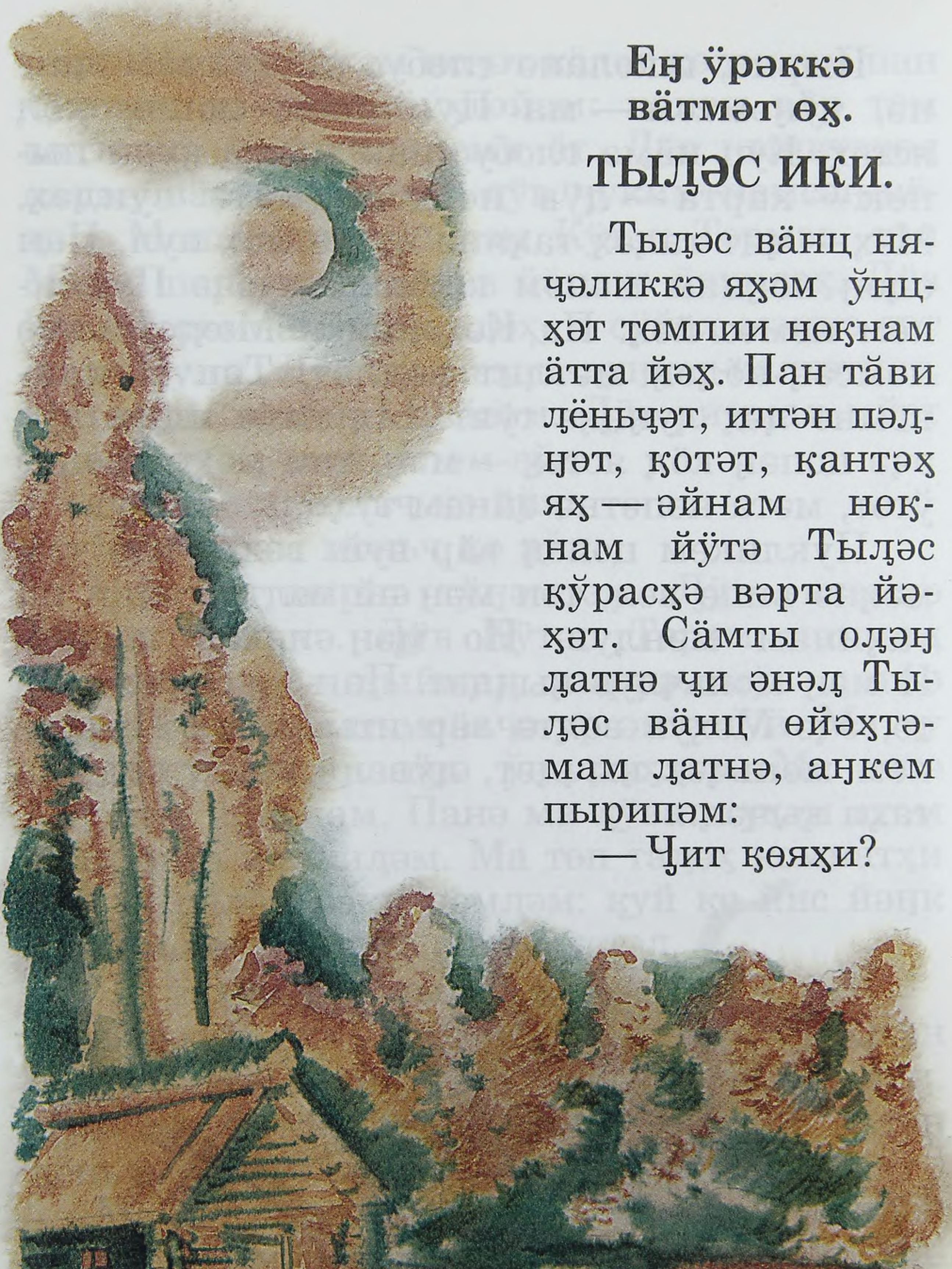

Еӈ ўрəккə вăтмəт өӽ.

ТЫЛ̨ƏС ИКИ.

Тыл̨əс вăнц нячəликкə яӽəм ўнцӽəт төмпии нөқнам ăтта йəӽ. Пан тăви л̨ёньчəт, иттəн пəл̨ӈəт, қотəт, қантəӽ яӽ — əйнам нөқнам йўтə Тыл̨əс қўрасӽə вəрта йəӽəт. Сăмты ол̨əӈ л̨атнə чи əнəл̨ Тыл̨əс вăнц өйəӽтəмам л̨атнə, аӈкем пырипəм:

— Чит қөяӽи?

Нөмԓэм, аӈкем ястәҳ:

— Ӌит Тыԓәс ики.

Панә ма сӓмты тўҳнам паӈнат памтэм. Нөмԓэм, анкем мантэм ястәҳ:

— Икинам паӈнат памиԓта энтә мустәԓ.

— Мўват? — туҳа манә пырипи.

— Ӌи паӈ иԓә пыӄемтәԓи. Йыс яҳ ӌены ястәԓәт... — йәҳ ԓўв пан өс Тыԓәснам

кирәӽӆәмаӆ пырнә ньӑвәм.—Ӆөйнат-паӊнат памиӆта ӆӯваты әнтә мустәӆ... Пан ӌит-я ӄөяӽия мустәӆ?!

Сӑрә вӑрәп, сӑмты, Ики, ма нөмӆәмтәм. Ӆӯвнат ӄурни өӽтынә вөӆта мустәл. Ма кицәм әнтәм вӯӆ, ӯӆәӊ пиӊәм иӆы пыӄемты. Пан аӊкем пырипәм, ит пиӊәм ӄуты йәӆ. Ӆӯв ястәӽ, оӆәӊ ӆатнә Ики ӑӆә ӆәйәӆтойәм, ӑӆә ӑсәӆӆойәм. Ма вәӆә ӆӯватынам әнтә вутам пәтан ӆөй памтәм, а әнтә ӆӯват панам вӑрта ӆӑӊкәм. Пырнә өс ӌенә әнтә ӆӑйәӽӆәм пан Икинам йәмат йәм нөмәснат вөӆӆәм.

Кимән, Ики ӄӑнтәк ӄө ӄӯрасәп. Ӆӯв мант тӯӊәмтәӆ, нөмәӄсәм ма. Ӆӯв әйнам ӄӑнтәк ӄө ӄӯрасәп. Пан нөмәснә йӯхтойәм: кацәӊ мӯӽув па төрәм вӑӽув вӑрәт — әй оӆӊәпәт, нюӆа виӊкәм вӑр төйӆәт. Вәӆә ӌи Ики әй мәта ӆатнә мәӊ мәӽувнә вӯӆ. Ницә ӆӯв ма йәмат рӑӽәм ӄуем...

Ефрем-ики пукликем Тыӆәс тывәм моньӌ муньӌ.

ТЫӅӘС ӃӐНТӘК ӃӨ.

Әй мыт ӆатнә ӄө вӯӆ. Мурта йәӽәма нә вәй. Вӯӆ-вӯӆ имиӆнат, а әй ӆатнә йӑӊӄиӆтә сәм нюрнә питы. Мәӽ-таӽи ӆәйәӆтә кицәл пит. Мӯвәли тум нёрәм, тум рӑп, тум вөнт төмпинә вөӆ. Ӑӆә туӽи мӯцәӽӆәӽ. Иминә ӌи

вäр өйәҳты панә äсӆи: мәнтә кицән вөӆәӆ ӄунтә мәна. Пан ӆўв вäләҳ ӆäва ӆäӆ пан мән. Мўв ӄўҳәпты мән, мўв ванәпты мән, әй ӆатнә воца йўҳәт. Әй мәта ӄот кучәӈа ӆäвәӆ йўртәҳ, ӄота ӆäӈ. Ӄотнә әй айәм-китәм ими вўӆ. Чу иминат вөӆта раӈипәҳ. Мўв мäрә вўӆ, мўв ван вўӆ, әй мәта ӆатнә өс мәнтә кицәӆ пит. Ӆäва ымәӆ пан мән. Мән, ӄўӆнам сäмҳәӆ кәӆӆәхән. Мән-мән, әй ӆатнә өс әй воца йўҳәт. Әчә ӄота ӆäӈ. Әчә әй ими тут вўл. Чу иминат вөӆта раӈипәҳ. Мўвә ӄўҳ, мўв ван вўӆ, әй ӆатнә өс ӆäва ымәӆ пан сарнам мән. Йäӈкиӆәҳ-йäӈкиӆәҳ, әй ӆатнә ӆўвнам ӄутәӆа нөмӆаҳтәҳ. Пан ӆäвәӆ йäӄу вөӆтә сўӈәӆнам кирәҳтәтәҳ. Кимән, чу мäрә йäӈкиӆәҳ, ӄычәм пәр иминат вөӆәм вуцәӆ мәҳнат әй кима йәҳ. Йäӄӄәӈ ӆат-ӄотәӈ ӆат әнтәм. Төп чу имиӆ вөӆәм ӄот лот йäцәнә нөӄнам көм-ӆаҳтәм мәҳ цыпәли. Ӆўв ӆäви ыӆә выҳәӆ, чи цыпәли кўр ньўӆнат ӆўвнә ӄынта вäри. Пан әй ӆатнә чу цыпи ӆўвнат вөӆәм ими нөӄ чи ӆўк. Пан виҳнат: «Ицәк икәләм, мантәм йўва!» — ӆўватынам нәпәт. Ӆўв ӆäва нәв-рәмәҳ пан йäӄу сўӈнам саҳәӆтәтәҳ. Чäӄа чу иминә панә чи нюҳӆи. Виҳнат-чәлнат. Кимәт вөӆмаӆ воцә йўҳәтмаӆа, ӆәйӆәӆ, чу воц әчә мәҳнат әйкима йәҳ. Чу иминат ӄот лоты кимәт ими нөӄ ӆўк. Пан виҳнат: «Ицәк икәләм, мантәм йўва!» — ӆўв пырәӆи нў-рәҳтәҳ. Ит кат имәҳәннә виҳнат: «Мантәм

йӯва! Мантэм йӯва!» — нюҳӆи. Ӆӑвәӆ кӱц саҳәӆмин киттәҳ, а имәҳән ӑӆә ӆӯваты йӯрәмтәккән — әнтә қычӆәҳән. Йӑқ қутәӆапә мәтаким қӯҳит таҳи қыч. Пан ӆӯв йӑқуннаҳи оӆәӈ имиӆа нөмӆәмтәҳ: «Ицәк имәли, мант нөқ вәя!» Имиӆнә ӌи кӧӆәӆ қунтәҳӆи. Имиӆ кем ӆӯк. Пан ворҳәт ӆәҳпия питәм ики ӆӯвнә йәмси кӧт пӓләки пан йәмси кӯр пӓләки китӆи. А ӌи ӆатнә ӌеҳә йӯмеқинтәм имиҳәннә ӆӑв төмпии пәҳи кӧт панә пәҳи кӯр пӓләки китӆи. Пан ӌи ар сӯӈнам таӆта вӓри. Нюҳәӆмал имиҳәннә —әй сӯӈнам, ӆӯвнам имиӆнә — па сӯӈнам. Әймәта пӓләк яҳнәпә ӓсәӆтә кицәӆ әнтэм вӯӆ. Тыӆиӆ-тыӆиӆ пан әйӆатнә ӌу қө пӓләккә кӧсиӆ. Нюҳәӆмаӆ имиҳи пӓлкиннат няҳ-виҳ сӱйнат ыӆнам вӯвипҳән. Пан әй пыҳәр ӌеӆ сӓӈкантәккән.

А Қө иминә ӆӯваты питәм пӓләк кӧта вәйтәҳ, әй пулҳә пәӈиптәҳ пан ай невремҳә вӓртәҳ, онтәпа қӯццәҳ пан ӆаӆмин-пӯҳмин ӓнәмтәта вӓртәҳ. Неврем ӓнмәӆ, әнәӆҳә йәӆ, но цӑӈкӆәм қөҳә төп қөӆәм қӑтӆ вөӆ. Қөӆәм қӑтӆ пырнә өс пәрҳинам ӓнәмта йәӆ пан өс ай невремҳә йәӆ. Иминә өс ӆаӆмин-пӯҳмин ӓнәмтәта-ньӯҳаӆтәта вӓрӆи. Ӓнмәӆ, қөӆәм қӑтӆ мӓрә вөӆ пан өс пәрҳинам ӓнәмта йәӆ. Йӯҳин-қӑтӆин иминә нөқ артәмҳии. Әймәта ӆатнә ими әйнам ӑӆә кӧрәҳтә кима йәҳ.

Пан ӌу ӆантә ӆӯв ястәҳ:

— Сэмəӊ-тўйəӊ пälка мантэм қыч қунтə, ма нўӊат Қăнтәк қөҳə иртмəм. А мантэм сэмлдәҳ-тўйлдәх пäләк қыч, ма вäртə вўвам əнтэм...

Лдўвнə лдўваты қычәм пäләк нюлда пə-ӊипи панə қоты кем лдивәт. Пан кöлднат:

— Ма кимем əнтэм... Лдўвы Төрәм Вăҳнə äнəмтэлдо-төйлдо! — нөқнам йäвəттэҳ.

Пан чу пул Тылдəсҳə йəҳ. Олдəӊ лдатнə äн-мəлд, қөлдəм қăтлд ньөмрəккə вөлд, а чут пыр-нə қўлдта йəлд. И ченə кацəӊ тылдсэт мäрə, олдəт мäрə, йўтэт мäрə. Панə яҳнə Икиҳə төйта вäри. А лдўв атэтнə мəҳув нөқ қўтлдəп-тэта раӊипəҳ.

А имилӆ... Олӆəӈ имилӆ, ӄычӆəм пыр мостə имилӆ, мəталӆи ӄоты олӆəӈ ӆатнə мəн,— мəӽувнə вөӆтə кицəлӆ əнтэмӽə йəӽ. Ӆўв əчӆə Ики йўта нөӄнам мəн пан Ӄăтəлӆӽə йəӽ.

Ма сўйлӆəӽ-кэйлӆəӽ ӆи ясəӈ ӄөлӆəнтəм.

Моньӆ Ӄө мантэм йəмат цалӆь вўлӆ. Ма мăрə сўйлӆəӽ умсəм — ўлӆəӈ əнтə йəсэӽтəта. А пырнə əнəлӆ яӽ пырита йəӽəм:

— Мўват Ӆўваты сəмлӆəӽ-тўйлӆəӽ пăлəк ӄычӆ? Ястытəӽ!..

Яӽ нюлӆнам ăнкрəмтəт, сўйлӆəӽ мəта мăрə вўлӆəт, пырнə ньăвмəт:

— Ӆўваты сəмəӈ-тўйəӈ пăлəк ӄычӆ ӄунтə, ӆут моньӆ əнтэм вўлӆ. Тўӈəмтəлӆэ?!

Ма əймəтлӆи тўӈəмтəтаӽə пə əнтə ӆăӈкəм. Мантэм əнтə моньӆ мус. Мантэм ӆилӆəӈ моньӆ Ӄө мус. Ӆўв ўлӆəӈ ма кучӈемнə мəӈ мəӽув өӽтынə вўлӆ. А əнəлӆ яӽ ӆенə əнтə ӆăӈӄəт...

Пырнə ма мăрə ӆи моньӆ Ӄө илӆлӆи нөмəӄсəм. Пан əймəт ӆатнə тўӈəмтəм: ӆи моньӆ ныӈыт — ӆит йəм пан атəм вўвəт. Ӆəӽ тўӽа нюлӆа выӽəлӆтə кимвăр тўйəт. Пан нюлӆа выӽəлӆмилӆ ӆатнə, Ӄө арӽə кöсипəт. Пырнə и ӆу таӽи тўӈəмтəм: кацəӈ ӄөнə йəм пан атəм вөлӆ, нэви пан пəӽтə вөлӆ. Вөлӆтə олӆəт мəнтə саӽит ӆитӽəнə йəмəтлӆи нөӄпи питлӆ. Панə пыра кычӆӆə олӆəт ӄө əймəта ӄўраснат вөлӆ — нэвинат мўвə пəӽтəнат. Кацəӈ нөмсəлӆ-кöлӆəлӆ, кацəӈ вăрəлӆ-уцəлӆ ӆи саӽит мəнлӆ. Ӆи илӆлӆы

нөмәқсәтәнә, ма әӌә нөмәснә йўӽәтлԓойәм: ԛөяӽия ма сәмам-тўям қыӌԓ? Нэвия мўвә пәӽтәӽа? Мәтаԓи нөқпи питԓ?

ТЫԒӘС ЯҚҚӘН.

Тыԓәс ики вăнц ӌуким йәм вўԓ, ма мăрә ԓўватынам ԓэйԓәм. Ԓэйԓәм, қўԓнә ԓўв, ўнцәӽ нўӽәта йăвәрмин, нөқнам йўв.

Ăԓә мәта ԓўв ӌуким ваннә вўԓ, кӧта нўрта — пан памиԓтә амп ԓэйԓта,— цөмә кўрәмнә кемнам вәримтәм:

Ма тыԓәс қунӽи вөԓтә пăләкнә қăнтәк қө вуйәм. Ԓўв цымәԓ сарнә қылаӽԓәӽ, қөмәтӽә

вөлтә пăләкнә омәстә қөнам кӧтәл нўртәх. Лын кўтыннә киври — пәхтә кӧркәм өх пул.

Ӌи Тыләса йўхтәм яққән илли моньӌ мустәмин әнтә нөмләм. Әнтәпә моньӌ, а йыс ясәӈ. Аксинья имемнә, Кăӌари панә Андри аӈкинә, ястәхли. Нөмләм, лўв ястәхәл, Тыләс яққән әнтә кацәӈ қөнә вулихән. Кўц нăма йәмат йәм сăмәп қөнә. Лын төп өйяӈ-нөптәӈ қөнә вулихән. Па қө сăм тўхи әнтә кәл.

Ма ӌу латнә әнтә нөмәксәм, мўв нөпәтат тәм мәхнә арьялоим қу — қўх мўвә ван. Ӌу латнә Төрәм Вăх пан Мәх манләх вөлтә тахинхә әнтә тўем, әнтә тўӈәмтәм. Цопәӈпи тахи — ма Тыләс яққәннам ләйәлтә ким төйләм. Ма лин вăнцлән, нюлнам нўртәм кӧтлән, лин ньўхатын тахи, киври вәс вуләм... Ма линат мустәмин вуйәм. Линат вуйәм панә линнат нявәмтә ким туйәм. Лин вәлә мәӈ мәхув яққән. Ма лухәтпам яққән, төрәм вăха питәм. Ницә, мәӈ сириви нөқнам мәнхән. Ӌу сахит қунтә — ма йәмат ван кўтәп рăхәм яққәлам.

МОЙӘӇ ҚОТНӘ.

Иттән ливәм пырнә ма кемнам вәрахтәм — Тыләс икинам ăӈқрәмтәта. Лўв ўхәрхә ăлхәмәх, ит нәвил йәмат кәлпаӈкә йәх. Оләӈ ăтмал вәркис әйнам қўлатты мән. Римәкәләта йәхәма лўв төп әй вăнц йирәл юхит төмпинә ăтәхләх, а ит вөлтә сăвәл-ви-

ҷәԓнат ма пан мәҳәв яққәӈ ԓат иԓпи пӓ-
ләкнә вўԓ.

Мўв арит мосәԓ тыԓәс нэви вәя!..

Ма саҳитпам, мӓрә Тыԓәс ылпинә ԓёԓь-
ԓән қуӈтә, йәмат ар тыԓәс нэви йӑқунам
туԓән. Ӑԓә мэта Тыԓәснә, ԓўв нэвиԓнә, ма
муҳты мэнойәм, панә ҷу нэви сысәӈкә ман-
тэмнә вуԓ.

Но кацәӈ итныпи ԓўв ӓттаԓ таҳи лиӈ-
камтә вӓри. Ма ԓўват ԓаҳәԓмин нөқ йӑқсаԓ-
тэта вӓройәм. Оԓәӈ ԓатнә ԓўв римәккәԓэта-
ҳә йәтәқа ӓттә вӓр тўй. А ит!.. Төп әнтә
ат йӑцә мўцә ԓаҳәԓта мустәԓ. А ма өԓинта
китԓойәм. Иттән қўққә мән, өԓинта, ӓнәм-

тәтә яӄӄәл̦ам ястәл̦ҳән. Өл̦инта, ал̦әӈ вăли өл̦л̦э. Ӄөяҳи ал̦әӈ вăли өл̦та л̦ăӈӄал̦?!

Ма пырил̦әм:

— Ӄөтты Тыл̦әс ики?

— Ваӈкл̦әтаҳә йәҳ,— ньăвәм аҷем.— Л̦ўв ар мурнә нөӄ йўҳтәҳл̦әт.

— А мўв таҳинә ваӈкл̦әҳәл̦?

— Л̦ўв л̦ўвнам вăрл̦ал̦нат л̦ăйҳәл̦,— йәҳ аҷем пан аӈкемнам ăӈкрәмтәҳ.

Ма аӈкем куҷәӈа ымл̦әм. Л̦ўвнә вул̦и, мўв таҳинә Ики ваӈкл̦әҳәл̦.

— Мойәӈ ӄотнә л̦ўв лиӈкамл̦и,— йонтәӄсәтал̦ саҳит ньăвәм аӈкем.

Ики ӄөл̦әм пөҳ төял̦, сарнам ньăвмәл л̦ўв. Ики цăӈкәл̦тал̦ пырнә пөҳл̦ал̦ ӄотәты мойәнмин йăӈӄил̦та раӈипәл̦. Ол̦әӈ иттәннә әнәл̦, пөҳәл̦ ӄота л̦ăӈ. Ӄăҳл̦и әнәл̦ мăнил̦нә пăстә л̦итә ўтат-мәтл̦ият л̦ипты-еньәл̦ьҷи. Пан л̦ўв сорҳа нөӄ йўв, йәӈкәт-мәҳәт нөӄ ӄўтл̦әптәҳ.

Кимәт иттәннә кўтәп пөҳәл̦ ӄота л̦ăӈ. Кўтәп мăнил̦ әнтә цәкә каркам пан ӄăҳл̦и вўл̦. Сараӈәп-ӄуйәп, мăрә, нөмәӄсәмал̦-омәсмал̦ пырнә, л̦итә ўт вăр, мөц ӄө л̦ипәт. Ики лиӈками. Пан иттән ӄўӄӄә мәнәма төрәм вăҳәл̦ ликәл̦а нөӄ йўв.

Пырнә айпи пөҳәл̦ ӄота Ики л̦ăӈ. Айпи мăнил̦ йәмат ҷәҳәр вўл̦. Ҷи мăнил̦нә сорәм ӄор өхат мөл̦и. Тыл̦әс ики ҷу ӄор өҳ пөнцә таҳи лаҳәл̦мин омәсл̦. Ӄўҳән л̦ўв нөӄ йўтә муртәл̦а йәҳ. А л̦ўв ӄор өҳ л̦аҳәл̦мин омәсл̦.

Мөц ӄө, ӄӯԓнә ԓиԓәӽ мәнәԓ. Мөц ӄоты төп ӄурәмтә ӄө ԓиԓәӽ мәнәԓ. А Ики ԓаӽԓәксәԓ...

— Тыԓәс ваӈкԓәтаӽә йәтәӄа, яӽ ӌуминт ньӑвәмԓәт: «Тыԓәс ики ай мӑниԓнә сөсә ӄор өӽат мөԓи»,— ястәӽ аӈкем.— Сорӽа нөӄ әнтә йӯԓ...

Ӑԓә мәта манә ӌу Ики вуԓи. Ԓӯв омәсԓ, ӄот ӄӯн вәснам ԓәйԓәӽәԓ, ӄӑӄрипәӽ-ӄөԓипәӽ, а мәӽи яӄӄәннә ӑԓә мәта әнтә ӄөԓԓи, әнтә вуԓи ԓӯв лиӈкамты вӑрәԓ. Я мӑниԓ-я мӑниԓ, а пөӽиԓ ӄӯԓнам ԓәйԓәԓ? Мӯвә әнтә вуԓтәӽ йәӽәԓ пәткаӽԓәм вӑр?!

Пан ма аӈкем пырипәм:

— Мӯват Ики пөӽ әй имиԓ әнтә пәткаӽԓәл?

Аӈкем мантәмнам ӑӈкрәмтәӽ, мәта арит йынтәп вәс вӑр, пан пырипәӽ:

— Мӯв таӽинә вуйәм вӑр, ӯԓәӈ ӄуйӄө ныӈ вӑрәтнә өӽԓәта йәӽ?.. Ӌит мӯвә ӄуйӄө вӑр?!

Ма нөмԓәмтәм: вот аӌем ӯԓәӈ аӈкем памиԓта раӈипәх, ӄӯԓнә панә мӯвәԓи мөцъяӽ киңа вӑрта мустәԓ, ӄӯԓнә панә мӯвәԓи тӯԓәк кица тәнәԓта пан йоннта мустәԓ. Тәт ӄуйӄө юр иԓԓи мӯвәԓи ястәԓи? Сӑмты, ӑԓә ньӑӽтә ким вӑр вөԓ. Кацәӈ ӄөӽа вәԓә ԓӯваты аръяԓәм цопәӈкә вӑрәԓ мустәмин вута пан вӑрта мустәԓ.

А ӄӑнтәӽ яӽнам Тыԓәс нәви лиӈкамтәтә. Тыԓәс ики ӌиӽәр мӑньнам ма вицепә мәта раӽәп вӑрта нөмәӄсәм. Ӄӯԓнә ӯԓәӈ мәта ԓатнә Тыԓәс ики ӌиӽәр мӑнь мәта раӽәпат вӑрԓәм...

ИКИ ҚОТНӘ.

Тўԓҳин Тыԓәс ики мăҳәԓты па ԓатнә нэви ԓăр ăтәҳԓәԓ.

— Ҷит мўвәԓи? — ма яҳԓам пыриләм.

— Ҷит Тыԓәс ики қот вăр,— ньăвмәл аҷем.

— Ԓўв қотнат мўвәԓи вăрԓ? — ма сарнам пырексәԓәм.

— Еҳԓи кица. Ԓўв сарәԓта вуԓтәҳ,— ястәҳ аҷем.— Мўв қўрасип төрәмҳә йәԓ.

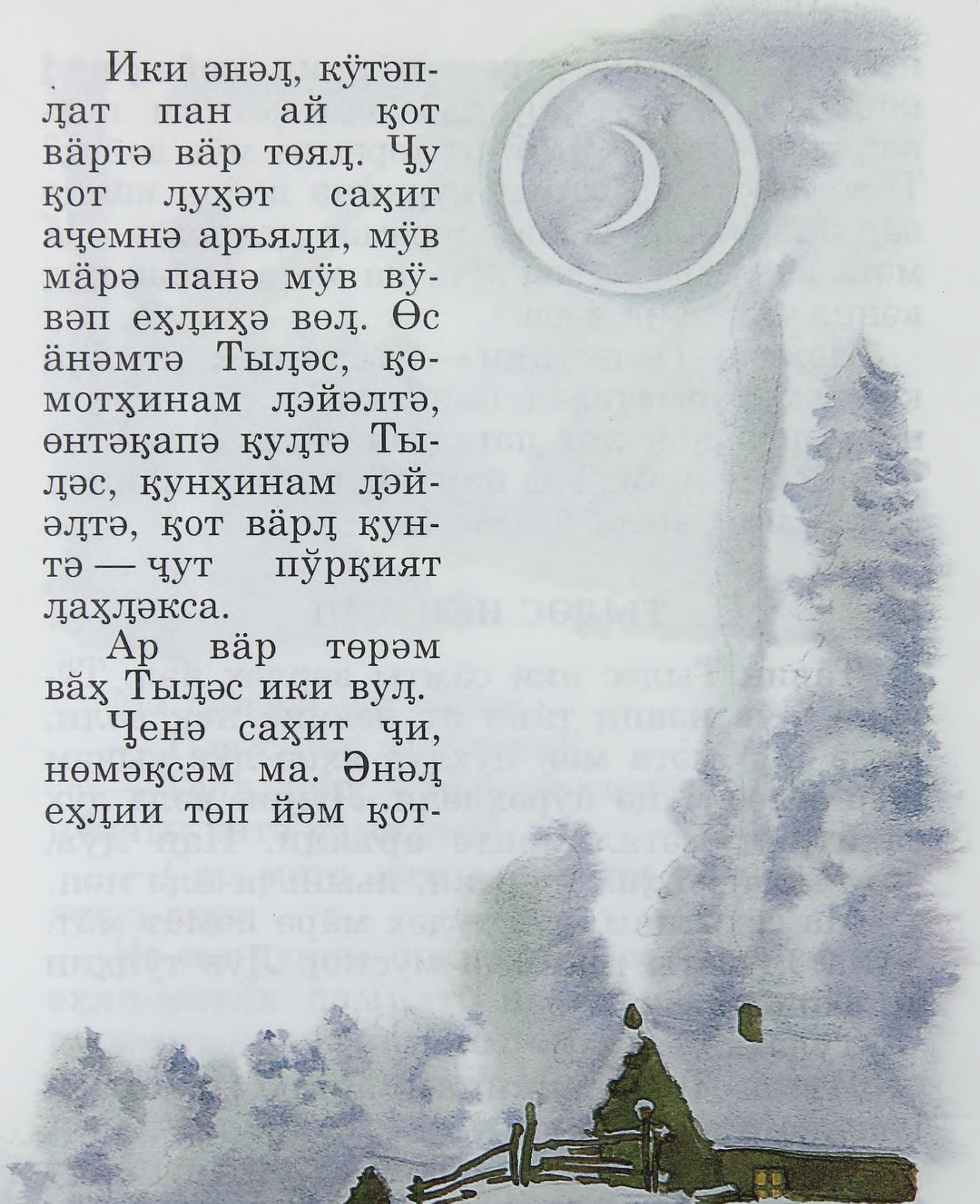

Ики әнәԓ, кўтәпԓат пан ай қот вӑртә вӑр төяԓ. Ҷу қот ԓуҳәт саҳит аҷемнә аръяԓи, мўв мӑрә панә мўв вўвәп еҳԓиҳә вөԓ. Өс ӑнәмтә Тыԓәс, қөмотҳинам ԓэйәлтә, өнтәқапә қуԓтә Тыԓәс, қунҳинам ԓэйәԓтә, қот вӑрԓ қунтә — ҷут пўрқият ԓаҳԓәкса.

Ар вӑр төрәм вӑҳ Тыԓәс ики вуԓ.

Ҷенә саҳит ҷи, нөмәқсәм ма. Әнәԓ еҳԓии төп йәм қот-

нә нөӄ вәл̦. Өс тарәм пŭрӄии войәӄ-ӄул̦ кәнцә ӄө ӄул̦ә л̦ăӈӄал̦? Әч̦ә ӄотнам пәткаӽл̦әта мустәл̦. Ч̦иминт төрәмнә мŭв войәӽ? Тарәм еӽл̦инә, тарәм пŭрӄинә войәк кәнцә вăр әнтәм. Ымса, йәм төрәмат л̦аӽл̦әкса. Па мәта вăр вәра. Авәл̦-пŭн, па мәта войәк-ӄул̦ кәнцә ч̦иӈ-лөӈк вәра.

Нөмсәӈ Тыл̦әс ики — л̦ŭвнам еӽл̦ит-пŭрӄитнам тәрматәӽәл̦ пан яӄӄәӈ л̦ат ясәӈат паӽәтл̦, яӄӄәӈ л̦ат пәтәл̦тәл̦. Пан ч̦еты сарнам ма өс йәматч̦и йәм ай неврем вăнцәп Тыл̦әс ики моста йәӽәм.

ТЫЛ̦ӘС ИКИ АМП.

Тăвин Тыл̦әс ики сăмты вәрл̦әӽ йәл̦. Тŭӽапә, л̦ŭв нәвил̦ тăви ат нәвинә нөӄ вәл̦и. Панә ăл̦ә мәта мәӈ пуӽл̦ув яӽнә л̦ŭв ӄыч̦әм пыр сŭвәс муцә йŭрәӽләл̦и. Л̦ŭӈин вәл̦ә л̦ŭӽ саӽитпал̦ мәтал̦и әнтә аръял̦и. Пан л̦ŭв, әнтә мостә таӽил̦ вуймин, ньыньч̦а ил̦ә мән.

Ма саӽитпам, л̦ŭв тŭл̦әх мăрә йәмат мăт. Ч̦ул̦ат л̦ŭваты ньыньч̦а мустәл̦. Л̦ŭв тŭл̦ӽин ар вăр нөӄ вăр.

Тŭл̦әӽ...

Иттән Тыл̦әс икинам ăӈкрәмтәл̦әӽ әй ӄөпә ӄота әнтә л̦ăӈал̦.

Нөмл̦әм, әймәта л̦атнә, тŭл̦ӽин, йăӄу л̦ăӈмал̦а, ач̦ем йәӽ:

— Тыл̦әс ики ампәл̦ ванӽә йŭртәӽ — еӽл̦и вул̦!

Ма панәпә сӯй вӓрәм:

— Тыԓәс ики амп төяԓ?!

— Төяԓ, төяԓ,— ньӑвәм аӈкем.— Ма мӯвә нӯӈаты әнтә памиԓәм?

— Сар мәта ԓатнә нӯӈаты памиԓԓәм,— ястәҳ аҷем.

Но ма ҷуким пәкԓәҳ йәҳәм — Тыԓәс ики еҳԓи-мәтԓи памиԓтә амп ԓәйәԓта,— цөмә кӯрәмнә кемнам вәримтәм:

— Ит ԓәйәԓтытән! Ма Тыԓәс ики амп ԓәйәԓта ԓӑӈӄԓәм!

Аӈкем ястәҳ:

— Я-я, мәнси, ҷу амп нӯӈаты памтәԓәм.

Ма пӓста ԓөмтәӄсәм пан аӈкем пыри кем ӓтәм.

Тыӆәс нэви кацәӈ таӽинә ўӆ. Ӄот мăӽәӆ ўнцӽәтнә. Карәӈ оч ныpәтнә. Ӄуӆ ӄотнә. Ăвӆәт өӽтынә. Сўйәӈ цөӽтәтнә.

Мăӽәӆты әйнам Тыӆәс нэви.

Пан мин, ӄоты кем ăтмимәна, Тыӆәс нэви йăцәӽа питмән. Ăӆә мэта мин әнтә тэм мәӽувнә вөӆтә яӄӄән, а тыӆәснә вөӆтә яӄӄән. Мўв ӄўрасәп Тыӆәс нэви — ястәтә кӧӆ әнтэм! Ăӆә мэта ма Тыӆәс нэвиӽә йәӽәм, пан чи нэвинат ит панә маӄи вөӆәм таӽи муӽты сарнам, төм вөӆтә таӽинам мәнәм. Ит ма маннам ар йәӈкәт-мәӽәт кўтнә йăӈӄиӆәмӆәӽӆәӽтәм. Ит ма вөӆтә мўртә, Тыӆәса, мәӽув вөӆпәса виӈкәм таӽи әнтә төйӆәм. Виӈкәм вăр әнтэм... Ницә ченә төп сăм ӄўньтә мăрә вўӆәм. А ницә йәмат-йәмат мăрә...

Пырнә, әйӆатнә, Тыӆәс нэви муӽты ӄөсәӈ төрәм вăӽ өйәӽтәм. Пан аӈкем сўй ӄунтәӽӆәм:

— Тыӆәси ӄычәмпыр ванна ӄөс нөӄ кәнца!

Ма уӽәм нөӄ ньўӽтәм пан пăста чи ӄөс өйәӽтәм. Ӆўв нўртәм кӧткимнә Тыӆәси вўӆ. Ӆўв сўйӆәх-куйӆәӽ мантэмнам ӆәйӆәӽтәӽ, пан ма чи лэйәӆтә таӽиӆ ӄунтәӽӆәм.

— Вот четты Тыӆәс ики амп — ӄычәмпыр ванна ӄөс,— ястәӽ аӈкем.

Аӈкем мэта мăрә сўйӆәӽ вўӆ. Чут пырнә йәӽ: Ики ванӽә импәӆ йўрӆәтәӽ ӄунтә — та-

рэм еҳлиҳэ йэл̦, қўққэ — мăлэӈқэ йэл̦, а кў-тэп л̦атҳэ йўртал̦нэ, энтэ қўҳэн пан энтэ ваннэ — энтэ цэкэ еҳл̦и, энтэ мăлэӈк, ҷо-рэққэ йэл̦.

— Ҷиминт Тыл̦эс ики амп! — ма виккэ-тэм.— Мўв арит вăр вул̦!..

— Ҷенэ, вăр-я ар вул̦,— ястэҳ аӈкем.— Л̦ўв уҳэрнэ, қуҳэл̦тэнам кацэӈ ўт вул̦.

Ма Тыл̦эс ики қөснам л̦эйл̦эм. Л̦ўвпэ йэм нăмат пөны — Тыл̦эс ики Амп. Сăмты, йыс мэта войэк кэнцэ қө нөмл̦аҳтэм нăм: ампнэ йэмат войэқ-қул̦ кэнца пыхэрты.

Мўв арит ма вул̦эҳам вăр ҷи уҳэр Тыл̦эс ики Амп вул̦?! Мўв арит ар пэкэт вăр мақи вуй?! Өс сарнэ мўвэл̦и л̦ўв вул̦?! Мўвэл̦и вул̦, мўвил̦и ястэл̦!.. Сăмты, мақи вөл̦эм йыс яҳл̦ам, раҳэм яҳл̦ам эйнам нөмл̦эл̦. Тө-рэм Вăҳнэ панэ Мэҳувнэ вөл̦эм...

Аӈкем ма вăнцамнам ăӈкрәмтәӽ пан ястәӽ:

— Әнәлӽә йәтанка, ўнәлтәӽәлта пырнә, ӆи ӄөсәли иты, ар вăр вута йәлән. Төрәммәӽ вăрәт...

— Ӄунтә ма әнәлӽә йәлӆәм! — ньăвмәм ма.— Мăрә ӄурәмтәӆи, мăры ӆаӽәлӆи...

Нөмән ма вуты ӄөси мўриӆам кәнца раӈипәм. Тәт Ӄунәӆ Ӄөс. Тәт Кўрәӈ Войәӽ. Мәӈ сирув яӽнә Ньўӄӄә төйӆи. Ӆитәт ўрәккә ма Аӆәӈ Ӄуньәӆ Ӄөс вуйәм. Аӆәӈ ӄуньәӆ ăтӆәӽнә, ӄăтӆ паӄәнтә пăләки нөӄ ăтәӆ. Ӆўв ныӈктыӆ йәӆәп ӄăтӆ уӆәӈтәӆи. Ит вот әй ӄөсәӈкә йәӽәм — Тыӆәс ики Амп.

Нөмәӆта ыӆӈ йўӽәтмама, мәӈ Харко ампув ӄот ӄуӆиӈа ӄырәмтәм пан ӆўват пырипәм:

— Өс нўӈ Тыӆәс ики амп саӽит еӽӆипўрӄи вутә ӄўл вуӆән?

Нәви пунәп Харко иӆы рăвипәх, сиӽәр тўйнә ӆўрәмтәх пан, ма вăнцам нёӆәпӽәемин, ма пәӆам ӄуӆәӈнә мәӆ сўйнат ропсәкинтәӽ:

— Ав-вав, ав-вав!..

Сăмты, манә әнтә тўӈәмты ӆўв кöӆәӆ. Ӆуӆат ма ястәм:

— Мәӽ тул — әймәтӆипә әнтә вуӆ!

Но амп ӆи кöӆәтнам панам әнтә йәӽ. Кимәтӽи ропсәкинтәӽ:

— Ав-вав!.. Ав-вав!..

— Ӆўв әнтә тул-пул,— ньăвәм аӈкем.— Ӆўв Тыӆәс Амп иты, әнтә цымәӆ вăр вуӆ. Тѳп ястәтә қўл әнтә вуӆ. Мәтаӆи тўӈәмтә-та ӆăӈқӆән қунтә, ӆўват аръяӆта мустәӆ, қўӆнә ӆўв ӆăйҳәӆ, мўвәӆи вăрӆ. Ӆўв әҷә ар вăр вуӆ, ар вăр қунтәҳӆәӆ қăнтәк қѳ сар-пинә.

Ӆўв ăӆә мәта ҷи кѳӆәт тўӈәмтәҳ, йўрәӈ сўйнат ньăвәм:

— Авв-вавв!.. Авв-вавв!..

Пырнә ма ѳйәҳтәм: войәк кәнцә қѳ амп әнтә цымәӆ вăр вуӆ. Па ӆатнә, ницә, ицәк Тыӆәс ики Амп қиньҷа нумпи. Ӆўв вәӆә мәҳнә, қăнтәк қѳ қуҷәӈнә, ваннә. И йўм-вот вуты вăр тѳяӆ, и войәҳи-қуӆи ӆаҳәӆ, и ўр-тәӆ кацәӈ таҳинә пыҳәртәӆ.

Тәт ма аӈкемнә вуҳойәм, панә мин йăқу йўвмән.

— Вуе? — аҷемнә пырипойәм.

— Вуем? — ястәм ма.

Ма Тыӆәс ики пан ӆўв Импәӆ иӆӆи ар вăр вута ӆăӈқәм. Пан аҷем пырита раӈи-пәм:

— Ѳс ҷит ўрәккә Тыӆәс ики Амп мўвәӆи вуӆ?

Аҷем мәта мăрә сўйӆәҳ умәс. Ҷут пырнә ма ӆаҳӆәксәтә сăмҳәӆамнам ăӈкрәмтәҳ пан ньăвәмта йәҳ. Ӆўв йисӈәӆ саҳит, ăнәм-тә Тыӆәс ики Импәӆ йиӆ пăлкәӆа йўрӆә-тәҳ қунтә — йәм тѳрәмҳә йәӆ, а пырәӈ

пӓлкәлңнә — пӯрқиҳә-вотҳә йәлң. Йыс яҳ өс ӈиминт вӓрыт вуйәт, лңӯв ньӑвәммалң лав.

Манә ӯнтамнә йӯтәҳты: сарнә, йилң пӓлкәлңнә — йәм төрәм, пырәӈ пӓлкәлңнә — пӯрқи-вот.

Ай кӧлңәмән аӈкемнә тыҳәмты. Өлңинта китойәм. Вуйәмтәта вӓрмама, Тылңәс ики панә лңӯв Импәлң илңлңи нөмәқсәм. Йәм Ики, ма нөмсам ӈена йӑӈқиләҳ. Еҳлңи вуталңнә, Импәлң, ай қөсәли, ванҳә талңлңәтәҳ. Ӈит улңәӈ ампа ӯртәлң қуӈәӈнә пӯмәӈ вӯлң. А мӓләӈкнә қӯққә ӓсәлңлңәтәҳ — лңӯвә йӑӈқилңәлңқөҳәтлңәлң. А пӯрқинә-вотнә пӯцәлң пӓләка қӑняҳтәлңтәҳ. Йәм Ики. Ӈиминт нөмәснат ма вӯйәмтойәм. Юҳин Тылңәс ики улңмийәм. Лңӯв Импәлңнат нөқнам йӯв. Яққәӈ лңат ләкәт-өҳтәт нөқ кӯтлңәптәта, Аманат лңәҳатынам памилңта, мӯв төрәмнә лңәҳ сарнә лңаҳәлңлңат. Лңӯв ма ӈетӈеӈем, Роман-ики, қӯрасәп вӯлңмәҳув қӑнтәҳ яққәӈ лңатнам қаҳлңи пан йәм...

Тылңәс ики мӯвәлңийәт мӯвә мантэмнам ньӑвәм пан ньӑҳилңәҳ. Ӈенә йәм нөмәснат ньӑҳилңәҳ. Алңәӈ нөқ вӓрәҳлңәмама, лңӯв кӧлңлңалң йӯрәҳлңәм. А вот ньӑҳәлң мантэмнә қыӈ...

Ӈу олңәтнә ма ар вӓр йәӈкәт-мәҳәт илңлңи, Тылңәсҳән-Қӑтәлңҳән илңлңи, қөсәт-уцәт илңлңи вуйәм. Ар ясәӈ-кӧлң кәлңилңәм. Пырнә, әнәлң Воцнә вөлңта йәҳмама, мӯв таҳинә өҳпәтә

нумпинә төп кәлӆәӽ төрәм вăӽ пан кәлӆәӽ ӄөсәт, ма ар ясәӈ-кӧӆ ӄуӆатты туӽәм, ар вăр-кўӆ йўрәӽӆәм. Но итпә, маки саӽит, иттән, Тыӆәс икинам панә ӆўв Импәӆнам ăӈкрәмтәӆәӽ, ма ӄота əнтә ӆăӈӆәм...

Еӈ ўрәккә ӄутмәт өӽ.

МӘӼ ЦЕК.

Аӈкем юӽ сăвәртаӆнә, ӆәймәӆ мәӽа йәӆ ӄунтә, ӆўвнә пăста ӌи таӽи ыӆә пўрәмӆи пан юӽ цўкат-мәтӆият тавәрӆи. Аӌем əйӌенә ӆăйәӽ, ӄунтә ӆәймәӆнә ваньтьӆи. Ма аӈкем пырипәм, мўват ӆўв сăвәртаӆ таӽи ыӆы пўрмәӆ.

— Ӌит Омәстә Ўтув нюләм,— ястәӽ ӆўв.— Ӆўват нюләмат вăртә əнтә мустәӆ. Ӆўваты кәцә!..

— Мўвә? — пырипи манә.

— Омәстә Ўт мәта нюләмат вăрлән ӄунтә, панәпә ыл̦ы пурме, ӌенә ал̦ ӄые,— ньăвәм л̦ўв.— Кацәӈ нюләм йәмӽә вăрта мустәл̦.

Аӈкем ньăвәм, ăл̦ы йәмнам Омәстә Ўт, мәӈат төйтә, йимәӈ нăмәл̦ «Мәӽ» йўтта әнтә мустәл̦. Ăл̦ә мәта цек кўрәма йўӽәттәӄа яӽнә цөмә ястәл̦и «Мәӽ». А ăл̦ә ӌет-кец ай көл̦нә Омәстә Ўтӽә төйл̦и. Тўӽапә, кацәӈ

ӄăтл̦ ястəл̦и ӄунтə, мəта Л̦ўв нăмəл̦ тəрмəл̦ пар, неврем нөмəснат ма нө-мəӄсəм. Ӄўл̦ал̦ пар. Ч̦ул̦ат ай мөӄəта йəмнам нăмəл йўт-та əнтə ăсəл̦л̦и. Сăмты л̦ўвнам пə, ӄөл̦л̦əтəӽ ӄунтə, тў-ӽа ч̦и таӽи нөмсəл̦а əнтə йўӽəтл̦...

Ма нөмл̦аӽтəм аӈкем кŏл̦əт: кацəӈ вөл̦тə ўт л̦ил̦əӈ пə-тəӈ төял̦, кăйӈи тө-ял̦. Ӄăнтəк ӄө кăй-ӈи төял̦. Юӽəли, пөмəли панə па ўтəт əйнам кăйӈи

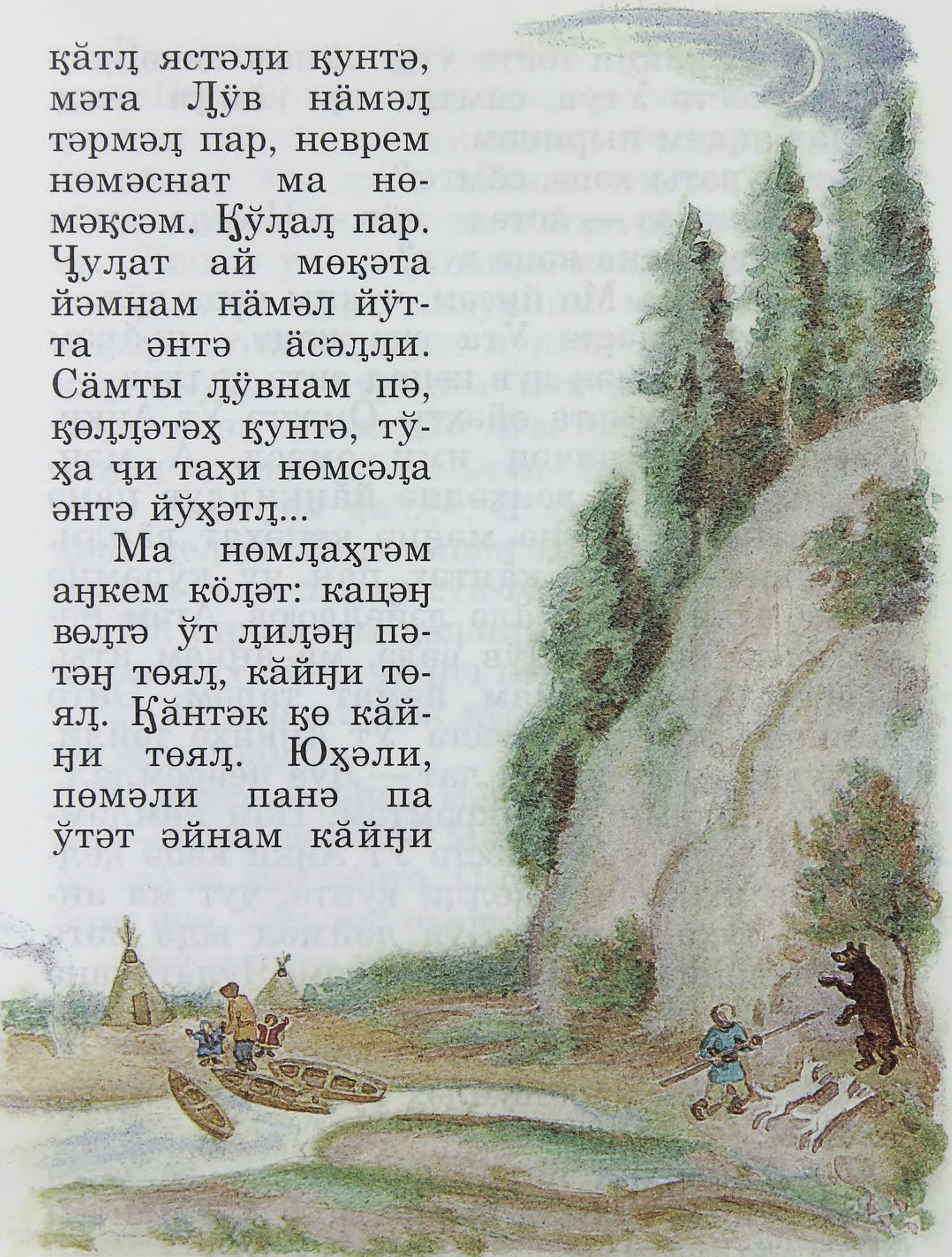

төйлдэт. А кăйӈи төйтэ ўтэт эйнам кэцэ қөлдэт. Омэстэ Утув, сăмты, эҷэ кăйӈи төялд. Ҷулдат аӈкем пырипэм:

— Лўваты кэцэ, сăмты?

— Кэцэхат,— ястэх лўв.— Нөмлдэ, нўӈ пиӈэн ăвэтмана кэцэ вўлд?

— Нөмлдэм. Ма йисэм, ҷуким кэцэ вўлд.

— Вот Омэстэ Ўта эҷэ кэцэ,— ньăвэм аӈкем.— Төп мэӈ лўв кэцалд энтэ қөлдлув.

Манэ ăлдэ мэта өйэхты Омэстэ Ўт Аӈки. Йэмат сăвэӈ-вичэӈ ими омэслд. А мэӈ, қăнтэх ях, Лўв вонхэлднэ йăӈқилдлув панэ па лдатнэ па лдатнэ мэӈнэ кэцэхат вăрлди. А Лўвнэ — манэ қăнтэх пан ҷу кўрэмнэ лдуӈқэ вулди — мэӈ ăлдэ лдэйэлдлоюв. Атэм нөмэс энтэ қыйэлд. Лўв вэлдэ, ма аӈкем иты, невремлдалд-уцлдалднам йэмат тарэм. Энтэ йэмнам вэлдэ лўв Омэстэ Ўт Аӈкихэ төйлди. Мэхувнэ вөлдтэ яққэӈ лдат — Лўв невремлдалд.

Ма аӈкемнам ăӈкрэмтэм. Пан нөмлдэмтэм: ма аӈкемнэ Омэстэ Ўт Аӈки кэцэ қөлдлди. Па яхнэ энтэ қөлдли қунтэ, ҷут ма аӈкемнэ туха қөлдли. Лўв лдэймэлд ылдэ йэтэ лдатнэ, вăнцэлднэ ма кэцэ вулдэм. Ҷулдат манэ пырипи:

— Аӈки, нўӈ Омэстэ Ўт кэцэ көлдлдэ?

Лўв мэта мăрэ сўйлдэх вўлд, пырнэ няҷхэ ньăвэм:

— Ницы, па лдатнэ қөлдлдэм... — өс мэта мăрэ сўйлдэх вөлдмалд пырнэ, ястэх: — Мантэм кэцэ вөлд...

Ӆу ӆатнә па ӄө кәцә ма ӄŭлӽа әнтә ӄулӆәм. Пырнә, ӆи иӆӆи нөмәӄсәтам саӽит, тŭӈәмтэм: әйнам кацәӈ ӆуртәӈ ŭт ӆурт мәхувнә вөӆәӆ. Юӽ ӆурт, ӆŭвнам юӽ, юӽ лыптәтпөмәт, ӄомәлки-мәтӆи, войӽәт-ӄуӆәт, ӄăнтәк ӄө... Кацәӈ ŭт нюӆа виӈк, кацәӈ ŭт әй ӆурт төяӆ, а ӆи ӆурт мәӽувнам мән. Пан мәӽ сăӄаӽтәтә ӄө әй өӽәп ӆуртәӈ ŭтәт ӆурт сăӄаӽтәӆ. Пан ӆуртнам кӧт аӆәмтә ŭт ӆи саӽит оӆәӈ ӆатнә ӆŭв ӆŭватынам пан мәӽув яӄӄәӈ ӆатнам кӧт аӆмәӆ. Но оӆәӈӆат кәцә әнтә кацәӈнә ӄөӆӆи, а ӄыӆәм пыр кацәӈ ӄөнә ӄөӆӆи. Вәӆә кацәӈ ӄө ӆуртнам кӧт аӆмиләм таӽи пырнә сŭй-вăр төяӆ...

Ма аӈкемнам ӄөӆәнтәм. А пырнә па нөмәснә йŭӽтойәм. Манә пырипи:

— Өс сәрнат мәк ӄынтэвнә — мŭвә ӆŭваты әнтә кәцә?

— Әнта, сәрнат мәӈнә панам әнтә вăрӆи,— ястәӽ аӈкем.— Мәта ӄынтәнә-уцнә панә па мостә вăр вăртә, Омәстә Ŭт Аӈки панам әнтә йәӆ. Ӆŭв төп ньөлӄиӆәӆ...

Пан ма тэм мәӽув вөӆпәснә нөмсәӈ-кӧӆәӈ пан нөмәсӆәӽ-кӧӆӆәӽ вăрәт иӆӆи нөмәӄсәта йәӽәм.

А аӈкем няӆәликкә ньăвәм, мŭват Омәстә Ŭт Аӈкәв нюләмат-мәтӆият вăртә әнтә мустәӆ. Кацәӈ няӆәм цăвап яӄӄәӈ ӆат, кацәӈ войӽәт-ӄуӆәт, юӽәт-пөмәт Мәӽув өӽтынә вөӆӆәт. Мәӽнә төйӆат. Йимәӈ Мәӽувнә

вөлꞑәсат мәлꞑат... Өс Лꞑӯв сăқахꞑтәлꞑи қунтә панә Лꞑӯв панам йәлꞑ — чꞑу лꞑатнә мӯв тахꞑинә вөлꞑлꞑи?! Қӯлꞑнә вөлꞑлꞑи?! Мәхꞑ әнтәмхꞑә йәтә лꞑатнә — вөлꞑтә вăр әнтәмхꞑә йәлꞑ... Вот чꞑи вăр пәтан Мәхꞑув лꞑахꞑәлꞑта мустәлꞑ. Чꞑи вăр пәтан Лꞑӯватынам кацәӈ вөлꞑтә қăтәлꞑнә, қычꞑәм пыр лꞑилꞑ лꞑалꞑәптә мӯцә нөмәқсәта мустәлꞑ. Қычꞑәм пыр сăм қӯньчꞑә тахꞑи мӯцә...

А сорхꞑәм сахꞑит чꞑи қычꞑәм пыр лꞑилꞑ мӯрт йӯхꞑәт — пан аӈкем мәхꞑувнам мән.

Ма ăлꞑә йисәӈ сăмнат лꞑәйәлꞑәм яхꞑнам, қөяхꞑи аӈки тӯй. Ма сахꞑитпам, лꞑәхꞑ аӈки төйтылꞑ вăр мустәмин әнтә тӯӈәмтылꞑ... Әнтә тӯӈәмтылꞑ, қӯлꞑнә аӈкинам лꞑәйәлꞑта мустәлꞑ, қӯлꞑнә аӈки қучꞑәӈнам мәнтә мустәлꞑ, қӯлꞑнә аӈки кӧлꞑнам көлꞑәнтәта мустәлꞑ. Әнтә тӯӈәмтылꞑ, әнтә вуйилꞑ. Әнтә вуйилꞑ, қӯлꞑнә айнә аӈкилꞑәхꞑ қычꞑлꞑи. Аӈкилꞑәхꞑ ăнәмлꞑи. Аӈкилꞑәхꞑ вөлꞑлꞑи. Қӯлꞑнә сахꞑит...

Аӈкинат вөлꞑтә вăр әй вулꞑ, а аӈкилꞑәхꞑ әйнам па сӯӈнам кирәхꞑлꞑәхꞑ. Тахꞑпи кирәхꞑлꞑәхꞑ.

Аӈкем мәхꞑувнам мән.

Мәӈ сирув қуй яхꞑ пәхꞑтә ваннат мәхꞑ сăврәт. Тӯлꞑәхꞑ йăцә тылꞑәс унцлꞑәхꞑты потәм мәхꞑ лꞑайәмнат сăврәт. Сӯйлꞑәхꞑ-кәйлꞑәхꞑ сăврәт. Мин Лиза өпемнат най қучꞑәӈнә умәсмән пан сорәм сăмнат лꞑәхꞑатынам лꞑәйәлꞑмән. Мин сăмйәӈклꞑәмән қӯхꞑән тәрмәт. Мин атәминнам умәсмән. Айпи ньәӈихꞑәлꞑәмин әнтә

туӽиӽән. Айпи ньәӈәв төп ԓапәт тыԓәсӽә йәӽ, ԓӯв ԓәвԓәм пулнат тӯи. Ԓӯв онтәпнә вӯԓ, а онтпәӈ неврем тәӽә аԓта әнтә мустәԓ. Мин тӯвәт куҷәӈнә умәсмән. Қуй яӽ мәӽ сӓврәт. Мин вуйтәмән, қӯԓнә потәм мәӽпуләт пәӽтә ԓёньҷнам көрӽиԓәт. Ҷу аӈкәв йәмат мосәм мәӽ сӓври. Ҷу мәӽ сӓври, қӯԓнам ԓӯв мән, мән мутрәԓа йиләӽнә — ԓӯв вәԓә аԓәӈ қӓтԓ пақнәм пырнә ԓиԓәԓ туқән. Мәӈ аӈкәв кица мәӽ сӓври. И мәӈаты кәцә вӯԓ. И ҷу кәцә итпә ма ӯнтамнә вөԓәԓ...

СОДЕРЖАНИЕ

Оләӈмәт өҳ. Өйәҳтәтә қәтл 3
Кимәтмәт өҳ. Ма мәҳәв қөләнтәләм 8
Ӄулмәт өҳ. Пиҷәӈкәли өҳ пәтәнә 14
Ньәлмәт өҳ. Пурәльвайҳәли тыҳәл 19
Вӑтмәт өҳ. Вурӈи тыләс 25
Ӄутмәт өҳ. Ӄалэк ньӑққәтәҳәл 32
Ләпәтмәт өҳ. Вели қот 36
Ньыләҳмәт өҳ. Келҳәт 41
Ирьеӈмәт өҳ. Киври 47
Еӈмәт өҳ. Сӯвәс Ӄотәт Рӓп 51
Еӈ ӯрәккә әймәт өҳ. Пәҷа вөлитәҳ, рӑҳәм яҳ! 55
Еӈ ӯрәккә кимәтмәт өҳ. Ӄыҷәмпыр Нөптәҳ 58
Еӈ ӯрәккә қөләммәт өҳ. Вәртә Мөқәли 69
Еӈ ӯрәққә ньәлмәт өҳ. Ма пукликем моньҷәт 77
Еӈ ӯрәккә вӑтмәт өҳ. Тыләс ики 84
Тыләс қӑнтәк қө 86
Тыләс яққән 91
Мойәӈ қотнә 92
Ики қотнә 96
Тыләс ики амп 98
Еӈ ӯрәккә қутмәт өҳ. Мәҳ цек 105

Учебное издание

Айпин Еремей Данилович

Я СЛУШАЮ ЗЕМЛЮ
Книга для дополнительного чтения
в 3—4 классах хантыйских школ (сургутский диалект)

Редактор *М. А. Рачинская*
Художественный редактор *Л. Г. Епифанов*
Компьютерный набор
и компьютерная верстка *Г. В. Гордеевой*
Корректоры *Е. Н. Александрова, В. В. Багрий*

Лицензия ИД № 05824 от 12.09.2001.
Налоговая льгота — Общероссийский классификатор продукции ОК 005-93-953000.
Подписано в печать с диапозитивов 14.01.2003. Формат 70 × 90 1/16. Бумага офсетная. Гарнитура школьная. Печать офсетная. Усл. печ. л. 8,19. Уч.-изд. л. 5,49.
Тираж 500 экз. Заказ № 253.

Санкт-Петербургский филиал Федерального государственного унитарного предприятия ордена Трудового Красного Знамени «Издательство «Просвещение» Министерства Российской Федерации по делам печати, телерадиовещания и средств массовых коммуникаций. 191104, Санкт-Петербург, Литейный пр., 37-39.

E-mail: spbtextbook@peterlink.ru

Отпечатано в ЗАО «Полиграфическое предприятие № 3»
191104, Санкт-Петербург, Литейный пр., д. 55

203382004
Окружная библиотека

ISBN 5-09-005306-5

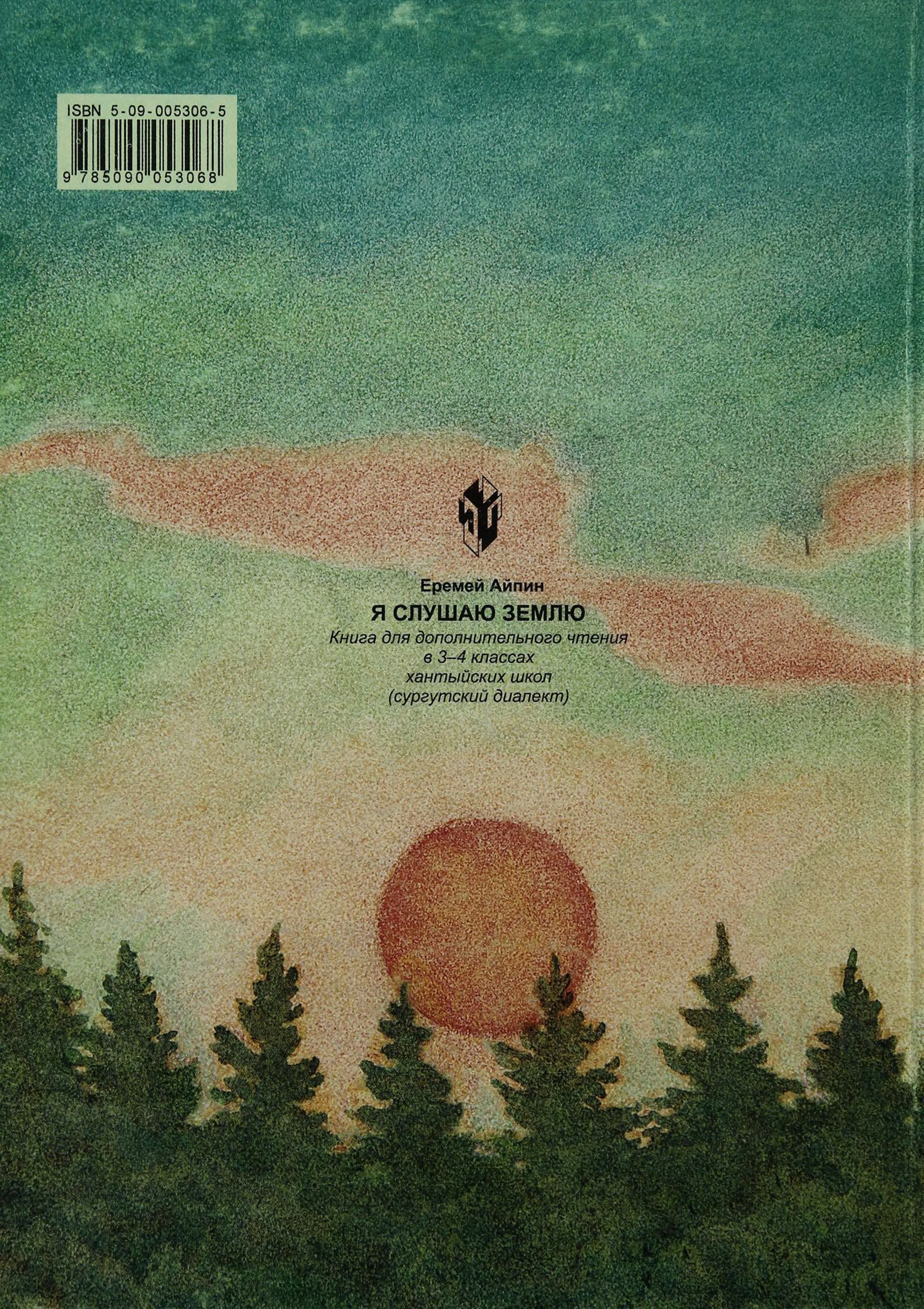

Еремей Айпин

Я СЛУШАЮ ЗЕМЛЮ

Книга для дополнительного чтения
в 3–4 классах
хантыйских школ
(сургутский диалект)